

HÉT HÁRS

Evangélikus folyóirat teológiáról, kultúráról, közösségről
XVIII. évfolyam 3–4. szám

2019. reformáció-karácsony

SZERZŐINK

Agárdi Péter	irodalomtörténész
Bojár Iván András	művészettörténész
Donáth László	evangélikus lelkész
Gáncs Tamás	evangélikus lelkész
Gerlóczy Ferenc	újságíró
Kácsor Zsolt	újságíró, író
Koczor Tamás	evangélikus lelkész
Marosi Ernő	művészettörténész
Márton László	író, műfordító
Martin Luther (1483–1546)	reformátor
Németh Zoltán	evangélikus lelkész
Parti Nagy Lajos	író, költő
Petrás Éva	történész
Spiró György	író, költő, irodalomtörténész
Paul Tillich (1886–1965)	evangélikus teológus
Véghelyi Antal	evangélikus lelkész

Donáth László

Imádság háború idején¹

2019. június 8-án, pünkösd szombatján munkahelyi konfliktusba keveredtem a Gaudiopolis Szeretetház egyik takarítójával, aki ennek nyomán följelentett. Közel két hónap múlva, augusztus 4-én, vasárnap este jelent meg az első televíziós riport a valami módon kiszívárgott, durván eltorzított eseményről. Egy héten át az úgynevezett kormány média szinte összes orgánuma a legkülönbözőbb hazugságokkal gyalázott engem, és rágalmazta az akkor már három hónapja európai uniós képviselővé lett Anna lányomat. Az alább közölt prédikáció e gyülekezetemet és barátaimat is erősen megérintő gyűlöletkeltő és lejárató kampány nyolcadik napján hangzott el. Azt akkor még nem tudtam, hogy később némelek – önként vagy idegen készítésre – az evangélikus egyház különböző alkalmain is rossz híreket költik, anélkül, hogy bármit is bizonyítanának. Íme, ez e prédikáció Sitz im Leben-je. Anna is, én is túléltem a szélsőjobboldali magyar sajtó karaktergyilkossági kísérletét. Neki talán még fontosabb, hogy minden illúzió nélkül tevékenykedjék. Én sem csalódtam, ebben a helyzetben is számíthattam barátaimra és gyülekezetemre.

Donáth László

„Nektek azonban, akik hallgattok engem, ezt mondom: szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnék titeket; áldjátok azokat, akik átkoznak, és imádkozzatok azokért, akik bántalmaznak titeket. Aki arcul üt, annak tartsd oda a másik arcodat is, és aki elveszi felsőruhádat, attól alsóruhádat se tagadd meg. Mindenkinek,

aki kér tőled, adj, és attól, aki elveszi a tiedet, ne követeld vissza. És amint szeretnétek, hogy az emberek veletek bánjanak, ti is úgy bánjatok velük.”
„Ha azokat szeretitek, akik szeretnek titeket, mi a jutalmatok? Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. És ha azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, mi a jutalmatok? Hiszen a bűnösök is ugyanezt teszik. És ha azoknak adtok kölcsönt, akiktől reméletek, hogy visszakapjátok, mi a jutalmatok? Bűnösök is adnak kölcsönt bűnösöknek, hogy visszakapják, ami jár nekik. Ti azonban szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót, és adjatok kölcsön, semmit sem várva érte: nagy lesz akkor jutalmatok, és a Magasságos fiai lesztek, mert ő jóságos a hálátlanok és a gonoszok iránt. Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.” (Lk 6,27–36)

Kedves testvéreim, a textust az evangélikus egyház perikóparendet összeállító csapata választotta, az énekeket Ittész Nóra másodfelügyelő-kántor válogatta össze. Az én feladatom valójában a liturgia, az elhangzó énekek és az elhangzó textusok között és által néhány aktuális gondolatot megfogalmazni, ami – úgy remélem – segíti a tájékozódásunkat, vasárnap reggeli utazásunkat a Szentírásban és a magunk e világi életében.

Mindmáig óvakodtam attól, hogy „szentbeszédet” tartsak, nem mintha idegen lenne tőlem a kátépredikáció, amelyben a Tízparancsolat valamelyik igéje, a Miatyánk kérései vagy az Apostoli Hitvallás tételei tematizálódnak, mint a skolasztika korában, de még utána is az evangélikus egyházban. Egyetlenegy gondolatról akár 40-50 percig is lehet beszélni, de ehhez túlságosan gyorsá vagy túlságosan rövidde lett az életünk. Nincs türelem, nincs idő arra, hogy az ember igazán elmélyedjen mindabban a hihetetlenül gazdag és súlyos hitbeli örökségben, Mózesről a prófétáig, a zsoltáriróktól a názáreti Jézusról szóló evangéliumokig, amely élete zsinórmértékévé válva relatív biztonságérzetet, jó érzését és öntudatát a

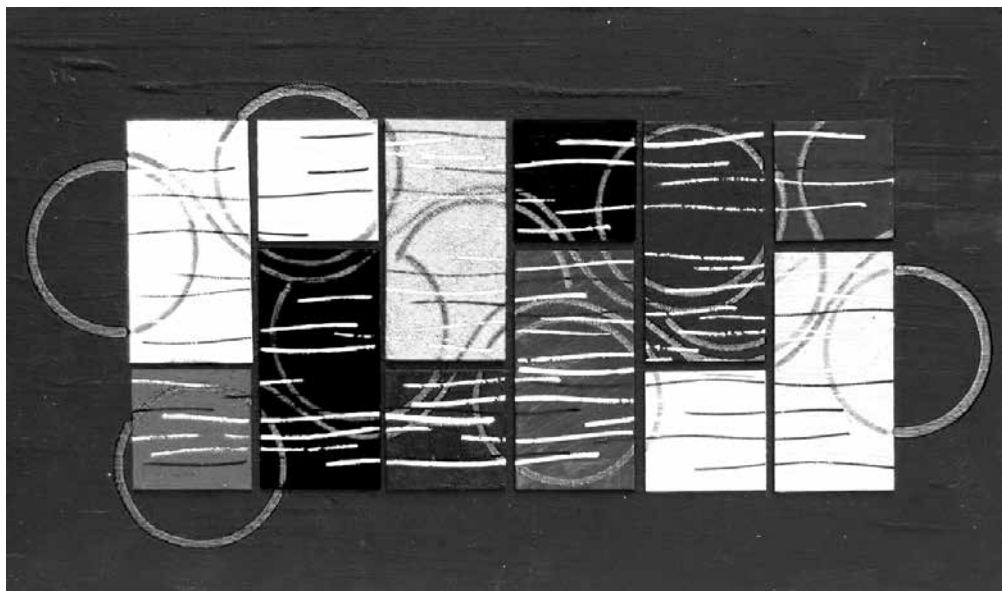
¹ A prédikáció elhangzott 2019. augusztus 11-én a békásmegeyri evangélikus templomban.

világban megadná. Ami utána van, az már kultúra, történelem, vagy ha tetszik, kultúr-történet, amelyben szintén jó otthon lenni. Kivált, ha munkálkodásunknak van pedagógiai, terapeutikus vagy éppen politikai aspektusa, mint azokban az ősi gondolatokban és iratokban, amelyeket az előbb említettem.

Amikor ezelőtt majdnem ötven évvel elhatároztam, hogy teológiával akarok foglalkozni, kifejezetten intellektuális érdeklődés motivált. Amikor az édesapámhoz hasonlóan nagy tudású, bölcs, sokat tapasztalt és sokat szenvedett emberek megkérdeztek, vajon miért, mi az, ami engem izgat, többféle választ adtam. De valamiért, szeméremérzetből vagy visszafogottságból, a legfontosabbat elhallgattam. Nem mondtam ki azt a mondatot, hogy mindannak hatására, amit gyerekkoromtól fogva ebben az országban tapasztaltam, amit édesapám és barátai körében láttam, amit akkor éreztem, amikor hírül vettem, hogy édesanyámat úgy tartották fogva, hogy semmiféle ítélet nem született ellene, bátyám pedig három évig más néven és gyermekotthonban élt, egyre

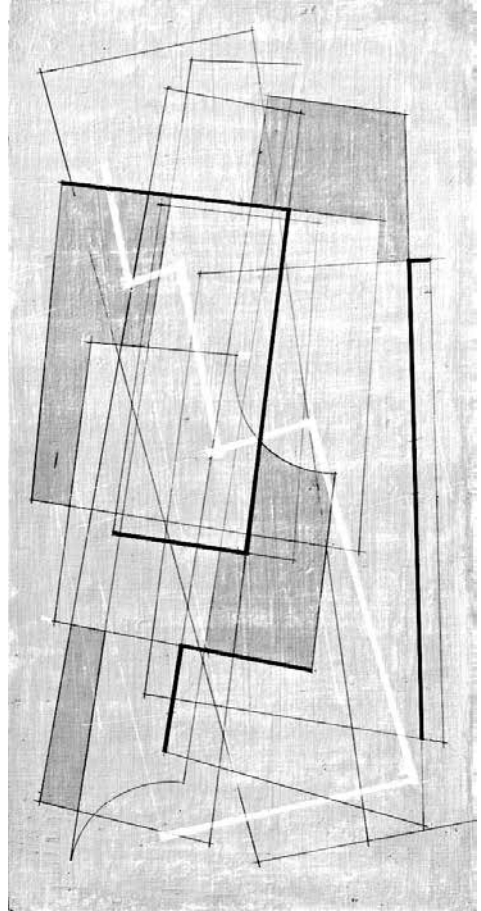
erősebb lett bennem a vágy visszavonulni, visszahúzódni mindattól, amiben ennyi gonoszság, ennyi aljasság lehetséges. Ahol ártatlanokat és bűnösöket egyben tartottak és egybedaráltak mindenfajta érték vagy értelem nélkül, ahol sem az ember, sem az emberség nem számított, sem az, amit itt Jézus oly gyönyörűen mond: „Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas”. Ennek a szónak, lehet, soha sem volt fogatanja, de az is lehet, hogy volt, csak az időben odaveszett, és a 20. századra már csak következmények nélküli, jámbor óhaj maradt.

Való igaz, engem ötven évvel ezelőtt a könyv, a tudás, a tanulás vágya űzött. Azután nagyon gyorsan úgy alakult, hogy meggyőződtem engem az a közeg, amelyben mozogtam, amelyben felnőttem, hogy a tanulás és a tudás önmagában kevés a világ megváltoztatásához. Ahhoz bőven elegendő, hogy valaki boldog legyen. Bőven elegendő, hogy bevegye magát könyvtárába, vagy legszűkebb baráti körének asztalához telepedve jól érezze magát, s tudja, nem élt haszontalanul, nem élt hiába. Mindenki, aki akár csak

önmaga szellemi, emberi, morális tökéletesítésén dolgozik, nagy művet visz végbe. Ez azonban mégsem több annak privatizálásánál, amire az ember teremtett. Ez a közösség önző cserbenhagyása.

Amikor valóságosan megérttem, hogy sokkal több köze van a szüleimnek mindahhoz, amiről a názáreti Jézus tanított – függetlenül attól, hogy személy szerint ők mit kezdtek ezzel, miképpen építették be az életükbe –, akkor vált számomra világossá, hogy elsősorban nem a könyvtár és nem a tudomány, hanem a másik ember, a létrehozható közösség, a több ember által teremtett, valóságos erővé váló, a társadalmat javítani képes csoport az, amivel nekem dolgom van. Azt kell segítenem, hogy minél több olyan ember legyen, aki nem csupán maga-magáért kíván létezni, nem csupán boldog akar lenni abban a néhány évtizedben, amely az övé, és azon a néhány négyzetkilométeren, amelyet belakhat, hanem az emberi közösséget. Az emberi közösség újra és újra belső konfliktusokkal jár, amelyek alól a jézusi tanítványi közösség sem volt mentes, ezért oly hangsúlyos – és most térek rá erre az igeszakaszra – az első mondat. Az első két szó: „nektek azonban...”. A *nektek* ebben a pillanatban ez a gyülekezet, semmi több. Nem a magyar közmédia, nem a kerítésen kívül lévők, nem Budapest népe, nem az evangélikus egyház, még csak nem is az én családi vagy baráti köröm, hanem az a gyülekezet, amely az augusztus 4-ét követő hét után fontosnak találta, hogy ezen a vasárnapon idejőjjön. Nyilván jó páran vannak itt a Gaudiopolisból is. Ők azok, akiket kifejezetten személyesen érint az e hét során rám zúdított mocskolódás, akik nem csupán melegedni, lágy orgonamuzsikát hallgatni vagy az életük bizonyos időszakát kitöltő programért jönnek ide, hanem érintettek. Ettől válik a dolog súlyossá. Azok pedig, akik nem a Gaudiopolisból érkeztek ma erre az istentiszteletre, azért vannak itt,

mert itt akarnak lenni. Ide soha senkit sem kényszerített senki. A gyülekezet maga kerítés és határ nélküli. A kertünket körülvevő téglafal valóságos, hiszen látható, mi van a kerítésen belül, és mi azon kívül. És ugyanakkor szimbolikus is. Elválasztja, amiről itt gondolkodunk, ahogyan itt beszélünk attól, ahogyan a kerítésen kívül gondolkodnak és beszélnek. Az igazán súlyos eltérés e kettő között azonban nem abban van, hogy mi igazi keresztények, igazi jézusi tanítványok lennénk, ők pedig nem, hiszen ők ugyanúgy emberek, akiket Isten formált. De az itt lévőeknek nevük és arcuk van. Az itt lévőek odalépnek az emberhez, és bemutatkoznak, szemtől-szembe, kezet fogva, kimondva a

nevüket. Egyetlenegynek van jussa ahhoz, hogy ne mondja meg a nevét: az Örökkévalónak. Senki másnak. Akinek nincs neve, az nincs. Aki nem vállalja az arcát, aki nem tud belenézni a másik virtuális képébe sem, az vajon kicsoda? Ki teremtette? És mi végre?

Folytatom Jézus szavát: „Nektek azonban, akik hallgattok engem, ezt mondom: szeressétek ellenségeiteket”. Nem kell nagy ész ahhoz, hogy egy perc alatt bárki rájöjjön, igaza van a Prédikátornak: nincsen semmi új a nap alatt. És igaza van Jézusnak is: nem történhet más a tanítvánnyal, mint ami a mesterével megesett. Félre ne értsenek! Senki se gondolja azt, hogy kisebb mértékkel mérnek neki, mivel kétezer évvel később született, mint Jézus, vagy hogy olcsóbban megúszhatja Magyarországon való létét, mint az apja vagy az anyja vagy bármely másik tisztességes ember, akinek arca és neve van, és elkötelezte magát arra, hogy valamit tegyen a közért is. „Nektek azonban, akik hallgattok engem, ezt mondom: szeressétek ellenségeiteket.”

De nézzük megint a másik oldalt! Akik nem hallgatják Jézust, akik ott vannak Názáretben, Jeruzsálemben, a Jordán vidékén vagy Galileában, és nem mennek Jézus közelébe, azok bármit gondolhatnak, akár azt is, hogy Belzebug ujjával úzi ki a gonoszt. Ez akkor válik megrendítővé, amikor az az ember, aki vakon született, találkozik a Názáretivel, és látást kap tőle. Odamennek hozzá az akkori mediális figurák, és az mondják: mondd azt, hogy... Erre azt feleli: nem mondom, hiszen visszaadta a látásomat. Innentől izgalmas a történet, ekkortól válik súlyossá. Nem az a világ botránya, hogy a gonosz vagy a rossz bennem, bennünk van. A világ világ. Soha senki, egyetlenegy próféta és Jézus sem ígérte azt, hogy ez a világ más világ lesz. Sőt. Arra a rettenetes súlyos szavú imádságára emlékezünk, amelyben így szól: „az én országom nem e világból való...” Ennyi elég!

Azok az emberek, akik kívül és távol vannak, Jézus számára ebben a vonatkozásban nem relevánsak. Azt mondanak, és azt csinálnak, amit akarnak. Egyes-egyedül az érdeklő, hogy azok az emberek, akik körülötte vannak, akiket meggyógyított, akiket tanított, akik napról-napra látták, akikkel együtt volt Názáret utcáin, akik elkísérték a hegyre, akikkel együtt halászott a Genezáret-tavon, azok mit mondanak. Többször is megkérdi: ti kinek mondotok engem? Ti kinek tartotok engem? Mit számítok én a ti szívetekben és szemetekben? Hiszen azt is pontosan tudjuk, ő is tudta, hogy a beteg ember, aki meggyógyult, aki visszakapta a járását, hallását, látását, akinek megszűnt a kórsága, egy pillanat alatt, egy óra múlva elfelejt, hogy beteg volt. Ezt jelenti meggyógyulni. És mindnyájunk számára ezt jelenti.

De nem az a kérdés, hogy azok, akik meggyógyulnak, akiket konkrétan és átvitt értelemben táplál Jézus, hálásak-e vagy sem. Őt sem ez érdekli. Inkább az, képesek-e azonosulni vele. Képesek-e arra, hogy sorsát magukra vegyék. Mindnyájan tudjuk, csak hárman voltak a kereszt alatt. Mindnyájan tudjuk, hogy az ezt megelőző rövid proceszusz, Jézus egy vagy másfél napig tartó szenvedéstörténete fokozatosan megszüntette tanítványai iránta való érzékenységét. Hűségük, figyelmük, amelyet annyiszor hangosan megígértek mesterüknek, órák alatt elilliant Jézus passiója nyomán. Már semmi sem fontos, csak az, hogy mentsék a pusztá életüket. Ne hozza őket hírbe, ne keverje őket bajba, hogy látták őket együtt. Péter, ez a szegény és nagyszerű ember, ezt követően életén keresztül hallva hordozza ama kakas szavát... Valahányszor református templomon kakast látok, nem a kukorékolás jut eszembe, hanem Péter. Súlyos, nagy szimbólum ez.

Jézus látja előre azt a megpróbáltatást, amelyet a tanítványainak át kell élniük, amikor egyre hatalmasabbnak tűnik a gyűlölködő tömeg, és azt az embert, akit ők sze-

retnek, és akit követnek, kárrá és szemétté nyilvánítják. Ezt a rettenetet ép ésszel nem lehet elviselni. Ez az, amit Jézus elővetelez. „Nektek azonban, akik hallgattok engem, ezt mondom: szeressétek ellenségeitekét.”

Mit jelent szeretni a másik embert? Mi mást jelenthet, mint azonosulni vele? Jézus megpróbálja megértetni tanítványaival, hogy mi az oka az Atya ama döntésének, hogy őt elküldi erre a földre – János evangéliumának teológiai centrumáról, központi üzenetéről van szó –: hogy szavaival és tetteivel, egész magatartásával tegye nyilvánvalóvá azt, hogy „úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adta, hogy valaki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,16). „Úgy szerette Isten a világot...” – ezt mondja Jézus annak magyarázatául, mit keres ő a földön, mi dolga neki itt, ezekkel a szörnyetegekkel, ezekkel az értetlen, vele állandóan vitázó, őt gyakorta semmibe vevő emberekkel, akik bizony többször is fogást találtak rajta. Ehhez elég elolvasni a Máté írása szerinti evangéliumot vagy megnézni Pasolini remekművét, a Máté evangéliumát.

A magam lelkének bátorítására: Pasolinit, akit Róma mellett agyonverték ezelőtt negyven évvel, mert nem bírták elviselni sem a művészetét, sem az életét, sem az emberségét, a történelemben is elrejtőzködő Örök-kévaló igazolta. Nem a meggyőződését csupán, ifjúkora kommunista elragadtatását, nem is költészetét, melynek mintegy melléktermékei voltak filmjei, hanem azt az emberi tartást, amelyet élete rövid teljességében nyilvánvalóvá tett. Tudta, mit jelent szeretni, mit jelent a szeretet uralma, és mit jelent az, amikor mindenki gyűlöl. Amikor az egyik ember a másik ellenségévé válik, és önmaga életét mentve inkább öl. Kéjjel öl. Nem csodálkozom, hogy ez a két óriás, Radnóti Miklós és Szerb Antal nem akart tovább élni egy olyan országban, ahol azokat az embereket, akiknek a származása és

vallása nem egyeztethető össze a hatályos törvényekkel, meg lehet fosztani jogaiktól és méltóságuktól, s végül deportálva vagy anélkül meg lehet gyilkolni.

Az Isten emberszeretete egyértelmű: Jézus. De mit jelent Jézus szeretete? Talán csak annyit, hogy ott kell maradni a keresztségénél, mint Mária, az anyja, mint János vagy mint az a bűnös nő, aki egyszerűen csak szeretett, és ezért, Jézus szerint, Isten minden bűnét megbocsájtotta.

Dsida Jenő Tíz parancsolat

VIII.

Az igazság őre légyen
benned mindig az égi szellem,
hamis tanúságot ne szólj,
fiam, soha önmagad ellen;
ne hazudozzál önmagadnak,
tudd meg, ki vagy és mire vágyol –
ha útd szólit, ne marasszon
fiam, dunna és renyhe lágý toll:
keményen kelj a renyhe ágyból
s indulj a bátrak mosolyával,
zengő lélekkel, zsenge testtel,
mint aki mindent megmutat
s magában semmi bűnt se restell,
lépteit ingovány fölött is
titkos isten hatalma ója –
kinek van ugyan sok-sok bűne,
gyarló egész emberi...*
de mégsincs rejteni-valója.

* A kéziratban ez a szó olvashatatlan.

Paul Tillich

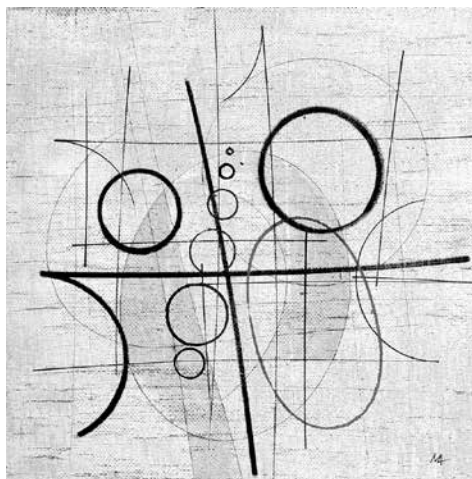
Az igazság cselekvése¹

Mert az Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvözüljön a világ általa. Aki hisz öbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében. Az ítélet pedig azt jelenti, hogy a világosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert a cselekedeteik gonoszak. Mert aki rosszat cselekszik, gyűlöli a világosságot, és nem megy a világosságra, hogy le ne lepleződjének a cselekedetei. Aki pedig az igazságot cselekszi, a világosságra megy, hogy kitűnjék cselekedeteiről, hogy Isten szerint cselekedte azokat. (Jn 3,17–21)

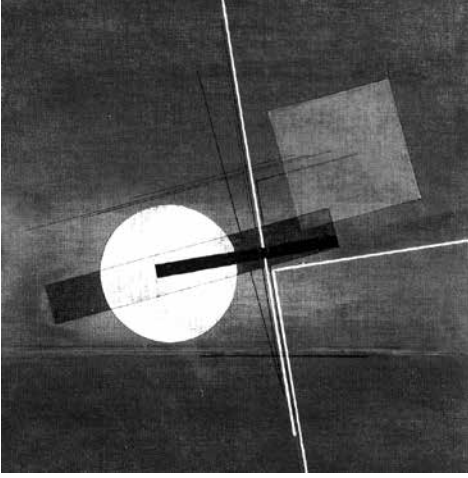
Aki az igazságot cselekszi! Bizony meglepő ez a szókapcsolat. Az igazságot megismerhetjük és ismerhetjük, időről időre el is járhatunk ismeretünknek megfelelően, ám hogyan *cselekedhetjük* az igazságot? Az igazság ismeretéhez az elmélet igaz volta szükséges, amelyet vagy követünk a gyakorlatban, vagy sem. Az elmélet és a gyakorlat két különböző dolog, és nehéz rájuk egységként gondolni. Hasonlóképpen nehéz megérteni „az igazság cselekvése” fordulatot. Lehet, hogy nem is kell annyira komolyan vennünk. Talán egyszerűen „az igazságnak megfelelő eljárásként” kellene értenünk. Ám ha ez lenne a helyes értelmezés, mit kezdünk a negyedik evangélium többi kijelentésével: „én vagyok az igazság”, „az igazság eljött”, vagy azokkal, amelyek „az igazság népéről” beszélnek? Ha az igazság egyszerűen elméle-

ti kérdés volna, ezeknek a kijelentéseknek nem lenne értelme.

„Elméletben működik, de gyakorlatban nem” – halljuk gyakran. Helyesebb lenne így fogalmaznunk: „helytelen az elmélet, következésképpen a gyakorlat sem fog működni”. Nincs olyan igaz elmélet, amely nem működik a gyakorlatban. Az elméletet és a gyakorlatot azok állítják szembe egymással, akiknek nincs bátorságuk alaposan gondolkodni. A súlyos gondolatoktól ódzkodó emberek szívesebben maradnak sekélyes, megszokott szokásaiknál, az úgynevezett „tapasztalat” felszínén. Nem fogadnak el semmit, csak annak ismétlődő megerősítését, amit már amúgy is tudnak vagy hisznek. Csak az igazság keresésére irányuló azon erőfeszítések hoztak alapvető változást a gyakorlatban, amelyek megkérdőjelezték és felkavarták a korábbi évszázados szokásokat. Ez igaz a tudomány, az erkölcs és a vallás történetére is. Amikor Ámósz próféta megkérdőjelezte a pogány vallások elméletét, miszerint Isten létezése és hatalma valamilyen módon egy adott ország létezésével és hatalmával azonosítható, világszerte aláasta a pogány gya-

¹ Az írás Paul Tillich: *Az alapok megrendülése* című művének 14. fejezete. New York, Charles Scribner's Sons, 1955.

korlatokat. Amikor a száműzetés prófétája megkérdőjelezte a bűnei miatt megérdemelten szenvedő nemzet elméletét, és helyette azt hangsúlyozta, hogy az Isten szolgájának szenvedése valamennyi népet szolgálja, akkor az emberiség történetébe új szereplő került. Amikor az apostolok kétségbe vonták, hogy a Messiás földi uralkodó lenne, és Krisztus keresztjét az isteni megváltással magyarázták, az az ókori értékek egész rendszerét megrázta. Amikor Szent Ágoston megkérdőjelezte, hogy Isten és az ember együtt dolgozna a megváltáson, amikor Luther kétségbe vonta az egyház közvetítő szerepét a megváltásban, és amikor a modern történettudomány elpusztította az isteni sugallat mechanikus és babonás doktrínáit, megváltoztak az emberiség jelentős részének szokásai. Az igazság hangsúlyozása a negyedik evangéliumban nyilvánvalóvá teszi, milyen félrevezető az elmélet és gyakorlat között ellentétet vélelmezni. És persze azonnal lendületbe is hozhatja azokat, akiket különösen a keresztény igazság keresése inspirál az alapos gondolkodásra.

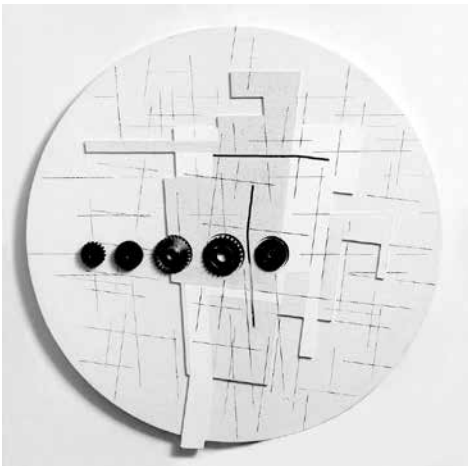
Az igazság görög megfelelője ezt jelenti: nyilvánvalóvá tenni az elrejtettet. Az igazság rejtőzködik, és fel kell fedezni. Senki nincs természetszerűleg a birtokában. A mélyben

lakik, a felszín alatt. Létezésünk felszíne változik, folyamatos mozgásban van, akár csak az óceán hullámai, ezért megtévesztő is. A mélység örök, és ezért bizonyos. E szó használatával a negyedik evangélium elfogadja a görög fogalmat, de át is értelmezi azt. Az igazság cselekvése, az igazság általi létezés, az igazság eljövetele, én vagyok az igazság: ezek a szókapcsolatok mind azt jelzik, hogy a kereszténység gondolkodásában az igazság olyan valami, ami *történik*, és ami különleges helyhez, különleges időhöz és különleges személyhez kötődik. Az igazság olyan új valóság, amelyet az Isten *cselekszik* a történelemben, és így az egyén életében is. Az igazság rejtve van, misztérium a kereszténységben, akár csak a görög gondolkodásban. De a kereszténységben az igazság misztériuma olyan esemény, amely megtörtént, és amely újra és újra megtörténik. Élet, személyes élet, reveláció és döntés. Az igazság az élet áradása, amelynek középpontja Krisztusban van, amely minden őhozá kapcsolódóban megelevenedik, és amely Isten gyülekezetében, az egyházban szerveződik rendszerbe. A görög gondolkodásban az igazságot csak megtalálni lehet. A kereszténységben az igazságot nem csupán felismerik eszmélődve róla, hanem cselekszik, sőt a cselekvés által találják meg. A görög gondolkodásban az igazság a dolgok örök, mozdíthatatlan lényegének a megjelenése. A kereszténységben az igazság az új teremtés, amely a történelemben valószínűsíti magát. Ezért a kereszténységben az igazság ellentéte a hazugság, nem pedig – ahogy egykor a görögöknél – a vélemény. Az igazság mellett vagy ellen hozott döntés *maga* az élet-halál kérdés, és ez megegyezik azzal a döntéssel, amely Krisztust elfogadja vagy elutasítja. Aztán, hogy valaki találkozott Krisztussal, nem lehet *véleménye* róla. Az igazságot csak az ő követése által cselekedhetjük, vagy ha megtagadjuk, hazuggá válunk. Így aztán lehetetlen, hogy Krisztust

az igazság egyéb tanítói között vagy akár felett tartjuk számon. Ezzel azt mondanánk: Krisztus nem maga az igazság, a Krisztus melletti döntés nem egyenlő az igazság melletti döntéssel (mint ahogy például a Platón tanítása melletti döntés sem feleltethető meg a Platón melletti döntésnek). De épp ezt az elválasztást tagadja a negyedik evangélium, amikor Krisztust az igazságnak nevezi, amely eljött a világba, és amikor követőit az igazság népének hívja, akik éppen Krisztus követése révén képesek az igazságot cselekedni.

A keresztény teológia az igazság fogalmában gyökerezik, amelyben az elmélet és gyakorlat szétválasztásának lehetősége nem létezik, hiszen ez az igazság megváltó igazság. Ideális esetben a teológia olyan körhöz hasonlatos, amelyben a történelem, a tanítás és a filozófia elméleteinek periférikus elemei a középpont, az igazság, tehát Krisztus felé tartanak. Nem tekinthető teológainak az a kijelentés, amely valamiképpen, direkt vagy indirekt módon, nem tartalmaz megváltó igazságot. A megváltó igazság pedig a megcselekedett igazságot jelenti. Azé a megváltás, aki „az igazságot cselekszi”.

(Fordította: Lőrincz Borbála)

Martin Luther

A nyolcadik parancsolat

Részlet a Nagy kátéból¹

Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyoságot!

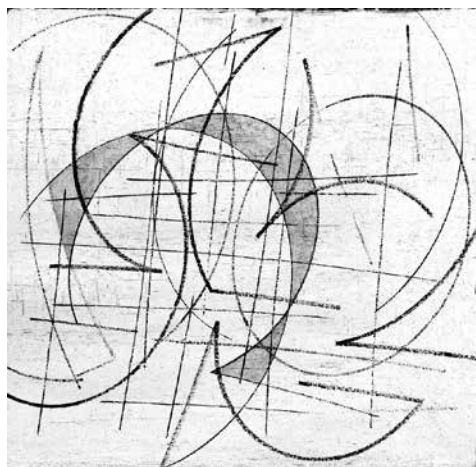
Saját testünkön, hitvestársunkon és földi javainkon kívül van még egy kincsünk: becsületünk és jó hírünk. Ezt sem nélkülözhetjük. Mert fontos az, hogy az emberek között ne éljünk nyilvános gyalázatban, mindenkitől megvetetten. Isten ezért azt akarja, hogy felebarátunk hírnevét, becsületét és tisztességét ugyanúgy ne vegyük el és ne csorbítsuk, mint pénztét vagy javait, hogy becsülete legyen mindenkinek felesége, gyermeke, háza népe és szomszédja előtt. Először is: e parancsolat betű szerint (úgy, ahogyan az szól: „Ne tégy hamis tanúbizonyoságot!”) arra az esetre értendő, ha egy szegény ártatlan embert a nyilvános bíróság előtt vádolnak, és hamis tanúkkal sarokba szorítanak, hogy fej-, jószág- vagy becsületvesztésre ítéljék.

Ezek szerint úgy látszik, mintha kevés közünk volna ehhez, a zsidóknál azonban nagyon elterjedt dolog volt. A népet ugyanis kitűnő, rendezett vezetés fogta össze; ahol pedig hasonló vezetés van, ott még ma sem kerülhető el ez a bűn. Oka pedig ez: ahol bíró, polgármester, fejedelem vagy más felsőbbség székel, ott mindig csak a világ módjára mehetnek a dolgok. Senki sem akar mást megsérteni, ezért úgy képmutatóskodnak és beszélnek, ahogyan az érvényesülés,

¹ Doktor Luther Márton Nagy kátéja. In: Reuss András (szerk.): *Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai.* 4. Budapest, Luther Kiadó, 2019. 226–233.

a pénz, a remélt jövő vagy a barátság követeli: így aztán a szegény ember alulmarad, nem lehet igaza, és kénytelen eltérni a büntetést. Az pedig általános csapás a világon, hogy ritkán akad becsületes ember a bíróságban. Bírónak ugyanis mindenekelőtt becsületes ember való, sőt nemcsak becsületes, hanem bölcs, okos, sőt bátor és merész ember. Ugyanígy tanúnak is merész, főként pedig becsületes ember való. Mert aki minden ügyben igazán ítél, és ítéletét érvényesíti, az gyakran megharagítja jó barátját, rokonságát, szomszédját, gazdagokat és hatalmasokat, akik használhatnak vagy árthatnak neki. Ezért egészen vaknak kell lennie, szemét be kell hunynia, fülét be kell dugnia, ne lásson, ne halljon semmit, csak azt, ami eléje kerül, és döntsön a szerint.

Elsősorban tehát azt célozza ez a parancsolat, hogy mindenki védje meg felebarátja igazát, ne engedje korlátozni vagy elferdíteni, hanem pártolja, és őrködjék rajta rendíthetetlenül, akár bíró, akár tanú szerepét tölti be, és bármiféle ügyről van szó. Ezzel különösen jogász uraimék elé tűzi azt a célt, hogy igyekezzenek az ügyeket igazságosan és becsületesen intézni, ami igaz, azt fogadják el igaznak, ne ferdítsenek el, ne szépítsenek és ne hallgassanak el semmit pénzre, vagyonra, tekintélyre vagy hatalomra való

tekintettel. Ez ennek a parancsolatnak egyik része és betű szerinti értelme arról, ami a bíróság előtt történik.

Másodszor: Sokkal tágabb körre érvényes, ha az egyházi bíróságra vagy kormányzatra vonatkoztatjuk. Itt az a helyzet, hogy mindenki hamis tanúbizonyságot tesz felebarátja ellen. Mert ha akadnak valahol tisztességes prédikátorok és keresztyének, akkor azt az ítéletet mondják ki rájuk ország-világ előtt, hogy eretnekek, szakadárok, sőt lázadó és megrögzött gonosztevők. Még Isten igéjét is gyalázatosan és dühösen üldözik, káromolják, cáfolják, elferdítik, hamisan alkalmazzák és magyarázzák. De hát csak menjen ez a maga útján. Mert az az elvakult világ természete, hogy elítéli és üldözi az igazságot és Isten gyermekeit, és még bűnnek sem tekinti ezt.

Harmadszor, és ez mindnyájunkra érvényes: Isten tiltja e parancsolatban a nyelvet minden olyan bűnét, amellyel felebarátunkat megkárosíthatjuk vagy megbánthatjuk. A hamis tanúbizonyságtétel ugyanis a nyelvet cselekedete. Isten tehát gátat akar vetni annak, hogy az ember nyelvvel vétkezzék felebarátja ellen, akár hamis prédikátorok követik el azt tanítással és istenkáromlással, akár hamis bírák és tanúk törvénykezésnél, akár törvénykezésen kívül bárki más, hazugsággal és gonosz beszéddel. Ezek közé tartozik különösen az a csúnya, gyalázatos bűn, amellyel megnyergel minket az ördög: a megszólás vagy rágalmazás. Sokat lehetne erről beszélni, mert nagyon elterjedt és ártalmas baj az, hogy felebarátjáról mindenki szívesebben hallja a rosszat, mint a jót. Sőt annyira gonoszak vagyunk, hogy noha mi magunk nem tűrjük, hogy bármi rosszat mondjon is rólunk valaki, és azt szeretnénk, ha az egész világ gyönyörűt beszélne rólunk, mégsem tudjuk elviselni, hogy másról mondják a legjobbat.

Ezt a bűnt csak úgy kerülhetjük el, ha megjegyezzük, hogy senkinek sem feladata,

hogy nyilvánosan ítélje és ostorozza felebarátját, (még ha látja is őt vétkezni,) hacsak nincs felhatalmazása ítélkezésre és büntetésre. Mert nagy különbség van e kettő között: ha bűnt megítélsz, és ha bűnről tudsz. Tudhatsz róla, de nem ítélteted. Láthatom és hallhatom, hogy vétkezik a felebarátom, de nincsen parancsom arra, hogy mások előtt kiteregessem. Ha tehát nekimegyek, ítélkezem és elmarasztalom, akkor az övé-nél nagyobb bűnbe esem. Ha pedig tudsz róla, csakis ezt tedd: sír legyen füled, és temesd be, amíg parancsot nem kapsz arra, hogy bírāja légy, és hivatalból büntesd.

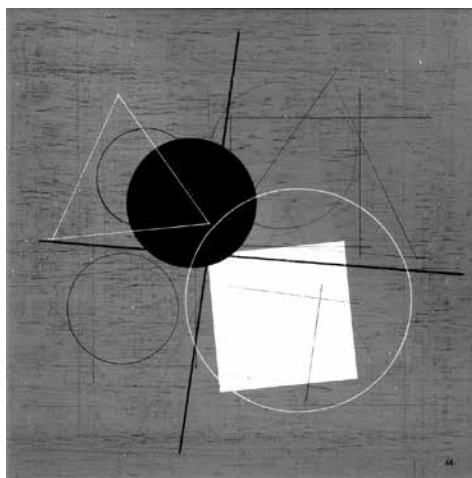
Gonosz nyelvűeknek nevezik azokat, akik nem állapodnak meg annál, hogy tudnak valamit, hanem tovább mennek, a bíróság dolgába avatkoznak, és ha megtudnak valakiről valami kis esetet, elviszik híret minden zugba, csiklandozzák vele egymást, és kéjelegnek abban, hogy embertársuk piszkában vájkálhatnak, mint a disznó, amely fetreng, és orrával turkál a sárban. Ez beleszólás Isten ítéletébe és hatáskörébe, ítélkezés és büntetés a legkeményebb ítélettel. Hiszen a bíró sem ítélhet súlyosabban, és nem tehet többet annál, mint hogy ezt mondja: Ez tolvaj, gyilkos, áruló stb. Aki tehát ilyesmit mer mondani felebarátjáról, az bitorolja a császár és minden felsőbbség jogát. Nincs ugyan kard a kezében, de mérgezett nyelveddel mégis meggyalázod és megkárosítod felebarátodat.

Isten tehát azt akarja, hogy senki meg ne szólja felebarátját a háta mögött, még ha vétkes is, és ezt róla biztosan tudja; még kevésbé akkor, ha nem tudja, és csak mendemondából vette. Erre azt mondod: „Miért ne mondjam, ha igaz?” Felelet: „Miért nem viszed hivatalos bírák elé?” – „Igen ám, de nem tudom nyilvánosan bizonyítani, még talán szájon vágának, és csúnyán kiutasítanak.” No, barátom, érzed már a peccenyeszagot? Ha nem mersz hivatalos személyek elé állni és felelősséget vállalni,

akkor csak fogd be a szádát. Ha pedig tudod, magadnak tudd, ne másnak. Ha ugyanis elmondod – még ha igaz is –, hazugnak számítasz, mert nem tudod bizonyítani. Azonkívül gonosztevő módjára viselkedel. Mert senkitől sem szabad elvonnunk becsületét és hírnevét, hacsak előbb nyilvánosan meg nem fosztották attól.

Mindaz hamis tanúbizonyság tehát, amit nem tudunk kellően bizonyítani. Ami tehát nyilvánosság előtt kellően nem bizonyítható, azt senki ne hozza nyilvánosságra, ne is mondja igaznak. Főként pedig ami titok, az maradjon titok, vagy feddjük meg egészen titkon, ahogyan azt hallani fogjuk. Ha tehát gonosz nyelvű emberrel találkozol, aki másvalakit megszól és rágalmaz, mondd meg ezt neki rögtön a szemébe, hogy belepiruljon. Akkor majd nem egy ember befogja a száját, aki egyébként úgy hírbe kever más szegény embert, hogy alig tud belőle kivergődni. Mert könnyű elvenni a becsületet és jó hírnevet, de nehéz azt visszaadni.

Látod, egyáltalában nem szabad felebarátunkról rosszat mondani, de kivétel a világi felsőbbség, a prédikátor, az apa és az anya, mert e parancsolat mégis úgy értendő, hogy a gonoszság ne maradjon büntetlenül. Ahogyan az ötödik parancsolat szerint sen-

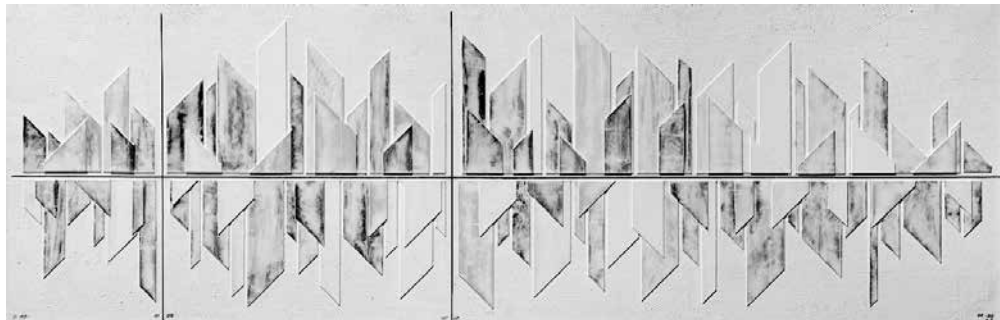
ki testében nem szabad kárt tennünk, de kivétel a hóhér, aki hivatása szerint nem jót, hanem csak rosszat és kárt tesz felebarátjában, de mégsem vétkezik Isten parancsolata ellen, mert Isten rendelte ezt a hivatást ön-maga helyettesítésére (hiszen saját jogának jelenti ki a büntetést az első parancsolathoz fűzött fenyegetésében), ugyanígy van itt is; mert a maga személyéért senki sem szolgálthat igazságot, és nem ítélezhet, viszont ha elmulasztja valaki, akinek ez a kötelessége, akkor éppen úgy vétkezik, mint az, aki ezt hivatás nélkül a maga szakállára teszi. Az ő esetükben ugyanis a szükség parancsolja azt, hogy a bűnről beszéljenek, vádat emeljenek, valljanak, kérdezzenek és tanúskodjanak. Ez is csak úgy van, mint az orvosnál, aki a gyógyítás érdekében néha kénytelen eltakart testrészeket is látni és tapintani. Felsőbbség, apa és anya, sőt testvérek és jó barátok is kötelesek egymást bűnökért feddeni, ha az szükséges és hasznos.

Az volna azonban a helyes eljárás, ha megtartanánk az evangéliumban leírt rendet. Krisztus ezt mondja Máté 18 szerint: „Ha vétkezik ellened a te testvéred, menj el hozzá, fedd meg négyszemközt.” (Mt 18,15) Kitérő, szép tanítást kapsz itt arról, hogy hogyan kell uralkodnunk a nyelvünkön. Nagyon meg kell ezt szívlelnünk a veszedelmes visszaélések miatt. Tartsd meg tehát ezt a rendet: felebarátodat ne szapulj mindjárt mások előtt, és ne szöld meg

háta mögött, hanem intsd meg titkon, hogy megjavuljon. Ha pedig másvalaki füledbe súgja, hogy ez vagy az ezt tette, tanítsd meg őt is arra, hogy menjen, és intse meg négyszemközt, ha látta a dolgot; ha pedig nem, akkor fogja be a száját.

Megtanulhatod ezt a háznép mindennapi vezetéséből is. Mert ezt teszi a ház ura, ha látja, hogy a szolgálja nem azt teszi, amit kellene, maga szól rá. Ha azonban olyan bolond, hogy hagyja a szolgálját otthon tétlenkedni, maga pedig kimegy az utcára, hogy szomszédainak panasolja, akkor jól odamondanak neki: „Te bolond, mi közünk ehhez? Miért nem mondd ezt meg neki magának?” Ez igazi testvéri eljárás volna, segítene a bajon is, meg felebarátod becsülete is érintetlen maradna. Ezt mondja Krisztus is ugyanott: „Ha hallgat rád, megnyerted a testvéredet.” Ezzel nagyon jó cselekedetet tettél. Azt hiszed talán, hogy könnyű a testvért megnyerni? Sorakoztasd fel valamennyi szerzetest és szent rendet minden cselekedetükkel együtt: előhozakodhatnak-e azzal a dicsőséggel, hogy csak egyetlen testvért is megnyertek?

Krisztus ezt tanítja továbbá: „Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egy vagy két embert, hogy két vagy három tanú szava erősítsen meg minden vallomást” (Mt 18,16). Mindig azzal kell tehát tárgyalnunk, akire tartozik, és nem szabad tudtán kívül, háta mögött megszólunk. Ha pedig ez

nem segít, vidd a gyülekezet nyilvánossága, világi vagy egyházi bíróság elé. Ott ugyanis már nem állsz egyedül, hanem veled vannak azok a tanúk, akikkel rábizonyíthatasz a vétkekre; ennek alapján a bíró is ítélni és büntethet. Így lehet jó és rendes úton elérni azt, hogy a gonosz embert megfékezzük vagy megjavítsuk. Ha azonban valaki elviszi felebarátja hírét minden zugba, és kavargja a szennyet, senki sem javul meg tőle. Ha pedig azután helyt kell állni és tanúskodni, nem vállalja a maga szavát. Bizony megérdemelné az ilyen rossz nyelvű, hogy példásan megbüntessék, hogy mások is meghökkenjenek. Mert ha ezt felebarátod javáért vagy igazságszeretetből tennéd, nem bujkálnál titokban, és nem félnél a napvilágtól.

Mindezt a rejtett bűnökről mondtuk. Ha azonban a bűn nyilvánvaló, hogy bíró és mindenki jól tudja, nem vétkezel, ha kerülsz és mellőzöd, sőt nyilvánosan is beszélhetsz róla, mert maga okozta gyalázását. Ha ugyanis arról beszélünk, ami napnál világosabb, akkor az már nem mondható megszólásnak, ítélezésnek vagy hamis tanúbizonyásnak. Mi például most a pápát olyan tanításáért ostorozzuk, amelyet nyíltan megírtak könyvekben, és világgá kürtöltek. Ha ugyanis nyilvánvaló a bűn, méltán következik a nyilvános büntetés is, hogy mindenki tudjon tőle óvakodni.

Ennek a parancsolatnak a veleje és egyszerű értelme tehát az, hogy senki ne ártsa nyelvével felebarátjának, akár barátja, akár ellensége az, ne mondjon róla rosszat, akár igaz, akár koholt az, hacsak nem parancsra vagy javítás céljából történik, hanem használja és forgassa nyelvét úgy, hogy a legjobbat mondja mindenkiről, bűnét és gyengeségét mentse, becsületével szépitse és takarja. Főként az indítson erre, amit Krisztus jelent ki az evangéliumban, és amiben össze akarja foglalni a felebarátunkra vonatkozó valamennyi parancsolatot: „Amit csak

szeretnétek, hogy az emberek tegyenek veletek, mindenben ugyanúgy tegyetek ti is velük.” (Mt 7,12)

A természet is megtanít erre testünk példáján, ahogyan Szent Pál mondja 1Kor 12-ben: „A test gyengébbnek látszó tagjai nagyon is szükségesek, és amelyeket a test kevésbé nemes tagjainak tartunk, azokat nagyobb tisztességgel vesszük körül, és amelyek csúnyák rajtunk, azokat ékesítjük leginkább.” (1Kor 12,22–23) Arcát, szemét, orrát és száját senki sem fedi el, nincs is erre szükség, mert ezek a legelőkelőbb tagjaink. De a leggyengébbeket, amelyeket szégyenlünk, gondosan takargatjuk: kezünk, szemünk egész testünkkel együtt segít fedezni és leplezni. Ugyanígy kell elfedeznünk egymás között felebarátunk szégyenét és gyaroltságát, védenünk, mentenünk és növelnünk kell becsületét minden erőnkkel, és el kell háritanunk azt, ami szégyenére lenne. Az pedig különösen szép, nemes erény, ha valaki mindazt, amit felebarátjáról mondanak – hacsak nem nyilvánvalóan rossz az – helyesen értelmezi, jóra magyarázza vagy egyáltalában jónak tekinti, és szembeszáll a gonosz nyelvűekkel, akik ha kinyomozhatnak és elkaphatnak valami szapulnivalót felebarátjukon, akkor minden erejüket latba vetik, hogy azt kegyetlenül kivesézzék és kiforgassák. Ez történik most főként Isten igéjével és prédikátoraival.

Ebben a parancsolatban tehát igen sok olyan jócselekedet rejlik, a mely nagyon tetszik Istennek, és bőséges jót és áldást is teremne, ha az elvakult világ és az álszentek serege hajlandó lenne azt elismerni. Hiszen az egész emberen és emberben nincsen semmi, ami egyházi és világi ügyekben többet és szélesebb körben használhat vagy árthat, mint a nyelv, pedig ez a legkisebb és leggyengébb tagja.

(Fordította: Prőhle Károly)

Véghelyi Antal

„Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot!”

Luther a nyolcadik parancsolatról – avagy a politikai kereszténység diszkrét bája

Igaz módon viszonyuljunk embertársunkhoz!

„Istent féljük és szeressük: felebarátunkat hazugságba ne keverjük, el ne áruljuk, ne kisebbsítsük, se rosszhírért ne költjük, hanem inkább megmentjük, jót mondunk róla, és mindent javára magyarázunk.”¹ A Kis kátében Luther így foglalja össze a nyolcadik parancsolat – Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot! – értelmét. Ez a tömör megfogalmazás hűen tükrözi a reformátor szemléletét: Isten igaz, ezért – bűneink, illetve bűnös voltunk ellenére – igaz módon viszonyul hozzánk, tehát nekünk is igaz módon kell viszonyulnunk embertársainkhoz. Luther ezért többet lát a nyolcadik parancsolatban a hazugság tilalmánál, illetve a minden körülmények közötti igazmondás követelményénél. Hiszen adódhat olyan eset, amikor éppen a szó szerinti igazmondás jelentené felebarátunk elárulását.

Megpróbálom egy extrém példán szemléltetni, mire gondolok. Ha valaki elrejt egy fegyveres banditák elől menekülő embert, majd a banditák kérdésére, hogy hol van az üldözött személy, az igazmondás erkölcsi

követelményére gondolva igazat mond, akkor valójában hamis tanúja, sőt gyilkosa lett embertársának, akit eredetileg azzal a szándékkal fogadott be, hogy életét megmentse. Luther szavával, aki valóban féli és szereti Istent, azt az ilyen gyilkossággal felérő, de mindenképpen gyilkosok cinkosává tevő igazmondásra nem kényszerítheti a lelkiismerete.

Igaz módon tehát akkor tanúskodunk az embertársunkról, ha mi magunk közeledünk hozzá igaz módon, azaz igaz felebarátként. Aki viszont az imént leírt helyzetben kegyes aggodalommal fél attól, hogy hazugsággal szennyezze be lelkiismeretét, és ezért kiszolgáltatja az üldözöttet, az Luther értelmezése szerint hamis tanúja lett felebarátjának, még akkor is, ha a gyilkosok kérdésére objektíve igaz feleletet adott.

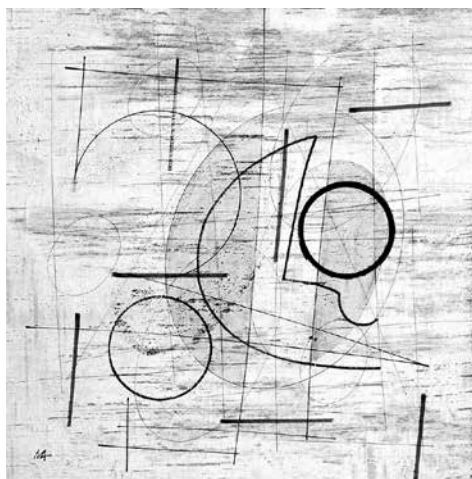
Védjük embertársunk becsületét!

Nem feltétlenül szükséges olyan szélsőséges esetre gondolnunk, amikor valakinek testi épsége, élete forog kockán. Van az embertárs élete ellehetetlenítésének kifinomultabb formája is, amit manapság úgy emlegetnek, hogy karaktergyilkosság. „Saját testünkön, hitvestársunkon, földi javainkon kívül van még egy kincsünk, melyet nem nélkülözhetünk, t. i. a becsület, a jó hírnév. Nem akarhatunk ugyanis nyilvános gyalázatban és megvetésben élni az emberek közt. Azért nem akarja Isten, hogy felebarátunk neve, híre, becsülete csorbát szenvedjen, épúgy, mint nem akarja javai kárát sem, hogy mindenkinek legyen becsülete hitvestársa, gyermeke, házanépe, szomszédja előtt. Ez a parancsolat elsősorban arra az esetre vonatkozik, ha bíróság előtt valakit ártatlanul bevádolnak, hamis tanúk által bajba kevernek, hogy büntetést kapjon: testi, vagyonbeli vagy becsületbeli büntetést.”² Mint látjuk, a Nagy ká-

¹ Martin Luther: *Kis káté*. 1929. 43. https://medit.lutheran.hu/files/luther_marton_kis_kateja_1929.pdf

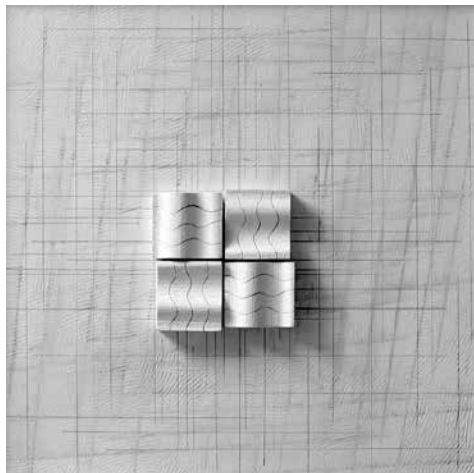
² Martin Luther: *Nagy káté*. Budapest, Evangélimi Könyvkiadó, 1944. 61. https://medit.lutheran.hu/files/luther_martin_nagy_kate_1944.pdf

tében a nyolcadik parancsolat magyarázatában Luther a felebarát becsületének megvédésére teszi a hangsúlyt. Nemcsak azt várja el a hívő keresztényektől, hogy ne gázoljanak mások becsületébe, hanem hogy védjék meg embertársaik becsületét, ha kell, akár a bíróság előtt is. Ám Luther még ennél is tovább megy, és a parancsolatot azokra a helyzetekre is kiterjeszti, amikor a becsülete elleni támadást elszenvedő személy feltehetően vagy bizonyítottan nem ártatlan. Ezt írja: „...felebarátunk nyilvános megítélése és büntetése nem a mi feladatunk, mégha látjuk is bűnét, ha csak nem kaptunk erre különleges megbízatást. Mert nagy különbség van a kettő között: bűnt megítélni és bűnt tudni. Tudnod lehet róla, de ítélned nem szabad. Látom és hallom, mit tesz felebarátom, de nem vagyok hivatva őt mások előtt hírbe hozni. Ha most beleavatkozom a dologba, ítélek, kárhoztatok, olyan bűnbe esem, mely nagyobb, mint az övé. Ha tudod, akkor ajkad legyen néma, mint a sír, temesd el a titkát mindaddig, míg csak hivatalból nem kell bírászkodnod és büntetned.”³ A folytatásban pedig az idézett fordításban „emberszólóknak” nevezett karaktergyilkosokat így marasztalja el: „Azokat hívjuk emberszólóknak, akik nem állapodnak meg a bűn tudásánál, hanem tovább mennek és ítélnek, és ha valamit tudnak felebarátjukról, akkor minden sarokban elpletykázás: örvendeznek, hogy más szennyében turkálhatnak, mint a disznók, amelyek fetrengenek és turkálnak a sárban. Ez semmi más, mint belekontárkodás az Isten dolgába, ítélni és büntetni a legkeményebb ítélettel. Mert egy bíró sem tehet többet, minthogy megmondja: ez tolvaj, ez gyilkos, stb. Azért aki ilyent mer felebarátjáról mondani, az olyan hatalmat követel magának, mint a császár vagy a felsőbbség. Mert bár a kard nem a te tiszted, mérges nyelvedet mégis felebarátod gyalázatára és kárára használod. Isten azért azt akarja, hogy senki se szól-

jon felebarátjáról gonoszat, még akkor sem, ha az bűnös, mégha jól tudja is azt, de még kevésbé szóljon, ha csak »aztmondják«-ból tudja. Te azt mondod: »ne szóljak, mikor igaz?« Felelet: »miért nem viszed hivatott bíró elé?« – »Mert nem tudom a nyilvánosság előtt tanúkkal igazolni, és attól félek, hogy számra koppintanának és csúfosan elutasítanának.« – »Ejnye, kedvesem: hát ez a bajod? Ha nem mersz hatósági személy elé állni és felelősséget vállalni, fogd be a szádat. Ha pedig tudod, magadnak tudd és ne másnak. Mert ha tovább mondod, olybá tűnsz, mégha igaz is, mintha hazudnál, mert nem tudod igazolni.« Azonkívül gazember módjára viselkedel. Mert ne vegyük el senkinek a becsületét és hírnevét, ha előbb nem nyilvánosan vétetett el. Hamis tanúbizonyosság minden, amit kellően bebizonyítani nem tudunk. Azért ami nem eléggé bizonyíthatóan nyilvánvaló, azt senki se hozza nyilvánosságra, se ki ne adja igazságnak. S végül, ami titok, azt hagyjuk meg titoknak vagy büntessük titkon, ahogyan még hallani fogjuk. Azért ha locsogó szájra akadsz, amely másvalakit csempül és rágalmaz, vágd a szemébe, hogy belepíruljon, akkor sok olyan ember befogja a száját, aki egyébként más szegény embert olyan hírbe kever, amiből bajjal tud kigázol-

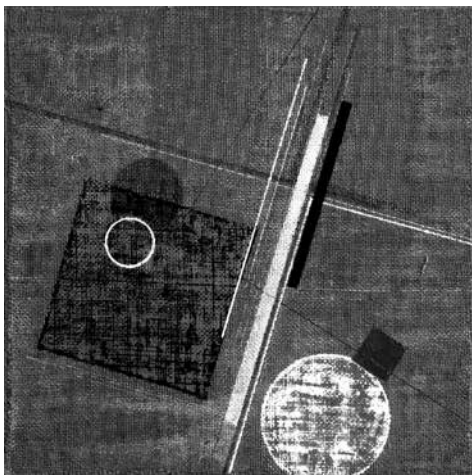
³ Uo. 63.

ni. Mert a becsületet és jónevet könnyű elrabolni, de nehéz visszaadni.²⁴ Luther végül a hívők lelkére köti, hogy mindenekelőtt az evangéliumon tájékozódjanak. „De az volna az igazi, ha az evangéliumhoz tartanók magunkat (Máté 18), hol Krisztus ezt mondja: »ha a te atyádfia vétkezik ellened, menj el és dorgáld meg őt négy szemközt«. Íme egy igen becses és finom tanács, hogy mint kell a nyelvet kormányozni. Ezt jegyezzük meg a veszedelmes visszaélés ellen. Így cselekedjél tehát, felebarátodról ne szólj mindjárt máshol gonoszul, titkon ellenben intsd őt, hogy javuljon meg. Ha pedig mástól hallasz valamit, amit ez vagy az tett, tanítsd őt is erre, hogy menjen és büntesse meg maga, ha szemtanúja volt tettének, különben pedig hallgasson. [...] Továbbá ezt tanítja Krisztus: »Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egyet vagy kettőt, hogy két vagy három tanú vallomásával erősítsessék minden szót.« Mindig azzal kell beszélni, akit érint, és nem annak háta megett. Ha ez nem segít, vidd a gyülekezet elé nyíltan, a világi vagy egyházi bíróság elé. Mert itt nem állsz egyedül, hanem vannak tanúid, kikkel bizonyíthatasz a bűnös ellen, minek alapján a bíró ítélni és büntethet. Így lehet jó úton elérni, hogy a

⁴ Uo. 63–64.

gonosz embert megakadályozzuk szándékában vagy megjavítsuk. Ha mindenütt csak megszólják a másikat és turkálnak a szennyben, attól senki sem javul meg, mikor meg tanulnak kellene odaállni, akkor senki sem vállalja, hogy mondta. Jó volna azért az ilyen szapulóknak alaposan elvenni a kedvét, hogy mások is okuljanak. Ha ugyanis a felebarátod javára tennéd, vagy az igazság kedvéért, akkor nem bujkálnál titokban és nem félnél a napvilágtól. [...] Az tehát a veleje és egyszerű értelme ennek a parancsolatnak, hogy senki embertársának, legyen az barát vagy ellenség, nyelvvel ne ártsen, és róla rosszat ne mondjon (akár igaz, akár nem), ha nem történik parancsra vagy javítás végett. Hanem használja nyelvét akképen, hogy mindenkiről a legjobbat mondja, bűnét és gyarlóságait takarja, mentse s becsületével szépítse és ékesítse. Az indok elsősorban az legyen, amit Krisztus mond az evangéliumban, amiben a felebarátainkra vonatkozó összes parancsolatokat összefoglalja: »Amit akartok, hogy az emberek *tiveletek* cselekedjenek, ti is akképen cselekedjétek.« A természet is ezt tanítja saját testünk által, amint azt Pál mondja I. Kor. 12: »amelyek a test legerőtlenebb tagjainak látszanak, azok igen szükségesegek, és amelyeket a test tisztességtelenebb tagjainak tartunk, azoknak *nagyobb* tisztességet tulajdonítunk és amelyek *éktelenek* bennünk, azok nagyobb ékességben részesülnek«. Az arcot, a szemet, az orrot, a száját senki sem fedi el, mert nem kell, mert ezek a legtisztességebb tagjaink, de a legerőtlenebbeket, amelyeket szégyenlünk, elfedjük. A kéznek, szemnek, az egész testnek kell segíteni azokat elfedni. Így mi is, ami felebarátunkon tisztességtelen és gyarló, azt takarjuk el, és mindenképen emeljük becsületét; segítjük és hársítuk el viszont, ami nem válik becsületére. Az különösen szép és nemes erény, ha valaki mindent, amit másról hall, (ha nem ismert bűn), javára magyaráz, nem úgy, mint a gonosz nyelvek, kiknek csak az a törekv-

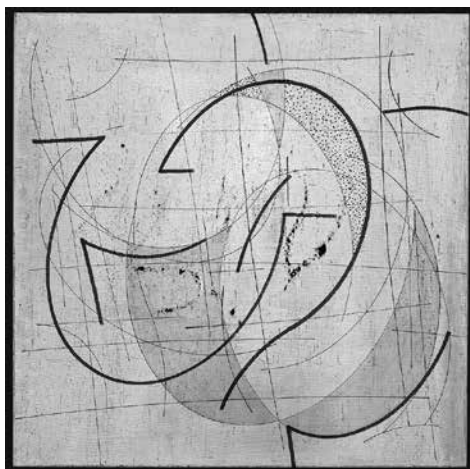
sük, hogy valamit találjanak és előkaparjanak, hogy mást megítéljenek, s mindent a leggonoszabbul magyarázzanak és kiforgassanak, – ami most különösen az Isten ígéjével és prédikátoraival történik.”⁵

Politikai, azaz diabolikus kereszténység

Az Újszövetség a sátánt gyakran emlegeti diaboloszként, mint aki az Isten ígéjében foglalt igazságokat kiforgatja, és a feje tetejére állítva interpretálja. A hazánkban a „trón és oltár szövetségét” felelevenítő, és egyre inkább teret hódító politikai kereszténység diabolikus karaktere legmarkánsabban talán éppen a nyolcadik parancsolat tükrében rajzolódik ki.

A 24.hu október 18-án kelt híre szerint Magyarország regnáló miniszterelnöke a kormányzó párt tisztújító kongresszusán tartott beszédében többek között ezt mondta: „A politikában szükség van a tizenegyedik parancsolatra. Ez úgy hangzik: ne mondj rosszat a fideszes társadról! [...] Bárki lojális tud lenni a másikhoz, ha annak igaza van. Hozzám is könnyű lojálisnak lenni, ha igazam van. A bajtársiasság azonban több ennél, jóval túl van ezen. A bajtársiasság azt jelenti,

hogy akkor is lojális vagyok hozzád, amikor te tévedsz, s akkor is számíthatok rád, amikor én tévedtem.” Ezek a mondatok mintha csak Luther nyolcadik parancsolat magyarázatának mai interpretációját kívánnák nyújtani. Csupán egy kifejezés van bennük, amely kirívóan nem illik sem a parancsolat bibliai szövegéhez, sem annak lutheri magyarázatához. Ez nem más, mint a bajtársiasság. A nyolcadik parancsolat ugyanis nem a bajtársainkhoz, hanem a felebarátunkhoz, azaz minden embertársunkhoz való viszonyunkat akarja Isten akaratával összhangba hozni. Mi több, a bajtársiasság nemcsak a parancsolatba nem illeszthető kifejezés, hanem egyenesen feje tetejére állítja annak értelmét. Mert amíg a felebarát egy mindenkire kiterjedő fogalom, addig a bajtárs leszűkíti a kört. A nem bajtársat kivonja a parancsolat hatálya alól, azaz kimondatlanul is szabad teret nyit a bajtársak köréhez nem tartozókkal, a politikai ellenfelekkel szembeni rágalomhadjáratnak, valós és valótlan vádakat egyaránt hangoztató lejárató és uszító kampányoknak, és a valójában nem is ellenfélnek, hanem ellenségnek tekintett ellenzékiek ellen elkövethető karaktergyilkosságoknak, miként ennek tanúi is lehettünk az önkormányzati választást megelőző kampány során.

⁵ Uo. 65–67.

Mindezzel együtt és mindennek ellenére azt is el kell ismernünk, hogy a politikai kereszténység hangadói bizonyos esetekben mégis mintha helyesen alkalmaznák a nyolcadik parancsolatot, még annak lutheri értelmezése szerint is. Körömszakadtáig védelmezik ugyanis a politikai szövetségeiknek tartott idegen hatalmak becsületét. Miközben a világ sok részén üldözött keresztények védelmezőiként igyekeznek feltüntetni magukat, mélyen hallgatnak például a Kínában tapasztalható általános vallásüldözésről, a keresztények ennek keretében folyó zaklatásáról és üldözéséről. Hallgatnak akkor is, amikor a szövetségesüknek tartott Törökország hadserege Szíriában „biztonsági zóna” létrehozása ürügyén fegyvertelen kurd családokat, köztük nőket és gyermekeket, nemcsak keresztényeket, de keresztényeket is gyilkol és űz el otthonából. Sőt – mintha csak Luther parancsolatértelmezését követnék – jóra is próbálják magyarázni mindezt, támogatódnak mondva a törökök törekvését, hogy ilyen módon készítsenek helyet a Törökországban élő szír menekültek visszatelepítéséhez saját hazájukba. És akkor még nem is említettük a hazánkat is tagjai közt tudó Európai Uniót riválisként kezelő és sokféleképpen gyengíteni próbáló Oroszország egyre növekvő demokráciadeficitjének eltakarása és jóra magyarázása érdekében kifejtett igyekezetüket. Az állami támogatás nélkül életképtelen magyarországi egyházak és felekezetek pedig – mintha csak Luther nyolcadik parancsolatmagyarázatához tartanák magukat – minden igyekezetükkel hiteltelíteni próbálják a hatalomnak a politikai kereszténység jegyében megálmodott képét a „keresztény Magyarországról”.

A kijózanító valóság persze egészen mást mutat, mint a politikai kereszténység és az azt kiszolgáló egyházak által fenntartani kívánt látszat. Mert bár a lakosság többsége

hívőnek és kereszténynek vallja magát, de a „maga módján”. Tehát nem az egyházak, és ami ennél nagyobb baj, nem a Szentírás által megkívánt módon. Hiszen köztudott, hogy a kereszténység bibliai értelemben Krisztuskövetést jelent. Kereszténynek lenni bibliai értelemben annyi, mint krisztianosznak, azaz krisztusinak lenni. A materializmus feladása senkit nem tesz automatikusan kereszténnyé. A „maguk módján” hívőkre pedig éppen az a jellemző, hogy többnyire csak a materializmus feladásáig jutottak el. Mindenben hisznek (egy kicsit), ami spirituálisnak van feltüntetve. Többségük hite inkább tájékozódik az ezoterikus tanokon, és/vagy a keleti vallásokon, a keresztény és nem keresztény, új és régi gnosztikus irányzatok irodalmán, mint a Szentíráson. De rohamosan nő az általuk feltételezett „ősmagyar” hitvilágot Krisztus előtti kereszténységként felfogók száma is, akik szerint Jézus természetesen magyar, de legalábbis szkíta volt.

Mindez persze jól beleillik a politikai kereszténység által elképzelt „keresztény Magyarország” képébe, amelyben legfontosabb a „tizenegyedik parancsolat” betartása, azaz a „bajtársak” bűneinek cinkos hallgatással való fedezése. Szemben Luthernek a nyolcadik parancsolathoz fűzött értelmezésével, amely szerint a Krisztust követők – mint igaz felebarátok – a maguk becsületével igyekeznek fedezni akár okkal, akár ok nélkül megvádolt embertársaik becsületét. De nem azért, hogy bűntársaikká vagy cinkosaikká váljanak, hanem azért, hogy segítsék őket igaztalanul megtámadott becsületük megvédésében, vagy amennyiben valóban vétettek, a tisztesség útjára való visszatalálásban. Így igyekeznek követni Krisztust, aki 1Pt 3,18 szerint mint igaz halt meg a nem igazakért, hogy Isten előtt a maga igazságával fedezve bűneiket, kiszabadítsa őket a bűn ígézetéből, és Istenhez vezesse őket.

Koczor Tamás

Lehetséges-e nem ítélni?

Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek! Mert amilyen ítélettel ítéltetek, olyannal fogtok megítéltetni; és amilyen mértékkel mértetek, nektek is olyannal mérnek majd. Miért nézed a szálkát a testvéred szemében, a saját szemedben pedig még a gerendát sem veszed észre? Vagy hogyan mondhatod testvérednek: Hadd vegyem ki a szálkát a szemedből! – miközben ott a gerenda a saját szemedben? Képmutató, vedd ki előbb saját szemedből a gerendát, és akkor majd jól fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd testvéred szeméből a szálkát. (Mt 7,1–5)

A hagyományos besorolások szerint az ún. „protestáns megoldásban” a Hegyi beszéd azért betarthatatlan, hogy kiderüljön az ember jóra való képtelensége, bűnössége és Istenre szorultsága. Jézus azonban olyan határozottan jelenti ki, hogy életünk alapja lehet, mint egy sziklára épített ház alapja, hogy nehéz elképzelni, csupán azért állítja elénk, hogy rájövünk lehetetlenségére.

A Hegyi beszéd logikája

A „Ne ítélj!” mondat a Hegyi beszéd része. Azt is mondhatnánk, hogy az evangélium része, minden erről szól, így azonban még hangsúlyosabb, hiszen ennek a beszédgyűteménynek megvan a maga sajátos logikája, amely segítheti kibontani témánk tartalmát.

A Hegyi beszédet nem lenne szabad részekre bontani. Torzít mondanivalóján, ha – amúgy valóban szép – mondatait aranymondásként, különálló bölcsességekként kezeljük. A benne húzódó fonal a kereszténység gondolkodásának lényege.

Ez a gondolatmenet a Boldogmondásokkal kezdődik. A benne felsoroltak nem

szokványos boldogságot mutatnak. Nem szoktuk boldognak nevezni a sírókat vagy azokat, akik becsaphatók, akik folyton szenvednek az igazság hiányától, akiket üldöznek, akik békétlenséget látnak maguk körül. Összeköti azonban őket az érzékenység. Jézus éppen ezt az érzékenységet állítja a középpontba. Míg Lukács, a maga szociális elkötelezettségével, úgy kezeli Jézus mondatait, mint valamiféle ígéretet a mostani szenvedések kárpótlására, mint egy majdani jóvátételt a jelen szenvedéseikért, addig Máté már ezt a mostani – boldogságnak nehezen nevezhető – állapotot annak tartja. Ez azt jelenti, hogy Jézus az Istenhez való kapcsolódást, magának Isten országának a jelenlétét fogalmazza meg ebben az érzékenységben.

A Hegyi beszédben megfogalmazódó biztatások – és ez a későbbiekben is nyomon követhető lesz – valójában Isten hozánk való lépéseit képezik le, ezért is mondható, hogy ez az érzékenység Isten egyik jellemzője.

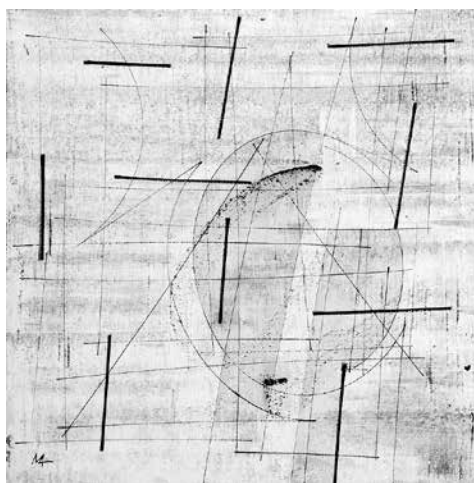
Az érzékenység karakteresen jelenik meg a világban. Olyan, mint a só az ételben. A só identitása az íze. Nincs sótlan só. Ugyanígy értelmetlen beszélni érzéketlen kereszténységről. Az érzékenység a kereszténység identitása, és észrevehető, mint a világosság a sötétben. Sőt, nem is lehet elrejteni: olyan, mint a hegyen épült város.

Bár szó szerint ez itt nincs kifejtve, de más összefüggésekből (pl. Jn 3-ból) egyértelmű, hogy ennek az érzékenységnek az az előzménye, amit Isten tesz az emberrel. Isten szeretetének élménye teszi az érzéketlen embert érzékennyé, láttatja meg vele ezt a különös boldogságot.

Erre az érzékenységre építi fel Jézus a törvény értelmezését. A korabeli rabbik számára szinte kötelező volt kifejteni, melyik törvényt tartják a legsúlyosabbnak, vagy kommentálni a betartás lehetőségeit. Talán arra számítottak, hogy törvényértelmezés-

ben Jézus lazít majd a farizeusi, írástudói túlszabályozottságon. Ezek a vallási csoportok azért feszítettek a törvény teljesítésén, hogy minél kisebb veszélye legyen a súlyos törvénysértésnek („építs kerítést a kert köré!”). A törvény ilyen betartása és betartatása tiszteletet ébresztett a nép körében. Jézus azonban nemhogy lazítana a farizeusi magatartáson, hanem ezt mondja: „mondom nektek, ha a ti igazságotok nem múlja felül az írástudók és farizeusok igazságát, akkor semmiképpen sem mentek be a mennyek országába.” (Mt 5,20) A „nem mentek be” kifejezés nem egy kapuról szól, ahová a sikeresek beléphetnek, a szerencsétlenek pedig kívül rekednek, hanem inkább megértésről. Azaz, ha ezt nem teszitek, nem fogjátok megérteni a mennyek országát.

A törvények értelmezésének összefoglaló jellemzője, hogy a külső törvényt, a mózesi törvényt idézi általában ezzel a mondattal, „megmondattok a régieknek”. Egy kivétel is akad, amikor Jézus nem egy mózesi, hanem egy esszénus törvényt idéz: „szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet”. Az értelmezésnél képeket használ, amelyek túlzásai arról szólnak, hogy a törvénynek nem külső utasításnak, hanem az ember belsejében hordozott reflexnek kell lennie.

Reméljük, senki nem gondolja komolyan, hogy valamiféle keresztény előírás lenne az, hogy „ha a jobb szemed visz bűnre, vágd ki, és vedd el magadtól, mert jobb neked, ha egy testrészedvész el, mint ha egész tested vettetik a gychennára.” (Mt 5,29) Ebben a képben Jézus arról beszél, hogy az ember a boldogmondásokban felvázolt érzékenységében radikálisan irtózik a rossztól. Ez minőségi különbség, amely túlhaladja a mennyiségre törekvő farizeusi, írástudói törvényértelmezést, és arra is elég, hogy az ellenséget szeresse.

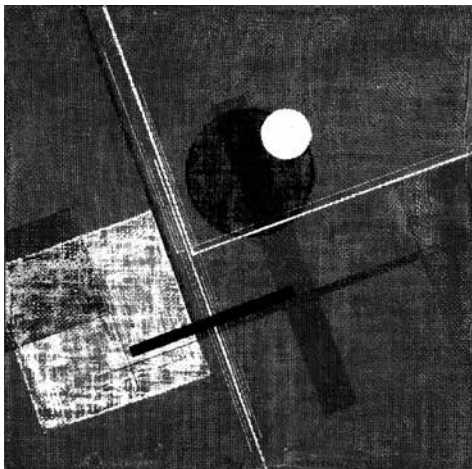
A törvény értelmezésének igazi kulcsmondata azonban ez: „legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5,48), amelyben a „tökéletes” szó az eredetiben „teljes”-et jelent. Azaz ahogy Isten teljesen beveti magát értetek, úgy ti is éljétek teljes életet egymás között.

A Hegyi beszéd ezután a vallásos cselekedetekről beszél, ezek ebben az érzékenységben szintén mássá lesznek, titkos jócselekedetté. A fő kérdés az: vajon mindez csak színjáték, embereknek szánt produkció, vagy komolyan vesszük azt, hogy Isten akkor is van, amikor kettesben vagyunk vele.

Később ez az érzékenység megjelenik a gondviselésben is. Így szólal meg végre a gondolkozásunk alapjául szolgáló nehéz mondatsor: „Ne ítéletek, hogy ne ítéltessetek! Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal fogtok megítéltetni; és amilyen mértékkel mérték, nektek is olyannal mérnek majd.” (Mt 7,1–2)

Ez nem törvény

Az eddigiek összegzéséből is látszik, hogy a kereszténység nem törvényvallás. Alapja a drámai esemény, amelyben Isten megmutatja szenvedélyes szeretetét az embernek, és egyértelművé teszi, hogy ő nem haragvó Isten, akit ki kellene békíteni, hanem éppen ő az, aki a haragvó embert magához von-

ná. Ennek az élménynek átélése teszi az embert érzékennyé, ennek következtében talál rá a törvény örömeire, fedezi fel, hogy minden vallásos és nem vallásos cselekedete Isten közelébe sodorja, hogy minden percét jelenlétében töltsön.

A Hegyi beszédben nem direktívák találkoznak, még a felszólító mondatok esetében sem, hanem inkább valamiféle következménysorozattal. Illeszkedik ez az ószövetségi törvények alap gondolatához is, mely eredeti megfogalmazásában nagyjából így hangzik: én vagyok az Úr, a te Istened, ezért nem fogsz lopni. A zsidó vallásban is újra és újra előkerül az a motívum, hogy a nép csak reagál Isten cselekedeteire, és az, hogy „betartják-e” a törvényt, valójában a reakció minőségét méri.

Jézus már egy eltorzult vallásossághoz szól, mintegy helyreállítva az eredeti megközelítést. Korábban a törvények külső törvénynyé alacsonyodtak, a vallás törvényvallássá és az életmód túlszabályozottá lett. Ez a fajta eltorzulás a keresztény egyház számára is olyan kísértés, amelyben sokszor elbukott. Sokkal könnyebb ugyanis törvényeket hozni, betartatni és értékelni ennek sikerességét, mint belső indítékokat ébreszteni.

Ebben a kontextusban természetes, hogy a „ne ítéljétek!” felszólítást sem tekinthetjük valamiféle külső törvénynek.

Jézus kivieszi a keresztény magatartásból az ítéletet. A szó eredeti tartalma különválogatást és nem ítélethozatalt jelent. Így még azzal sem védekezhetünk, hogy hát késő, hiszen a mi világunk nagyon is tud a bűnösök megbüntetéséről, bíróságokról, az ítéletekről, börtönökről és ezekhez hasonlókról. Jézusnál itt az ítélet szó arra a magatartásra utal, amikor az ember a másik ember cselekedetét értékeli, és magában bünteti.

A nem-ítélés megfelelője mindaz, amiről eddig szóltunk. Ahogy az érzékenység belső világából fakad az igazságosság, a tisztaszívűség, a béketeremtés, úgy ebből az érzékenységből fakad a nem-ítélés is. Ahogy az érzékenységből fakad a törvény reflexes betartása, sőt túlteljesítése, úgy fakad a képtelenség is arra, hogy mások hibái felett ítéletet mondjunk.

Az érzékenység ajándék. A törvény reflexszerűsége is az. Az ítéletnélküliség is ajándék. Olyan életszemlélet, mely soha nem helyezkedik a tiszták pozíciójába, soha nem ül a büntelének székébe.

A Hegyi beszéd megmondja ennek a leg-egyszerűbb okát, amely szintén belső önismeretben érhető tetten: az alkalmatlanságot. A jézusi túlzás – a szemből kioperált szálla képe – egyszerűen azt állítja akadályként, hogy nem látunk. A bonyolult szemműtét elvégzésében megakadályoz, hogy gerenda van a szemünkben. Valóban mindegyikünk erkölcsi érzéke sérült, projektálunk, determináltak vagyunk, képtelenek vagyunk helyesen látni.

Ítélet helyett szóanalóm

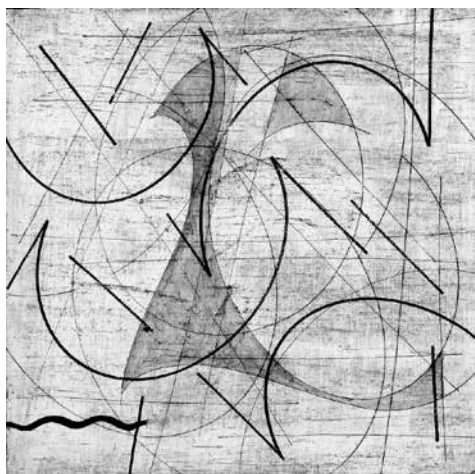
A Hegyi beszéd már említett logikája az, hogy minden, amit az emberi magatartáshoz ajánl, valójában Istent ábrázolja. Isten érzékenysége, jelenléte, stílusa mutatkozik

meg mindazokban, amikben sokan nem lát-
nak mást, mint betartandó – ezúttal újszö-
vetségi – törvényt. Ha az említett logikát itt
is érvényesítjük, akkor elmondhatjuk, hogy
Isten nem ítélettel jön a világba.

Már az evangélium elején feltűnik, hogy
míg Keresztelő János azt reméli, hogy az
utána jövő Messiás majd elkülöníti az érté-
kest az értéktelentől, csalódnia kell, hiszen
Jézus nem ítél. Még előbb Mária vagy Si-
meon énekében is feltűnik az a várakozás,
hogy az eljövendő messiási korszak rendet
tesz igazságosan, de Jézus újra és újra el-
mondja, hogy ő nem ítélni jött a világba.

Általában is igaz Jézus működésére,
hogy nem látszik benne az igazságtétel vá-
gya. A tékozló fiú apjától joggal várhatnánk,
hogy tegyen rendet, és legalább leckéztet-
se meg gonosz fiát. Ezt várja tőle – a ke-
resztény testvért megrajzolva – nagyobbik
fia is. Ehelyett az apa, aki Istent ábrázolja,
„meglátta őt, megszánta, elébe futott, nya-
kába borult, és megcsókolta őt” (Lk 15,20).
Nem véletlenül emeltem ki ezt a részletet.
Ebben az öt mozdulatban foglalódik össze
mindaz, amit Isten tesz az emberrel.

Az egyik leglátványosabb pillanat Jézus
egyértelműségében, amikor Keresztelő Já-
nos kérdésére válaszol (Mt 11,2kk). János

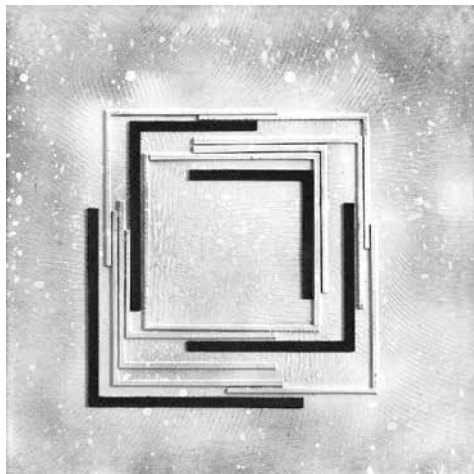
börtönben van, és nagyon komolyan foglal-
koztatja, hogy nem volt-e tévedés mindaz,
amit Jézussal kapcsolatban gondolt és hir-
detett. Nem látja a rendet teremtő, a jót a
rossztól elválasztó messiást Jézusban. Hoz-
zá érkező tanítványainak Jézus megmutatja
az ézsaiási prófécia valóra válását: „Menje-
tek, és mondjátok el Jánosnak, amiket hallo-
tok és láttok: vakok látnak, és bénák járnak,
leprások tisztulnak meg, és süketek halla-
nak, halottak támadnak fel, és szegényeknek
hirdettetik az evangélium.” (Mt 11,4–5) Az
ítélet helyett a segítség, a megmentés Jézus
eszköze. A bekezdés végén pedig választást
követel: „és boldog, aki nem botránkozik
meg énbennem.” (Mt 11,7) Prőhle Károly
a párhuzamos lukácsi változat kommentár-
jában így értelmezi ezt: „Vigyázzunk: meg-
botránkozik Jézusban mindenki, aki Istentől
a bűnös világot elsöprő ítéletet vár!”*

Amikor Jézus azt mondja, „ne ítéljete!”
a helyébe egy másik indulatot tesz, a szánal-
mat. Érdekes, hogy amikor erre a fogalomra
rátalálunk, hány helyen beleütközünk: Jézus
megszánja a naini ifjú anyját, az éhező soka-
ságot, a vakot, a leprást. A példázatbéli adós
szolgát ura szánja meg, szintén Istent ábrá-
zolva, az irgalmas samaritánus pedig tovább
adja ezt az érzést az úton fekvő sebesültnek.

Nem pusztán szavakról van szó! Az ítél-
lőnek gondolt Isten szánalommal közeledik
az emberhez. Nem szánalmasnak látja, ha-
nem szánalomra méltónak. A Krisztus-kö-
vetés természetes reakciója pedig az, ami a
Hegyi beszédben megszólal: ne ítéljetek ti
sem, hanem legyetek szánakozók!

Különösen jól rímel a szánakozás az ed-
dig elhangzottakra, hiszen az eredeti szó fi-
zikai mozdulatot is tartalmaz: „belseje meg-
indult”. Ha a törvényről azt mondtuk, hogy
a cselekvés belülről fakad, akkor itt is ugyan-
az történik az együttérzéssel, belülről fakad.

* Prőhle Károly: *Lukács evangéliuma*. Budapest, Evan-
gélikus Egyetemes Sajtóosztály, 1966. 131.

Van-e realitása egy ítélet nélküli világnak?

Ellenkezésünk alapjául sok hétköznapi történet szolgál. Ne ítéljem el azt az embert, aki végignézi, hogy valaki hajánál fogva cibál valakit az út mentén, aki halálra válva retteg, és csupán fényképezget a telefonjával? Ne ítéljem el azt az embert, aki népszerűségben vesz részt? Ne ítéljem el azt az embert, aki tudatosan tesz tönkre emberi életet, lehetőségeket vesz el, életre szólóan megnyomorít? Ezek valóban nehéz kérdések. Vajon a nem-ítélés nem jelent-e tétlenséget, a szemlélődő be nem avatkozását, a segítségnyújtás elmulasztását?

Jézus szavai véletlenül sem jelentik a rossz folyamatok tétlén szemlélését. Ezt talán nem is kell bizonyítani, hiszen számtalan történet, szó hangzik el azzal kapcsolatban, hogy a kereszténység a jó folyamatok elindítására és a rossz folyamatok megfékezésére nyitott. A nem-ítélet személyes kapcsolat.

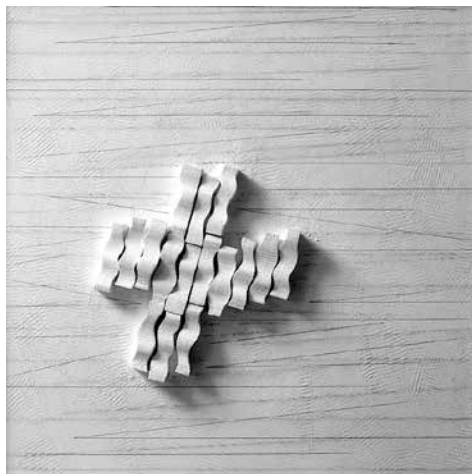
A világ természetes eleme a bűn elleni harc. Ennek testületi formái vannak. Hadd említsünk ebből hármat: a szülőt, a tanárt és a bírót. Luther megfogalmazása szerint ők Isten helyettesei. Arra rendelte őket, hogy

megfékezzék a bűnt, kialakítsák az egyértelmű sztereotípiákat a jó és rossz társadalmi szintű megkülönböztetésére. Az ő szerepük különleges.

Vizsont személyesen rájuk is vonatkozik Jézus mondata, olyannyira, hogy ha nem válik a nem-ítélés életük természetes elemévé, akkor hivatásukat sem tudják betölteni. Köznapi módon ezt elfogultságnak szoktuk nevezni. Legnehezebb a szülő vagy a tanár összefüggésében szétválasztani ezeket a vonulatokat, hiszen egy szülő mindig elfogult a gyermekével, egy tanár a tanítványával. A jó és rossz paneljeit azonban elfogulatlanul kell megmutatniuk. Nincsenek könnyű helyzetben. Így teljes a jézusi út: még azokra is vonatkozik Jézus kijelentése, akiknek az ítéletet gyakorlása a feladata. Sőt – talán a megszokott keresztény naivitással, amely ennek a világnak egyetlen reménye – ki mondhatjuk, hogy valódi lehetőség a nem-ítélés. És könnyen lehet, hogy ez a kereszténység egyik küldetése.

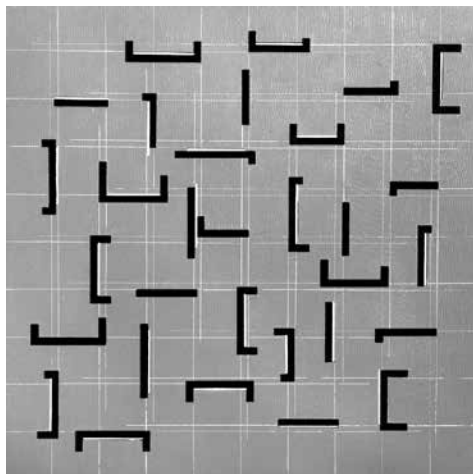
A végső ítélet

János evangéliumában Jézus ragaszkodik ahhoz, hogy elmossa a jelen és jövő határát. Számára az ítélet éppen ezért már maguk-

ban a folyamatokban van. Nem kell külön ítélet, a cselekedetek maguktól megteremtik azt. Nikodémusnak azt mondja: „Mert Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa. Aki hisz őbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van, mert nem hitt Isten egyszülött Fiának nevében. Az ítélet pedig az, hogy a világosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert a cselekedeteik gonoszak.” (Jn 3,17–19)

De vajon lehetséges-e, hogy Isten szeretete, amely ennyi ponton bizonyítja, hogy nem kell félnünk, egy napon mégis egy szörnyeteg ítéletévé változik? Nem igaz-e az, hogy az átkos folyamatok, melyek magukban hordozzák itteni életünk számtalan ítéletét és kárhozátát, a végén Isten szánalmával találkoznak, és Isten szeretete nemhogy nem tetézi, hanem éppen feloldja megbocsáthatatlan kríziseinket? Nem tudok ettől a hittől szabadulni, amely abban az Istenben bízunk, aki nem csak beszél a nem-ítélés lehetőségéről, hanem maga sem ítél. Aki nem ítélni akar, hanem szánalmában szabadítani, itt ideig, és odaát örökké.

Gerlóczy Ferenc

A nyolcadik te magad légy!

Ha valamiről, akkor a tízparancsolatról bízást elmondhatjuk: kőbe van vésve. Nem bebetonozva van, mint némely főügyészek vagy helyettes államtitkárok pozíciója, hanem igazi kőbe igazán bevésve. Isten a saját ujjával írta a két kőtáblára a tíz ígét. Ne feledjük azonban, hogy Mózes – Isten haragjának képviselőjeként is, de népének folytatódó bálványimádása fölötti saját felháborodását is kifejezve – földhöz vágta és ripityára törte a két kőtáblát, így aztán a tíz parancsolatot ismételtlen kőbe kellett vésni.

Az a tény, hogy ezeknek a parancsolatoknak a számozása a második kőbe vésés után is többször változott, és az egyes felekezetek között ma sem egységes, két okból sem ingathatja meg a tízparancsolat kőbevésettségét. Nemcsak azért, mert végtére is mindegy, hogy a „Ne tégy hamis tanúbizonyyságot felebarátod ellen” parancs a nyolcadik-e, mint például a lutheránusoknál, avagy a kilencedik, ahogy – szintén csak például – a reformátusoknál, mert a teológusok szerint valójában tíznél több parancs alkotja a Törvényt, így nem is a számozások térnek el, hanem az, hogy melyik irányzat mely parancsokat vont össze, hogy „ki legyen a tíz”, s így deákos magyarsággal mi is dekalógusnak nevezhessük a parancsolatokat. De azért is mindegy, mert a Tízparancsolat, akárhogyan tagoljuk is, egyetlen Törvény, egyetlen Kinyilatkoztatás, együttesen az összes lehetséges bűnt lefedi, illetve azok tilalmára egyaránt kitér. Ha valaki valami rosszat cselekszik, legalább az egyik parancsolatot óhatatlanul megszegi.

A „Ne tégy hamis tanúbizonyságot felebarátod ellen!” parancs (mindegy, hányadik!) két ponton is különbözik az alapvetőbb „ne hazudj!” felszólítástól. Először is nem a hazugságot, hanem a hazugság minősített esetét, a hamis tanúzást tilalmazza, másrészt voltaképpen nem azt mondja, hogy ne hazudj, hanem azt, hogy ne legyél hazug. Hogy te magad légy a nyolcadik parancsolat, te légy az az igazmondó jámbor ember, aki nem akar rosszat embertársainak, és nem él vissza a hatalmával.

Mert csakúgy, mint a kard, a szó is kétélű fegyver, amellyel felemelhetünk vagy porba sújthatunk valakit – de veszélyesebb fegyver a kardnál, és a hatalma is nagyobb.

Eskü alatt vallott tanúskodásunkkal, illetve bármely esetben, amikor valakiről a távollétében mondunk véleményt, előfordulhat, hogy megmentjük valakinek az életét – a legtöbbször azonban inkább tönkreteszük.

Még ha valaki szeretettel használja is a nyelvét, nem tanúskodik hamisan, nem ítélik meg másokról azoknak távollétében, vagyis még ha csak él nyelvi képességeivel, nem pedig visszaél velük, akkor is előfordulhat, hogy olyasmi csúszik ki a száján, minden rossz szándék nélkül, amellyel közvetve árt hat embertársának.

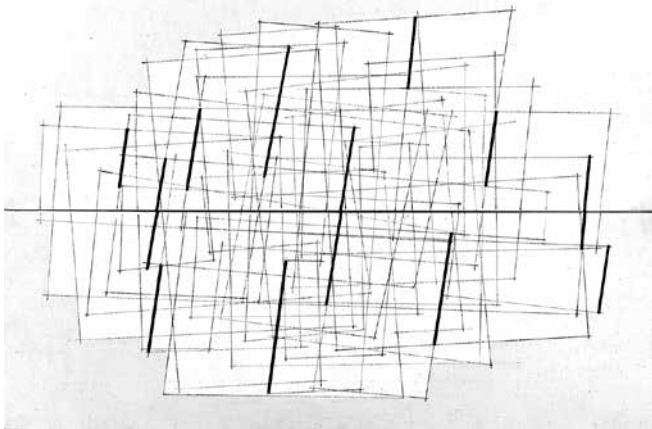
Vajon mennyit érthat az, aki önzésből tanúskodik hamisan, gonosz tudatossággal?!

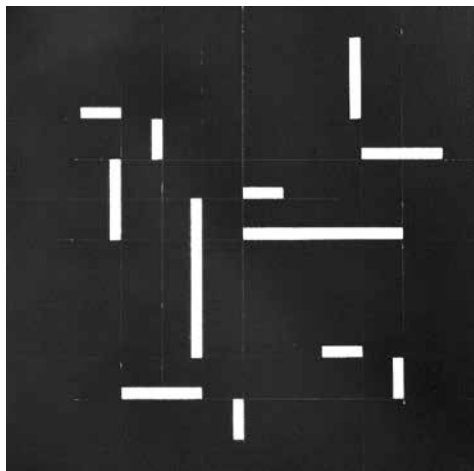
Egy könyvben, amely a tízparancsolatról szólt, olvastam egy asszony esetét, aki nagy pletykafészek volt, sok embert feketített be mások előtt, de aztán megtért. Miután felfogta, mennyi kárt okozott a pletykálkodásaival, azt kérdezte a paptól, hogyan tudná mindent jóvá tenni. A pap erre

felment vele a templom tornyába, késsel felvágta egy kispárna négy sarkát, és miután a szél a tollakat mindenfelé szétfújta, azt mondta az asszonynak, szedje össze a tollakat. „De hát az lehetetlen!” – csapta össze a kezét az asszony. Mire a pap: „Ugyanilyen lehetetlen összeszedni a szavakat is, amiket pletykaképpen adtál tovább. Magad sem tudod kiszámítani, hová hullottak. Azt a kárt, amit okoztál, jóvátenni többé nem lehet.”

Amit lehet: igazán megbánni és abba hagyni – ami talán sikerülhetett is ennek az asszonynak.

De vajon mi lesz a vége annak a hamis tanúbizonyság-áradatnak, amely világszeretettel ömlik a médiából, sőt vezető politikusok szájából, ráadásul szánt szándékkal, önző célokból, szervezeten? Fake news, gyűlöletpropaganda, politikai ellenfelek manipulatív lejáratása, karaktergyilkosságok, fizetett trollok és etikátlan hackerek alkalmazása választási kampányokban, politikai kampányok a „bevándorláspártiak”, Soros György, a „migránsok”, az iszlám ellen, áltudományok és -elméletek terjesztése, történelemhamisítás, hokolauszt-relativizálás és -tagadás, a környezeti katasztrófa bagatellizálása – ez a töméntelen hazugság Magyarországon és az egész világon akkora bizal-

mi válságot eredményezett és eredményez, hogy már nemcsak a politikusoknak hisznek egyre kevesebben, hanem a sajtónak, az egyetemeknek, a cégeknek, az egyházaknak is. Romlik a tudomány tekintélye, és egyre korlátlanabb a mammon uralma és a jövőtől való szorongás. Pedig most az egész világon az együttműködésnek, a szolidaritásnak, a demokráciának, a tudománynak, a felvilágosodásnak kellene népszerűsödnie, a hazugsággal szemben pedig az őszinteségnek kellene erősödnie.

Talán lesz valami globális forradalom, talán az ökológiai tragédia enyhítésére meg alakul egy világkormány, talán jön az Új Messiás, talán Jézus jön el másodszor, talán egészen másképpen lesz.

Egy biztos: a mai hazug állapot tarthatatlan, nincs idő a sok hazugságra! Ahogyan arra a hazug világhallgatra sincsen, amely pedig Hamvas Béla szerint már jó két és fél ezer éve tart, amióta szó és tett nem fedik egymást. Azóta az egész emberi kultúrán végigvonult – és azóta is diadalmenetben vonul – egy gyökerekig hatoló „első hazugság” (próton pseudosz), amely „magas eszmékre, vallási és morális értékekre hivatkozik, ám azokat nem veszi komolyan, és megvalósításukat meg sem kísérl”.

Németh Zoltán

Nyolcadik parancsolat

Szokták mondani, hogy régen minden jobb volt. De tényleg minden. Én még olyanról nem hallottam, ami régen ne lett volna jobb, mint ma. Elvek, értékek, gyakorlatok, minden. Ma már semmi sem szent, semmi nem számít, a pénz, az ösztönök, az érdekek határoznak meg mindent.

Én ezt nem értem. Vagyis értem talán, csak most e rövidke írás erejéig úgy teszek, mintha nem érteném. Szóval én ezt nem értem. Én azt tapasztalom, hogy gyakorlatilag minden téren jobb most, mint korábban volt. Szabadabb, emberibb, keresztyénibb.

Amikor én gyerek, illetve fiatal voltam, nem voltak domború, lábball „kitapintható” jelzések a járdákon, kereszteződésekben.

Nem adtak sípoló hangjelzést a gyalogátkelőhelyeken a közlekedési lámpák.

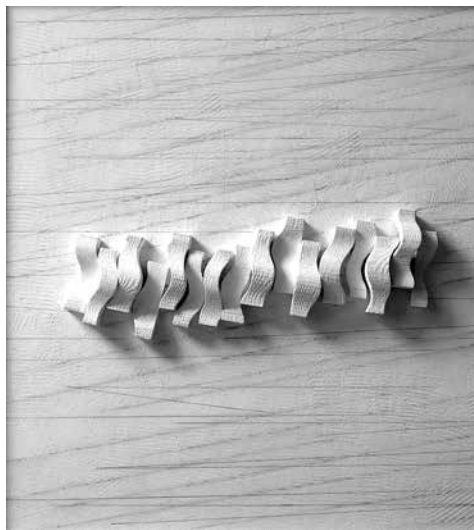
Nem voltak Braille-írással kiírva közérdekű információk hivatalokban és nyilvános helyeken.

Nem jelelt senki a tévé képernyőjének sarkában.

Nem kaptak lejtést küszöbök és járdszegélyek, és hosszú rámpák sem kígyóztak idétlenül közintézmények bejárata előtt kikerülő 2-3 lépcsőfokot.

Nilvános vécék keskeny férfi – női feliratú ajtajai mellett nem éktelenkedtek istállókapu nagyságú ajtókolosszusok kerekesszéket ábrázoló emblémával.

A játszótereken nem voltak úgynevezett integráló libikókák, amelyek a hagyományos játékokhoz szokott szemlélőből először a teljes tanácstalanságot váltják ki, hogy akkor ez a valami most vajon nincs még befejezve, vagy ha igen, akkor hogyan kell használni, és mire való?

És akkor még nagyon-nagyon sok mindent fel lehetne sorolni, ami ma már egyre gyakoribb, és ami korábban nem volt.

Aha, ez most itten a hátrányos helyzetűek meg a fogyatékkal élők érdekei mellett akar kardoskodni ebben az írásban... Nem, nem akarok.

Itt messze nem „csak” a fogyatékkal élőkről van szó. Csak róluk is. Hanem mindannyiunkról. Az emberről. Arról, hogy mennyire vesszük emberszámba egymást.

Most értettem meg néhány éve csak, hogy mennyire hamis, áruló, hazug, az emberről hamisan tanúskodó világban nőtem fel. Hogy az a világ, amelyben éltem, gyakorlatilag azt vallotta minden ízében és porcikájában az emberről, hogy az ember jól működő érzékszervekkel ellátott, épkéz-láb, fehérbőrű, heteroszexuális férfi, aki eszméktől fűtve, vidáman szökellve halad felfelé több emeletet is lépcsőkön, hóna alatt könnyű aktatáskájával, és természetesen nem kényszerül rá, hogy gyermekeit magával vigye, ha különböző hivatalokban ügyeket kell intéznie, nem közlekedik mindkét kezében bevásárlószatyrokkal, és nem

próbálja a babakocsit feltuszkolni a járdára vagy bepréselni a liftbe.

Baj csak akkor van, ha az embernek nem működnek az érzékszervei, illetve ha valamelyik meghibásodik vagy nem áll rendelkezésére.

Baj akkor van, ha az ember nem épkéz-láb.

Baj akkor van, ha az ember nem fehér.

Baj akkor van, ha az ember nem heteroszexuális.

Baj akkor van, ha az ember nem férfi.

Baj csak akkor van, ha az embert nem fűti az eszme, hanem kétségei támadnak, és elkezd érdeklődni, ne adj Isten befogadóvá válni más, idegen eszmék iránt.

Baj csak akkor van, ha az embernek magával kell vinnie a gyerekeit valahova, vagy babakocsival, esetleg bevásárlószatyrokkal kell közlekednie.

Baj csak akkor van, ha az ember – ember.

Hát ezért szeretem én nagyon ezt a mai világot a maga huplis járdáival, istállókapu-nyit ajtóival, sípoló közlekedési lámpáival, hivatalokban kialakított gyereksarkaival és szívárványos felvonulásaival. Mert ez a mostani világ kezdi a maga ízeiben és porcikáiban azt üzeni az EMBERnek, hogy gyere, bátran bújj elő. Ne félj, hogy hasra esel, hogy nekimesz, hogy nem férsz be, hogy nem jutsz el, hogy nem tudod elinté-zeni, hogy nem foghatod meg.

Persze most úgy tűnik kicsit, hogy mindezt éppen veszélyben van, és visszatér az emberről hamis tanúbizonyoságot tevő, lépcsőkön szökdecslő eszmefűtött nyakken-dősök kora. De nem fog visszatérni. Tovaszökdecselnek ők lépcsőiken úgy, ahogy jöttek. A járdák, a lámpák, az integratív libikókák és a széles ajtók és a többiek – mint az emberről tanúskodók – maradnak. És egyre többen lesznek, akik előbújnak. És azok is, akik rájuk mosolyognak.

Kácsor Zsolt

Hazugságaink lassú története

„Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonytságot!”

Azt, ami most következik, személyesen tőlem nem tudhatja meg senki, ezért írom le. Elmondani nehezebb volna, sőt lehetetlen, hiszen nem tudok leülni senkivel, hogy szemtől szemben elmeséljem hazugságaink lassú történetét. Talán a figyelő tekintet zavarna, a felém forduló, nyílt, élő és emberi arc, amely őszinteséget követel még akkor is, ha nem akar tudni semmit. Nyilvánvaló, hogy amikor az ember vallomást tesz egy másik embernek, akkor az önfeloldozás és önfelmentés szándéka vezeti, hiszen a másikon önmagát keresi és önmagát látja, különben kibeszelné a titkát az első fának, az első bokornak, az első szentjánosbogárnak. A fával, a bokorral vagy a szentjánosbogárral azonban csak az őrület bizonyos szintjein képes azonosulni az ember, olyan világokban, amelyek a többé-kevésbé ép elme számára zárt ajtók mögött rejtőznek, s amelyeket a tudat fegyelme retesz el a valóság elől. Engem is az önfeloldozás és önfelmentés szándéka vezet, igaz, bocsánatra nem tartok igényt, pedig hamis tanúbizonytságot tettem.

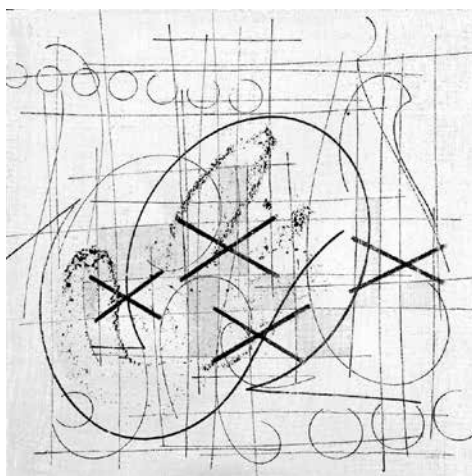
Nem élő ellen vétkeztem, hanem egy halott ellen, de nem tudom, hogy ez súlyosbítja-e vagy enyhíti bűnömet. A halott embert már nem tudom megkérdezni, pontosabban meg tudom kérdezni, csak nem válaszol. Folyamatosan szölongatom, de nem szöl. Hallgat, hogy bosszantson. Ha felbosszant, azt gondolom, direkt csinálja. Azért akar felbosszantani, mert nem tettem el. Pontosabban eltemettem, de nem úgy, ahogy

kellett volna. Igazság szerint nem tudom, hogyan kellett volna, mert ebben az ügyben nem találok az illetékest sehol. Lennie kell pedig illetékesnek, hiszen minden ügynek van illetékes, különben nincs ügy. Az ügy lényege éppen az illetékesség. A szentjánosbogarak illetékes is létezik, általában szürkület után lép működésbe, akkor kezdődik a munkaideje, alkonyatkor, amikor kialszanak a fönti fények, hogy kigyulladjanak az alsók. Ez is egy illetékességi kör. Van valaki, akinek a gondjaira a fönti fények és az alsó fények rá vannak bízva.

De az én ügyemben senki nincsen, aki gondnok volna. Jelentkeztek ugyan hárman is, de rájuk nem hallgattam. Ez a bűnöm, feltéve, ha elköttem valamit. Mind a hárman zsidók voltak, és azt kérték, igényelték, sürgették, követelték, hogy a szóban forgó halott embert zsidó szertartás szerint temettessem el.

E kérés, igény, sürgetés, követelés hallatán kezdtem az igazságról hazudozni.

Kénytelen voltam elmondani az igazat, ez az egyetlen mentségem, más mentségem nincsen. Belehazudtam a képükbe az igazságot, de nem hitték egy szavam sem.

Először csöndben akartam maradni, gondoltam, akkor megúszom. Kiment a fejből (nyilván azért, mert ki akart menni), hogy megúszni semmit sem lehet. Elfeledkeztem az illetékességemről, fogalmazunk így. Én vagyok a halott ember egyetlen rokona, az én feladatam, hogy eltemessem. Az lesz a legolcsóbb és legegyszerűbb, ha a halott embert elhamvasztatom, és hamvait szétszóratom. Hiszen én vagyok az illetékes. Gondoltam én. De bejelentkezett nálam három zsidó ember, és mind a hárman közölték velem a véleményüket. Az volt a véleményük, hogy a halott vesztét fogom okozni. Ezen persze röhögnöm kellett, de nem mertem. A zsidók azt állították, hogy a halott ember nem fog feltámadni, ha elhamvasztják, úgyhogy zsidó szertartás szerint kell eltemetni őt, márpedig a zsidóság a hamvasztást tiltja. Kérdezték tőlem, hogy ezzel a szabállyal vajon tisztában vagyok-e. Zsidó lévén természetesen tisztában vagyok, válaszoltam. Ha maga zsidó, akkor hogyan ragaszkodhat a hamvasztáshoz? Ez volt az a kérdés, mire jó nagy csönd keletkezett a fejemben.

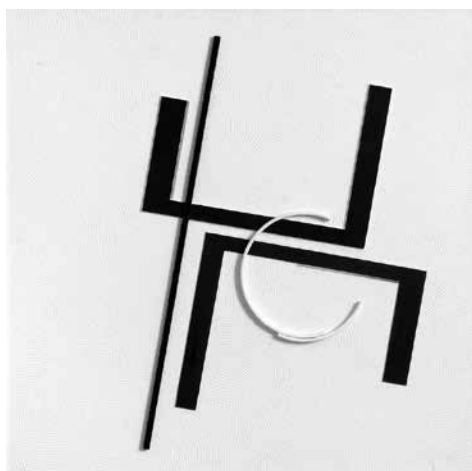
Nem tudtam, hogy mit válaszoljak. Megmondjam nekik az igazat, vagy hazudjak? Ha az igazat mondom, akkor rám fogják, hogy halálában becsmérlem az elhunytat. Ha hazudok, akkor pedig megsértem a vallási szabályokat.

Egyre nőtt a csönd a fejemben, s azt vettem észre, hogy mindjárt elnyel. Az ép elmét a sötétségtől elreteszelő tudatelemek kezdtek elpattanni, s éreztem, nagy lesz az igazság huzata, kivisz a házból. Félttem, de ezt sem merem elmondani, csak leírni. Úgyis mindenki azt hiszi, aki az olvasásban idáig jutott, hogy kitalált történetet olvas. Milyen jó, hogy erre rászoktak az olvasók. Hogy a szerzőt a szövegével nem azonosítják. Ez a bűnösök egyetlen mentsvára, így az enyém is. Úgy teszek, mintha egyes szám első személyben valaki más beszélne belő-

lem. Mindjárt ki is repít a huzat magamból.

Ott álltam hát egy halott emberrel és három zsidóval, akik acsarkodni kezdtek, s fenyegetőztek az ítélettel. Egyikük azt kérdezte, hogy elbírja-e majd az én lelkem, hogy egy zsidó embert az én döntésem miatt a vallása előírásaival ellentétes módon temetnek el. S hozzátette, hogy ő ötven év óta a halott ember barátja, jó zsidó embernek ismerte meg, együtt jártak zsinagógába, fel kell emelnie a szavát az elhamvasztása ellen. Az ön döntésén múlik egy ember sorsa, ezt mondta az az ember, mire csak álltam némán, s mérlegelnem kellett, hogy tegyek-e tanúbizonyságot halott felebarátom ellen. Ha nem teszek, az a baj. Ha teszek, akkor még nagyobb a baj. Ha elmondom nekik, hogy mi a dilemmám, akkor meggyalázom a holtat. Ha nem mondom el, akkor pedig belenyugszom az élethazugságba.

Kicsit szédültem, meg kellett támaszkodnom. Azt mondták, három napom van, hogy eldöntsem, mit akarok. Tudtam, hogy nekem nem kell az a három nap, én hamvasztást akartam. Így a legegyszerűbb, így a legolcsóbb. Nem lesz zsidó temetés, de végére is temetés lesz, azaz méltó búcsú, elengedés, megnyugvás, lezárás, csöndesség,

béke. Ha nem a hamvasztást választom, hanem a zsidó temetést, akkor csak bajt hozok a fejemre. Meg a halott fejére. Az volt a dilemmám lényege, hogy egy élethazugságot a halállal vajon le lehet-e zárni? Vagy a hazugság a halálon túl is tenyészhet tovább?

Elmondhatom én ezeknek a zsidóknak, hogy a halott ember, akit ők ötven éve zsidóként ismernek, igazából nem is volt zsidó? Úgy értem, zsidóként élt, de nem volt az. Attól nem lesz valaki zsidó, hogy az ajtófélfára mezüzet szögel, a nyakába meg Dávid-csillagot akaszt.

Nem volt zsidó, azt hazudta, hogy zsidó.

Ezt a mondatot akarta kimondani a szám, de nem vitt rá a lélek.

Az én lelke.

Álltam ott a három zsidó emberrel szemben, kipa a fejünkön, fájdalom a szemünkben, nyelvünk hegyén meg az igazság. Mindannyiunknak igaza volt, ezt előre lehetett látni. Először csöndben akartam maradni, gondoltam, akkor megúszom. Csöndben lenni, hogy teljen az idő. Álljunk itt három napig, aztán jöjjön, aminek jönnie kell. Vagy hazudjam bele a képükbe az igazságot, és viseljem el, hogy hazug embernek tartanak? A maguk szakállas, kaftános, kalapos barátja, akivel ötven évig jártak a zsinagógába, nem is volt zsidó. Ezt kellene mondanom, de nem fogják elhinni. Egy szavamat sem hiszik. Hazug bolondnak tartanak majd, aki meg akarja úszni a temetés költségeit.

Aztán csak kimondtam végül.

S álltunk tovább némán, csöndben.

Döbbsen fordultak felém, s néztek rám nyílt, élő, emberi arccal, amely őszinteséget követel még akkor is, ha már nem akar tudni semmit. Most mi lesz, ez zúgott bennem, mint a tenger, s éreztem, hogy porladni kezd körülöttem a bőröm – mintha kitágultam, eltűntem és feloldódtam volna a tekintetükben, lassan és logikusan, ahogyan az ősi, csöndes, alaposan átgondolt esőben szokott eltűnni a valódinak látszó horizont.

Parti Nagy Lajos

Az ártatlanság félelme*

Nem velem történt, most mégis átteszem első személybe, s bizonyos fokig fikcióba. Egy figura érdekel belőle, a lelkes tanú, akit élete nagy szerepéhez segítettem, és aki, ha már föllépett, egy istennek se akar lejönni az igazságszolgáltatás színpadáról.

Egyszerre lidérces és pitiáner ügy, abszurdba csavarodó hétköznapi történet, de két évemet tette tönkre, s nem tudhatom, mikor lesz vége. Per folyik ellenem közúti veszélyeztetés miatt. Mikor a feljelentés megérkezett, a rendőrségen elvették a jogosítványomat azzal, hogy marhaság az egész, de el kell venniük, kérvényezzem meg, hamarosan visszakapom. Ennek ősszel lesz két éve, máig nincs jogosítványom, holott nagy szükségem van rá, hisz orvos vagyok, illetve voltam ebben a fikcióban.

Ültem az autómban, vezettem, mellettem a feleségem, mögöttem az anyám, s két kis gyerek – gyilkossági kísérlet elkövetésére nincs jobb konstelláció, a hippokratészi esküről nem is beszélve. Egy terepjáróval szölköztem össze, valami sávlezárásnál bőszítően és demonstratíván nem engedett besorolni. Egyébként sose enged, hisz gyorsabb, magasabb, erősebb, hogy sportosan fogalmazzak. Aki közlekedik, jól tudja, a terepjárók szilajabbak kulturálisan, valahogy gyúlékonyabb az egzisztenciájuk. Sajnos, ez ott és akkor nem jutott eszembe, elragadtattam magam, és mi tagadás, integettem neki, nagyon dühös voltam, igen. Ő lejelezte, hogy nem enged maga elé, én lejeleztem, hogy ez szemét-

* A szöveg eredeti változata a *Népszabadság* 2008. augusztus 8-i számában, a mostani átdolgozás a szerző *félszép* című kötetében a Magvető Kiadónál 2019-ben jelent meg.

ség. Az affér, emberi számítás szerint, be is fejeződhetett volna, de nem.

A következő lámpánál kipattant, egy piros lámpa olykor maga az örökkévalóság, üvöltve odajött hozzám, ütni kezdte az autót, oly látványosan, és nevetségesen, hogy tán meg is bánta rögtön, amitől még sértettebb lett s még biztosabb a maga karcos igazában – és így tovább, izmos, nehéz kő létére. Az autóvezetők nem kis hányada ezekért a kivételes pillanatokért ül autóba, kerül, amibe kerül. Ez egy olyan ország, ahol az úgynevezett közlekedés a kocsmái verekedés szabadtéri válfaja, egyenruhás, megfélemlített csapósokkal, akik egyedül a szemetelést büntetik.

Azonnal feltekertem az ablakot, forrt bennem a tehetetlen indulat, a gyerekek bőgtek, az anyám reszketett. Én is féltem. Ha akkor ki merek szállni, és merem magam összeveretni a családom szeme láttára, máig is van jogosítványom. Nem mertem. Illető kigyúrt öklével döngette az autó tetejét, köpködte a szélvédőt, miközben pocskondiázott, a péniszszopó szemem, valamint az anyám, ki hátul ült, AIDS-es vulvája nyelvi magasságában, hogy orvosilag fejezzem ki magam.

A zöld lámpánál se hagyta abba, én viszont gázt adtam, s megpróbálva őt és te-rep-járóját kikerülni, elhajtottam onnan. A művelet nem volt indulatmentes, nem is sikerült teljesen, meghúztam ugyanis az ajtaját, pár tízezer forintos kárt okozva a sokmillió autóban. Támadóm kihívta a rendőrséget, s feljelentett, hogy el akartam ütni a jogos főlháborodása közepette. Erre föl vették el a jogosítványomat, amit kérvény alapján akár vissza is adhatnának, de nem.

Akadtt ugyanis egy lelkes tanúja.

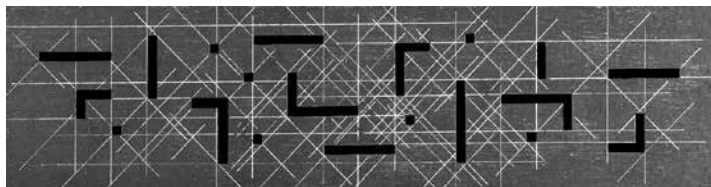
Egyszerű járókelő, nem diplomás ember ugyan, mint egyes elkövetők, de igazság-szerető állampolgár, aki látótávolságból is úgy pontosan, mint részlete-sen hallotta, ami történt,

azt mindenekelőtt, hogy az alperesi autóban akár elütés akarása is fenn volt forogva. Mért ne? Annyi mindent hallani manapság, épp ezt ő mért ne hallhatta volna? Illetve hallotta. Igen. Annyiban szó szerint, hogy az értelme nyilván ez volt. Meg a sértett bácsi is mondta neki.

Mi tagadás, őt nem gyakran kérdik közügyekben, hogyne érezné meg az igazság osztásának édes ízét? Egyre lelkesebben vallja eskü alatt, hogy én felperest kifejezetten el szándékoztam ütni, sőt elütési kísérletre utaló tevékenységet folytattam, miután helyszínelhagyásig menően cserben hagytam áldozatomat, és ne mondja már a sértett, hogy ez talán nem száz százalékig volt így, és hogy, szépen mondva, alperes, az idő múlásával, talán nem is akarta volna őtet elütni. Ne mondja, amikor ott rögtön megbeszélték, hogy ő látta a patikából, tisztelt bíróság, hogy igen.

Legalábbis neki ilyen értelmű állampolgári véleménye van, amiből nem enged. Ha ő így látta, így is volt, amíg, ne adj isten, ki nem derül az ellenkezője az igazságnak, hogy más is látta. De mivel nem látta más, ő nem nyugszik, amíg a magamfajta rács mögött nem tudja, mert az ilyen nem való orvosnak. Nem való embernek, kéremszépen, jogállamban.

Ebben az én fikciómban a vád képviselője egy véleményen van velem ama tárgyban, hogy a közlekedési morál vérszesen eldurvult, ergo az ilyenfajta agresszivitást a jog eszközeivel súlyosan meg kell torolni. Csupán abban nem értünk egyet, hogy az agresszor én vagyok, amint abban sem, hogy szerintem a vád képviselője, a legnagyobb jószándék mellett, ami van neki, szóval hogy így is önmaga foglyává lett, mivel

ennyi idő után elég nagy blamázs volna azt mondani, hogy a tanú szavahihetetlen. Nem hamis, hanem egy tudálékos idióta. S attól, hogy maga is elhiszi élete nagy szerepét, attól még nem igaz ez a szerep. És abban sem értünk egyet, hogy ha már rajta vagyok a futószalagon, inkább zörögjön a haraszt, egész addig, amíg ítélet nem születik, remélhetőleg felmentő. Mellesleg: amíg a lelkes haraszt zörög, nincs jogosítványom.

És mindez lényegében azért, mert élel-nem van tanú, mellettem pedig nincs, csak a családom. Bár lassan ez az én tanúm is a családomhoz tartozik. Bensőmből vezérel, vele fekszem, vele ébredek, mióta egyszerű ember léteire is kiszúrt magának a patikából, és azóta nem ereszt. Nézi velünk a tévét, megcsipdesi a feleségem arcát, ha hoz neki ropit, ha nem. Föl-alá jár a házunk előtt, lekezel velem, ha a buszhoz indulok, s a szemembe nézve közli, kicsinállak, orvoskám, ha addig élek is, mert ilyen ember, mint te, ne praktizáljon. Ne, és kész.

Így élünk. Álmomban vásárolok éppen, mikor elém toppan, és jegyzőkönyvbe mondja, hogy csokoládés jégkrémet loptam, mit még az ő érkezése előtt fel is faltam, a papírt pedig eldobtam a hűtőpult alá. Ő ebből a meglátásából nem enged, a boltos nyugodtan jelentsen fel, neki van ideje tanúskodni, van állampolgári becsülete, az igazságszolgáltatásnak pedig van kapacitása. Megvádol továbbá, hogy túrom az orrom, hogy bele-nézek más újságjába, valamint rendszeresen felejték törülőkendő betegeg hasüregében, sőt, munkaidő után odabehelyezésnek látszó tevékenységet folytatok, holott ilyesmit rendez ember nem csinál, és ebben mint konklúzióban igaza van.

Tulajdonképpen minden konklúzióban igaza van. Az a részletkérdés pedig, hogy mindezt elkövettem-e, az vagy kiderül, vagy nem, mármint abban a fikcióban, amit itt felvettem és kissé eltúloztam az úgynevezett valóságához képest. Nem nagyon.

Márton László

Amit láttál, amit hallottál

Itt kell megemlékeznem Bazsinka Jenő-ről, akinek az a legfőbb nevezetessége, hogy nem lett belőle író. Helyette lettem én. Ahogyan a mesében az látkozott ré-vész az arra vetődő gyanútlan vándor kezé-be nyomja az evezőlapátot, hogy most már egy kicsit evezzen ő is, úgy lépett oda hoz-zám Bazsinka, és arra a könnyen teljesíthe-tő, apró szívességre kért, hogy írjam meg helyette azt a történetet, amelyet ő külön-féle okokból nem tud megírni, viszont na-gyon fontos lenne, hogy az írásmű elkészül-jön, és legkésőbb holnap reggel kikerüljön az osztályfaliújságra.

A Katikának, az Attila barátnőjének a becsületéről van szó!

A történet, melyet meg kell írnom, tu-lajdonképpen igen egyszerű – magyarázta Bazsinka. Ő éppen azért nem tudja megírni, mert ő nem boldogul az egyszerű dolgokkal. Ő mindig a komplikációt, a megoldatlan és a megoldhatatlan problémákat keresi. Na szó-val – folytatta magyarázatát –, a történetnek azt kell tartalmaznia, hogy tornaóra van. Jön Katika. Hozza az osztálynaplót a lányoktól a fiúkhoz. Világoskék iskolaköpeny van raj-ta, és nadrág, sötétkék farmernadrág. De ez nem fontos, ezt akár ki is hagyhatom a tör-ténetből. A lényeg az, hogy jön Katika, átha-lad az öltözőn, bemegy a fiúk tornatermébe az osztálynaplóval, kijön a fiúk tornatermé-ből az osztálynapló nélkül, és távozik. Ennyi az egész. Igazán semmiség.

De ha ennyire egyszerű – kérdeztem Bazsinkát –, akkor miért nem írja meg in-kább mégiscsak ő? Elvégre mégiscsak ő ta-lálta ki ezt a történetet!

Rémülten tiltakozott. Hogy éppen erről van szó. Hogy ő nem talált ki az égvilágon semmit!

Láttam a szemén, hogy hazudik. Megsajnáltam.

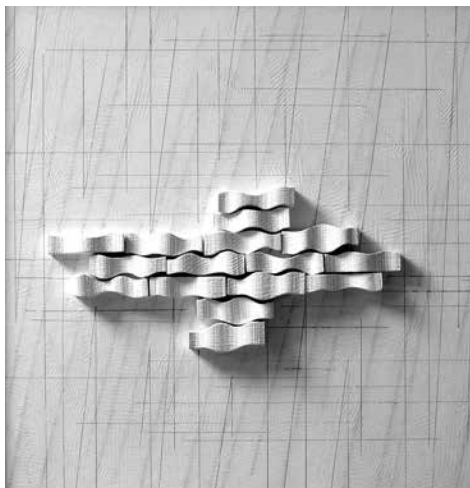
– És ne legyen hosszabb három gépelt oldalnál! – kiáltotta megkönnyebbülten. – Egyrészt, mert nem akarom, hogy ezzel szúrd el az egész délutánodat. Másrészt, mert éppen három oldal fér el az osztályfaliújság alján. Harmadrészt, mert a hosszú szövegeket senki sem olvassa el, márpedig fontos lenne, hogy ezt a történetet, melyben a szintiszta igazság van leírva, elolvassa az egész osztály. Ezt kívánja a Katika becsületének helyreállítása.

Másnapra megírtam. Kitettem a faliújságra. Tíz évvel később megjelent az első könyvem.

Ahogy a mesében a gyanútlan vándor soha többé nem tudja letenni az evezőt, ha egyszer megmarkolta, ugyanúgy én sem tudtam abbahagyni azt, amit jelenleg is csinálok. De most nem rólam van szó, hanem Bazsinkáról. Meg arról az egyszerű történetről, amely számára hirtelen igen-igen bizonyulttá vált.

Ám legeslegelőször az öltözőről és a tornateremről szükséges, hogy elmondjak néhány fontos tudnivalót. Hiszen ezeken a helyiségeken vonult át Katika a róla szóló igaz történetben.

Kezdem azzal, hogy amikor tizenöt évesek voltunk, a testnevelésórák alatt Bazsinka rendszerint ott ült az öltözőben, és olvasott. Vékonydongájú, vastag szemüvegű, szeplős fiú volt, aki nem is annyira gyűlöletet, mint inkább mélységes megvetést érzett mindazzal szemben, ami összefüggésben állt a sporttal, a testneveléssel, a fegyelmező célzatú gyakorlatokkal. Másfelől az a testnevelő tanár – egy piros arcú, tagbaszakadt, ko-

pasz férfi –, akivel az általános iskola felső tagozatában összehozta őt a balsors, valószínűleg vadászott a puhányokra, a semmittevőkre és, ahogy mondogatta, a „pihent agyúakra”.

Bazsinka pedig világeletemben ilyen volt: semmittevő, puhány és pihent agyú.

Nem érzem feladatomnak, hogy beszámoljak róla, miként keserítette meg a piros arcú, kopasz tornatanár a tizenkét-tizenhárom éves Bazsinka életét. Hiszen mi már tizenöt évesek voltunk, magunk mögött hagytuk a megalázó és szégyenletes gyermekkort, mi már gimnáziumba jártunk! A gimnázium egy tágas, vöröstéglás épület volt a század harmincas éveiből; mondogatták róla, hogy „mindig is liberális szellemiségű hely volt”. Jóval később, már felnőttként hallottam, hogy néhány évvel az épület felavatása után „Petőfi-razziák” zajlottak a magyarórákon: volt egy tanár, aki rajtaütésszerűen ellenőrizte Petőfi költészetének ismeretét. Mondott nyolc-tíz verssort, a tanulóknak pedig tudniuk kellett, mely versekből valók ezek. Aztán verscímetek monddott, a tanulóknak pedig idézniük kellett az említett versből.

Aligha kell emlékeztetnem az olvasót, hogy a „Petőfi-razziák” idején kint az ut-

cán is razziák zajlottak, melyeket nem lehetett megúszni Petőfivel. Egy reggel a tanár, máskülönben a pontosság mintaképe, nem jelent meg az iskolában, tudniillik olyan vilamosra szállt fel, melyen egy megállóval később razzia kezdődött, és a hatósági szakközegek nem találták rendben a papírjait.

A gimnáziumban, mely mindig is liberális szellemiségű hely volt, egy szakállas fiatalember volt a testnevelő tanár. Nemrég szerezte meg a diplomáját a főiskolán, és hosszú görög neve volt, mint az Iliász hőseinek. Ellentétben a piros arcú kopasszal, akinek óráin a büntetőzászlóaljok és haláltáborok hangulata uralkodott, ő megpróbálta komolyan venni a nevelést, a test nevelését. Elmagyarázta, hogy a hasizomzat könnyen és gyorsan megerősíthető, viszont folyamatos edzés, karbantartás nélkül csakhamar el is ernyed. Ezzel szemben a hátizmok végleges formáját csak lassú, szívós munkával lehet kialakítani, de az, ha már megvan, tartós marad. És hogy ő ennek megfelelően tervezi a gyakorlatokat is, meg a csapatjátékot is.

Csakhogy Bazsinka undorodott az izmuktól, főleg saját csenevész izmaitól, és nem hagyta magát nevelni. Arra a kérdésre, hogy mit szeretne inkább, futballozni-e vagy kosárlabdázni, ő azt felelte, hogy leginkább olvasni szeretne. Attól fogva békén hagyták, és ő testnevelésórák alatt az öltözőben olvasott, legtöbbször vastag és komoly könyveket.

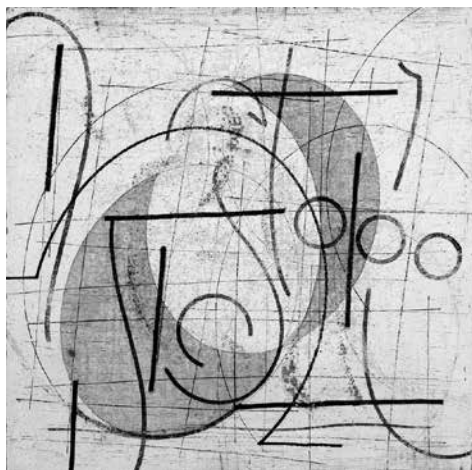
Egyébként nem is a szintiszta igazat mondta, ugyanis nem olvasni, hanem írni szeretett volna leginkább. Nem titkolta, sőt büszkén hangoztatta, hogy otthon, szabadidejének minden percében egy regényen dolgozik, mely a személyiség önfelhasználásáról, a jellemvonások önmegsemmisítéséről fog szólni; de részleteket nem árult el. Az iskolában pedig novellákat írt. Főleg

oros- és fizikaórán írt novellákat, mert – mint mondotta – az egyik tanárnő turbékolása és a másik tanárnő egyhangú hadarása éppoly inspirálóan hat rá, mintha a dodonai tölgyek susogását hallaná, vagy mintha rothadt almát szagolhatna, ahogy Friedrich Schiller. Írt azonban jó néhány novellát osztályfőnöki órán is, a honvédelmi oktatásról nem is beszélve.

A novellákat aztán hazavitte, édesanyja csehszlovák gyártmányú táskairógépén letisztázta, majd másnap kirakta őket az osztályfaliújságra, melynek egyetlen szerzője és szerkesztője volt.

Itt mondom el – már hamarabb is elmondhattam volna –, hogy a vöröstéglás gimnázium az idő tájt a budapesti egyetem gyakorló iskolájaként működött. Ez azt jelenti, hogy évente kétszer, ősszel és tavasszal jöttek a végzős tanárjelöltek. Egy-két hétig csöndesen ültek a hátsó padokban, aztán előbb-utóbb kiálltak az osztály elé, bemutatkoztak, és igyekeztek úgy viselkedni, mint egy igazi felnőtt tanár.

Mindezt azért bocsátottam előre, mert az egyik oroszórán a tanárjelölt, egy göndör hajú, magas, sovány öregdiák észrevette, hogy Bazsinka nem az eszközhatározó eset többes számával, hanem valami mással

van elfoglalva. Sziklai Péter Pálnak hívták. Megkérdezte Bazsinkát, hogy mit művel, Bazsinka pedig azt felelte, hogy irodalmi tevékenységet folytat, konkrétan novellát ír. Mi pedig a tapasztalt szemtanúk enyhén csúfondáros érdeklődésével figyeltük, hogy most mi lesz.

Különböző tanárok, vérmérsékletüktől és kedélyállapotuktól függően, különbözőképpen reagáltak Bazsinka irodalmi tevékenységére, ha az történetesen egybeesett az általuk tartott órával.

Spengler Judit kémianárnő cafatokra tépte a készülő írásművet, és sírva fakadt.

Czóbel Mária biológianárnő ráborította az irodalmi tevékenységre a szemetesvödröt, és az óra hátralevő részében kétszer-háromszor is kihívta Bazsinkát felelni.

Somlai Balázs földrajztanár, aki hirtelen haragú ember volt, és emiatt sokszor hozta magát kínos helyzetbe, általában elhallgatott, elvörösödve figyelte Bazsinkát, aki ügyet sem vetve rá, folytatta az irodalmi tevékenységet; majd egyszerre csak teljes erővel odavágott Bazsinkához egy krétát, vagy ha kréta nem volt a keze ügyében, akkor egy jókora csörömpölő kulcscomót. Ez bizony veszélyes volt, mert Somlai Balázs nem mindig célzott pontosan.

Nagy József történelemtanár odaállt Bazsinka háta mögé, és beleolvasott az irodalmi tevékenységbe, majd egy vastag, fekete filctollal keresztülhúzta a legfelső lapot, és kétértelműen mosolyogva kijelentette, hogy Magyarországon nincs cenzúra, de éberség, az van.

Kíváncsian vártuk tehát, milyen attrakcióval fog előrukkolni Sziklai Péter Pál. Ő azonban attrakció helyett először is megkérdezte, hogy: vajon lehet-e novellaírás közben oroszul tanulni? Ugye, nem lehet. No és lehet-e oroszul tanulni közben novellát írni? Nem lehet? Dehogynem!

Novellát írni mindig lehet!

Így tehát Sziklai Péter Pál azt mondta Bazsinkának, hogy írja tovább a novellát, és ha elkészül, mutassa meg neki.

Ebből is látszik, hogy nagyvonalú ember volt, akiből nem hiányzott némi bölcsesség. Biztosra veszem, hogy kiváló tanár lett volna belőle. Ő azonban... De nem, ezt egy kicsit később mondok el.

A novella elkészült, Bazsinka megmutatta Sziklainak. Később megmutatta neki a többit is. Tanítás után, ha Sziklai ráért, márpedig többnyire ráért, beültek a Mini preszszóba, és ott órákig beszélgettek irodalomról, valamint a világ egyéb dolgairól. Sziklai tudomására hozta Bazsinkának, hogy a nők egyáltalán nem veszik rossz néven, ha egy vadidegen pasas megfogja az utcán a feneküket. Bazsinka híven követte mestere útmutatását, és megfogta egy nő fenekét; mindjárt kapott is egy akkora pofont, hogy leröpült a szemüvege. Attól kezdve inkább csak irodalomról beszélgettek.

Már nem emlékszem pontosan Bazsinka serdülőkori novelláira. Legtöbbjüket csak egyszer olvastam, vagy egyszer sem. Úgy rémlik, mintha szorongásos fantáziáitól próbált volna megszabadulni bennük, általuk. Az egyik novellában utca hosszúságú óriáskígyók csúsznak be a városba, és összeroppantják a házakat. Egy másikban –

ha nem tévedek – több helyütt kilyukad a földkéreg, és a létező dolgok behullanak a semmibe. Egy harmadik pedig arról szól, hogy a hullaházban kártyáznak a holttestek, és elnyerik a kórboncnok összes pénzét, sőt végül még a nyelvét is kinyerik a szájából.

Ezek az írásművek mélységesen megbotránkoztatják az alkalmi olvasókat. Az egyik novella, melyben Atlasz, a titán hirtelen gerjedelmében lekapja válláról a földgolyót, és felszúrja hatalmas falloszára, kis híján az osztályfaliújság betiltását vonta maga után. Mások azt mondták, hogy Bazsinkának beteg a lelke, és hogy pszichológushoz kellene vinni. Megint mások azt mondták, hogy: „azért a modernségnek is van határa”, vagy pedig egyszerűen csak azt, hogy: pfuj.

Bazsinka számára mindez többet ért, mint ha megdicsérték volna. Megerősítette őt abban a hitében, hogy jó úton jár, és hogy még inkább a valóságos vagy képzelt olvasók meghökkentésére, megzavarására, megrémítésére kell törekednie. Nem dicséretre vágyott; hatást akart kelteni.

Csakhogy Sziklaira jóformán semmiféle hatást nem gyakoroltak Bazsinka novellái. Ásítózva olvasta a költői képekkel és trágár kifejezésekkel zsúfolt rémlátomásokat. Mondta, hogy érződik bennük az erőlködés, illetve csak az érződik. A huszonöt éves férfi tudomására hozta a tizenöt éves fiúnak, hogy az olvasók egyáltalán nem veszik rossz néven, ha egy kezdő író hatásvádszát helyett hitelességre törekszik.

Ebből is látszik, hogy kiváló kritikus vagy szerkesztő lett volna belőle. Ő azonban... De nem. Sajnálom. Egy kicsit később mondom el azt a rettentő keveset, amit Sziklai Péter Pálról tudok.

Azt mondta: az írói bátorságot nem az jelenti, ha az ember leszedi Atlasz válláról a földgolyót, vagy ha meghirdeti a sivatagi ugrógerek hupikék frontátvonulását. De nem ám! Hanem az, ha az ember használja a szemét és a fülét.

Légy szíves, mókuskám – egy ideje már csak így szólította Bazsinkát: „mókuskám” –, mostantól arról és csak arról írj, amit a saját szemeddel láttál, a saját füleddel hallottál! És úgy írd meg, pontosan úgy, ahogyan láttad vagy hallottad, attól ne térj el se jobbra, se balra!

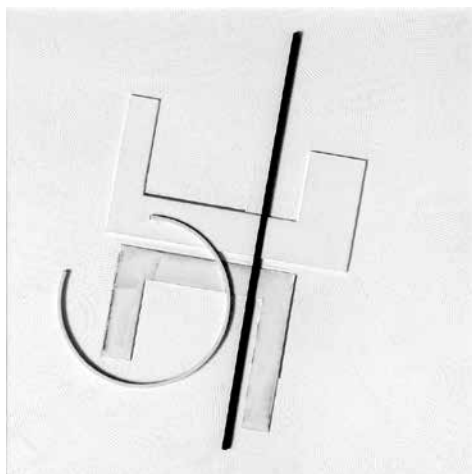
Tudniillik egy írónak mindenekelőtt pontosnak kell lennie, mert a pontosság azonos a hitelességgel!

Ebből is látszik, hogy Sziklai Péter Pál kiváló esztéta lehetett volna. Ő azonban... Hagyjuk! A lényeg az, hogy Bazsinka híven követte mestere útmutatását, és attól kezdve a köznapi valóságot igyekezett egészében is, részleteiben is megragadni.

De hát milyenek mutatkozott a hetvenes évek első felében a valóság – azaz, korabeli kifejezéssel élve, „a hétköznapi forradalmisága” – egy gimnazista szemével nézve? Milyen volt?

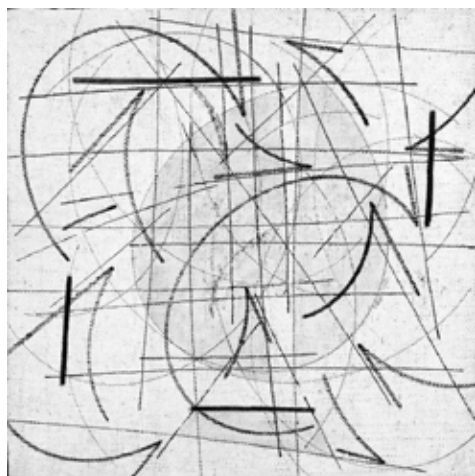
Valljuk meg őszintén és egyetlen szóval: unalmas.

Így bizony Bazsinka újabb novellái is, ennek megfelelően, kissé unalmasra sikeredtek. Megszűntek a felelőtlen képzelgések, kialudtak a lobogó lidércnyomások. Helyükre lépett – mondjuk – egy őszi falevelsöprés vagy téli hólapátolás háromol-

dalas, aprólékos leírása. Egy veszekedés az italbolt előtt. Jelenetek villamoson, buszon, metróban. És főleg: iskolai életképek, minden mennyiségben. Hiszen a szerencsétlen Bazsinka abban a tágas, vöröstéglás épületben vesztegette ideje legjava részét, ahol három évtizeddel korábban a „Petőfi-razziák” szem- és fültanúja lehetett volna, rossznak mondható túlélési esélyekkel, már ami a kint zajló valódi razziákat illeti.

Becsületére legyen mondva, a megbotránkozás még e szolgálai másolásra törekvő újabb írásművek mellől sem maradt el teljesen. Egyszer például összegyűjtötte és három oldal terjedelemben legépelte a fiúvéccékben olvasható fal- és ajtófirkákat. Amikor pedig emiatt kérdőre vonták, azaz védekezett, hogy: ő csak azt írta le, amit látott, sőt amit mások is látnak, még hozzá mindennap. Megjegyzem, ezúttal sem a színtiszta igazat mondta, mert a gyűjtemény ebben az összesített formában sehol sem volt látható. Ugyanis a fiúvéccék firkáiból csak másfél oldalnyi anyag áll össze, ezért Bazsinka tanítás után besurrant a lányvéccékbe is; ott is talált bő háromnegyed oldalnyi érdekességet. És mivel még így is maradt némi szabad helye, valamilyen furfanggal megszerezte a tanári illemhely kul-

csát. Ottani gyűjtésének gyöngye volt az alábbi rigmus:

Aki látott szőke pinát,
húzzon ide egy strigulát!

Szerkesztői megjegyzésként hozzáfűzte, hogy a versike alatt huszonkilenc – különböző kezeztől származó – strigulát számolt össze.

De azért Bazsinka újabb novelláinak nagy része nem volt ennyire szórakoztató. Emlékszem, egyszer leírt egy igazoltatást a Bosnyák téren. Illetve, csak az igazoltatást végző rendőr monológia fért bele a három gépelt oldalba. Ő tudniillik azt és csak azt írta le, amit hallott. Szó sincs róla, hogy ő nevetésgessé akarta tenni a Magyar Népköztársaság rendőri állományát – mint azt a KISZ-alapszervezet vezetősége egyhangúlag állította. Egy író nem akar semmit. Egy író mindössze észleli a világ dolgait, és leírja azt, amit észlel.

De ha így van – kérdezték tőle –, akkor miért nem a szépet és a jót észleli? Miért mindig csak azt, amivel gondok, bajok, problémák adódnak?

Az osztályfaliújság működését egy hónapra felfüggesztették.

És ez komoly figyelmeztetés volt.

Másfelől ennyi idő bőven elég volt ahhoz, hogy Bazsinka magába szálljon, és újból végiggondolja irodalmi törekvéseit. Elment komoly, felnőtt barátjához és mesteréhez, hogy tanácsot kérjen tőle, mitévő legyen.

Sziklai Péter Pál időközben túljutott a gyakorló tanításon és az államvizgán, átvette diplomáját, és feltett szándéka volt, hogy tanárként helyezkedik el, de aztán kapott egy állást a Magyar-Szovjet Baráti Társaság agitációs és propaganda osztályán.

A Magyar-Szovjet Baráti Társasághoz, röviden MSZBT-hez úgy illett, hogy egy nagy szovjet íróról elnevezett utcában vagy téren legyen a székháza; talán azért is jutott neki éppen a Gorkij fasorban egy elegáns,

kéteemeletes bankárvilla, szép nagy kerttel, melyben a kertészen kívül soha senki emberfia nem mutatkozott. Ehhez a kerthez és házhoz közeledett Bazsinka, nem kevés elfogódottsággal. Félt, hogy nem fogják beengedni.

Pedig beengedték. Sőt, még azt is készségesen elmagyarázták neki, merre találja Sziklai Peti elvtársat.

Sziklai Peti elvtárs az íróasztalra borulva aludt, még a kopogtatásra sem ébredt fel. Bizonyára nem alvással töltötte az éjszakát, és a mulasztást az íróasztal mellett volt szokása pótolni. Horkantva kapta fel a fejét. Csöppet sem örült a hűséges tanítvány látogatásának. De aztán, amikor meghallotta, miféle gondok nyomasztják Bazsinkát, felderült az arca.

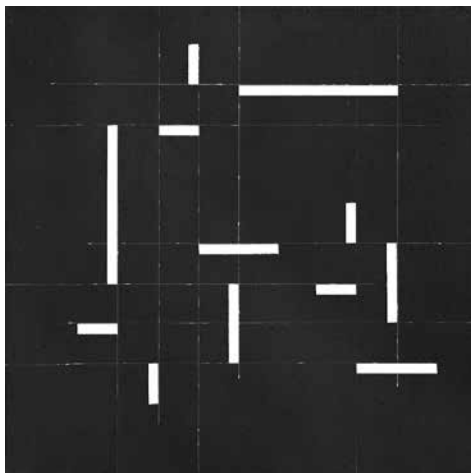
Ártalmatlan dolgokról, apróságokról írjál, mókuskám! – így kiáltott. És hogy Bazsinka ne akarja mindjárt a világ totalitását megragadni, mert az nehéz. És főleg, félreérthető. Inkább valami csekélységet, mely azonban utal a nagy összefüggésekre. Ahogyan a pocsolyában tükröződik az égbolt.

Igen, írjál egy pocsolyáról! Vagy mondjuk egy repedezett kergű fatörzsről! Vagy egy nejlonzacskóról, mellyel az üres utcán gurigázik a szél! Arról, amit láttál, amit hallottál!

Vagy felőlem akár humorod is lehet! – toldotta meg jó tanácsai sorát a mester. – Afféle miniatűr életképeket írjál, melyek egyfelől viccesek, másfelől emberileg érdekesek!

És kituszkolta Bazsinkát az ajtón.

Így került sor a Katikáról szóló történet első változatának megalkotására. Mítán az osztályfaliújság megjelenését ismét engedélyezték, Bazsinka írt egy novellát egy zacskóról, melyet a Majakovszkij utca és a Lenin körút

sarkán görget a szél. Aztán írt egy üres konzervdobozról, melyben összegyűlt az esővíz, és a vízben tükröződő égbolton látszik, amint kötelékben szállnak a vadlibák. Aztán a vadlibákat kihúzta, és repülőgépeket írt a helyükbe. Aztán a repülőgépeket is kihúzta. Végül kihúzta az őszi égboltot is.

Ekkor fanyalodott rá a humoros életképekre. Igyekezett felfedezni, illetve saját érzékszerveivel észlelni bennük az emberi érdekességet. Ilyen érdekességnek vált egy ízben szemtanújává, amikor a testnevelésóra alatt az öltözőben ült és olvasott. Arra már nem emlékszem pontosan, mit olvasott. Azt hiszem, Borges novelláit, azok közül is az emlékezetéről szóló példázatot. Ez egy olyan emlékezetéről szól, mely hiánytalanul, teljes terjedelmében rögzíti mindazt, amit gazdája, egy Funes nevű ember észlel, tapasztal, gondol vagy képzel.

Bazsinka eltöprengett rajta, vajon Borges láthatott-e ilyen emlékezettel megáldott és megvert emberi lényt, aztán eszébe jutott, hogy nem láthatott, hiszen vak volt.

Ekkor felnézett.

És mindjárt meg is pillantotta soron következő humoros életképének hősnőjét, Katikát, aki világoskék iskolaköpenyt, sötétkék farmernadrágot és hófehér tornacipőt

viselt. Ezt a tornacipőt Katika vasárnaponként samponnal mosta hófehérre, amit abból lehetett tudni, hogy tanítás után, az iskolából hazafelé menet, valahányszor esett az eső, Katika intenzíven habzott.

De ez nem fontos, ezt akár ki is hagyhatom a történetből.

A lényeg az, hogy jött Katika, és hozta az osztálynaplót a lányoktól a fiúkhoz. Ám a tulajdonképpeni nehézségek még csak most kezdődnek, mert nekem nem az a feladatom, hogy elmeséljem, mi történt a következő pillanatban, hanem az, hogy összerakjam a Bazsinka által megírandó humoros életkép mozzanatait, vagyis rekonstruáljam az alkotói folyamatot.

Ez pedig nem könnyű feladat, hiszen az eseményre harminchárom évvel ezelőtt került sor, Bazsinka pedig ezt követően egyszer s mindenkorra lemondott írói ambícióiról. Érdeklődése a kémia felé fordult, vegyészmérnök lett belőle, növényi olajból készített kozmetikai cikkekkel foglalkozik. Lássuk azonban, hogyan jött létre a humoros életkép!

Vegyünk először is egy esős kora őszi napot. Fontos, hogy enyhe legyen az idő, tehát a fiúk annak ellenére kint futballoznak az udvaron, hogy egykettőre csuromvizesek lesznek. Egyetlen pillantással megállapíthatjuk, hogy Katika tornacipője egyelőre még nem habzik, mert amikor iskolába jövet leszállt a hetes buszról, még nem esett az eső.

Most azonban csobogás, csörgedezés hallatszík. Jöhetne ez a hang az öltöző ablaka mellett lefutó esőcsatornából is, de mi tudjuk, hogy a szomszédos zuhanyzóból jön. A zuhanyzó tágas helyiség volt, legalább tizenöt zuhanyrózsa volt benne, ám a tanulók szinte sohasem használták őket, mert a tornaóra utáni szünet ehhez túlságosan rövid lett volna.

Most azonban tart még az óra, és az egyik zuhanyrózsát használja valaki. Legalább tíz perce folyatja a meleg vizet, és mivel nyitva

van az ajtó, a párás levegő már az öltözőt is átjárta kissé. Azt is tudjuk, hogy ki ez a valaki. Egy fiú, aki a párhuzamos osztályba jár. Nevezzük Dezsőnek. Dezsőről azt kell tudni, hogy érvesztes volt, azonkívül tavaly három tárgyból megbukott, és évet ismételt, vagyis két évvel idősebb volt nálunk. Nagydarab, erős testalkatú, szőke fiú volt. Nemigen állt szóba a többiekkel, azok se vele.

Az történhetett, hogy futballozás közben valaki bokán rúgta, ő pedig lesántult, és kiállt a játékból. Az előbb még, amikor átbicegett az öltözőn, tetőtől talpig be volt mázolvva sárral, de azt egykettőre lemosta magáról. Most már csak élvezte a meleg vizet és a fájdalom lassú csillapodását. Aztán elzárta a vizet, és törülközni kezdett.

Ekkor jött Katika az osztálynaplóval. Amikor egy vonalba ért a zuhanyzó nyitott ajtajával, megpillantotta Dezső kifelé fordított, fehéren világító seggét. Megtorpant, szája elé kapta a kezét, és felsikított. Ezt hallván, Dezső félredobta a törülközőt, előrelépett, és érdes, durva hangján rászólt Katikára:

– Mi van, kiscsaj? Nem láttál még faszt?

Mire Katika elejtette az osztálynaplót, és elszaladt. Az is lehet, hogy addigra már egy kicsit habzani kezdett a tornacipője.

Nem árt megjegyezni, hogy ennek a Dezsőnek jól fejlett, nagy, szőrös fasza volt, joggal volt büszke rá. Iménti szavait azonban vallomásként is értelmezhetjük, mely szerint ő egy fasz. Teljes egészében, úgy, ahogy van.

* * *

Ebből az esetből írt Bazsinka humoros életképet három gépelt oldalon, a szem- és fül-tanú hitelességével.

Kitette a falíújságra. Kirajszögezte tizenkét darab „Hercules” rajszöggel. Megérdemelték azok a rajszögek, hogy a nagy erejű hős nevét viseljék, mert erőteljes, vas-

kos írásművet rögzítettek. A következő szünetben kisebb csődület kerekedett a tizenkét Hercules körül. Kuncogások és röhögések hallatszottak. Bazsinka végre belekóstolt az irodalmi sikerbe. Büszkén járkált a folyosón fel és alá.

Némelyek rosszallották ugyan, hogy seggről és faszról is szó esik a humoros életképben, de mindkettő csak egyszer fordul elő, és akkor is ki vannak pontozva. Csupán kezdőbetűk jelzik, mire is gondoljon az olvasó. De ami ennél fontosabb: ebben a kis tárcában vagy karcolatban végre ráismerhetünk saját problémáinkra, a népi demokratikus magyar tanulóifjúság hétköznapijaira, és még az is kiderül belőle, hogy a tornatermi zuhanyozóban van meleg víz.

Bazsinka tehát büszkén sétálgatott a folyosón, és fogadta a gratulációkat. Egészen addig, amíg valaki, akit munkám elején Attilának neveztem, elé nem állt és meg nem kérdezte:

– Mégis mit képzelsz?

Ezt pedig olyan hanghordozással és olyan arckifejezéssel kérdezte, mint aki mindjárt ütni fog. Mire Bazsinka, akinek

egy kicsit fejébe szállt a dicsőség, azt felelte, hogy ő nem képzel semmit, ő csak azt írja le, amit látott, amit hallott; és azt még az érintettek sem vehetik rossz néven tőle, hogy az ő életképei egyfelől emberileg érdekesek, másfelől viccesek. De Attila nem ütött, hanem csak ennyit mondott:

– Ez kurvára nem vicces, baszd meg!

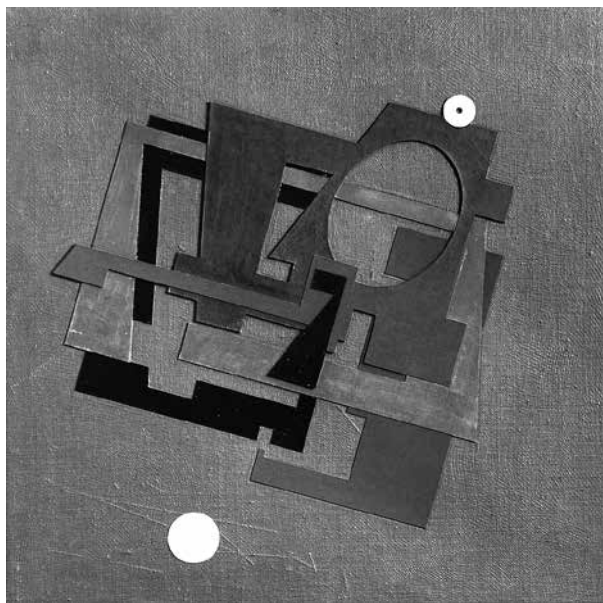
Azzal sarkon fordult, bement az osztályterembe, és a humoros életképet leszaggatta az osztályfaliújságról, és apró cafatokra tépte, mint Spengler Judit. Már csak az hiányzott, hogy a tanárnőt a zokogásban is utánozza.

Tizenkét Hercules együttes ereje sem tudta megoldalmazni Bazsinka irodalmi tevékenységét.

És itt akár véget is érhetne a történet, hiszen Bazsinkának ez volt az utolsó szépirodalmi alkotása, többé nem is próbálkozott ilyesmivel. Ám az igazi probléma – a művészet és az erkölcs összeütközése – még csak most következik.

A művészetet Bazsinka számára az a princípium képviselte, hogy azt írjuk le, amit észlelünk; az erkölcsöt pedig az, hogy tekintettel vagyunk mások becsületére.

Attila ugyanis, akit végig sértett, hogy az ő barátnöje, Katika a róla szóló igaz történetben egy nála két évvel idősebb, vadidegen pasas meztelen testét bámulja közvetlen közletről, rádöbbsent, hogy hibát követett el, amikor összetépte Bazsinka novelláját. Az osztályfaliújság üresen tátongott, a tizenkét Hercules szemrehányóan csillogott, mintha azt kérdezték volna: „Ugye látjátok, mi az, ami nincs itt?” Egyesek azt beszéltek, hogy Attila azért semmisítette meg a humoros életké-

pet, mert abban le van írva, hogy „a Katika megleste a Dezsőt zuhanyozás közben”. Mások meg már egyszerűen csak azt állították, hogy „a Katika kikezdett a Dezsővel”.

Pedig hát a novella, melyet Attila összetépett, ennek éppen ellenkezőjét tanúsította volna. Hiszen az volt írva benne, hogy Katika, mihelyt olyasmit látott, amit nem kellett volna látnia, sikitva menekült! Éppen csak, hogy babérfává nem változott, mint a hozzá hasonlóan szemérmes nimfa a régi római költőnél, aki persze nem egészen azt írta le, amit a valóságban látott.

De hagyjuk a nimfákat! Bazsinka történetének hősnője, Katika csakugyan szemérmes lány volt. Vallásos neveletésben részesült, nyakában ezüstláncon kis keresztet hordott, mely úgy csillogott, mint a faliújságon a rajzszögek. Mondogatta, hogy ő bizony szűzen fog férjhez menni. Ő annak adja oda magát először, akinek az oltárnál örök hűséget esküdött!

Így már igazán érthető, hogy Attila kényes volt Katika becsületére, ezt a nagybecsű kincset készen állt mindenáron megvédeni. Most már szívesen visszarakta

volna Bazsinka novelláját a faliújságra. Igaz ugyan, hogy illetlen dolgok, csúnya szavak fordulnak elő benne, de még mindig jobb, ha Katika sikitva menekül valami olyasmi elől, amit említeni sem lett volna szabad, mint hogyha – mondjuk – vonzódna hozzá.

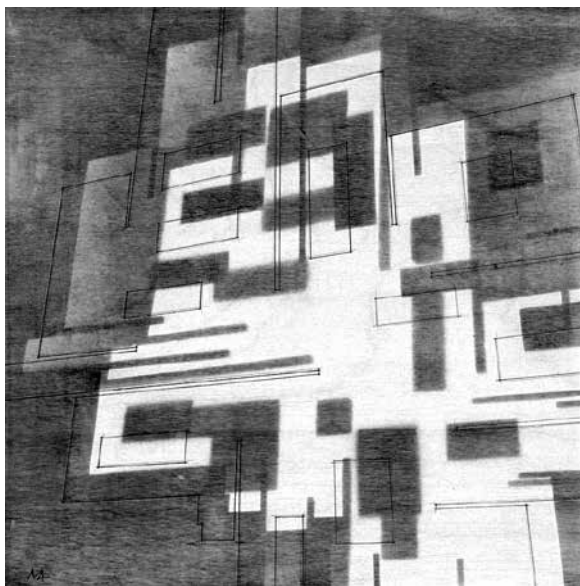
Igen ám, de addigra Bazsinka novellájának már a cafatjai sem voltak sehol. Azt meg talán mondanom sem kell, hogy Bazsinka mindig egyetlenegy példányban gépelte le műveit, a piszkozatot pedig eldobta. Így tehát ne is reménykedjünk abban, hogy egy indigós másolat kirakásával megúszhatjuk a művészet és az erkölcs összeütközését!

Különben is: Attilát amúgy sem elégítette volna ki a humoros életkép változatlan szövege. Ő – mint kifejezte magát, amikor az egyik szünetben odament Bazsinkához, és röviden vázolta előtte Katika becsületének alapvonalait –, ő egy „javított kiadásra” tartott igényt.

A javított kiadás, Attila elképzelési szerint, egy mozzanatban tért volna el az eredetitől: Bazsinka írjon rá, legyen szíves, a zuhany alatt álló Dezsőre egy alsónadrágot. Minden egyéb maradhat. Szóval, Dezső alsónadrágban zuhanyozik, jön Katika az osztálynaplóval, és olyan szemérmes, hogy már az alsónadrág láttán is felsikít és elszalad. Így már tényleg vicces lesz, emberileg pedig még érdekesebb is, mint az előző változat.

Mire Bazsinka azt felelte, hogy ez a novella már nincs meg. Vegyük úgy, hogy soha nem is létezett. Ő egy nem létező írásművön semmiféle változtatásra nem hajlandó.

De aztán belátta, hogy nem lenne szerencsés dolog, ha Katika becsülete épp az ő nem létező novelláján futna zátonyra. Kijelentette, hogy ő minden olyan változtatásra hajlandó, mely nem áll ellentétben az írói hitelességgel. Viszont az al-

sónadrág tökéletesen hiteltelen. Alsónadrágot írni Dezsőre, miközben zuhanyozik, szánalmas hülyeség. Azt képzeli Attila, hogy Dezső a vizes alsógatyájára fogja felvenni a nadrágját? És hogy ő, Bazsinka ezt hajlandó lesz leírni?

Csakhogy Attila addigra már beleélte magát a társszerző szerepébe. Tapasztalatból tudjuk, hogy a cenzor egy kicsit mindig társszerző is.

– Mi lenne – próbálkozott –, ha két alsógatyája lenne Dezsőnek? Egy vizes meg egy száraz.

– Írd meg! – javasolta Bazsinka. – Írd meg Dezsőt alsógatyában. Vagy fölőlem frakkban. Írd meg úgy, ahogy jólesik.

– De én nem tudok írni! – üvöltötte Attila. – Te vagy itt az író! A te dolgod, hogy megírd! A te felelősséged!

– Én viszont csak azt írom meg, amit láttam, amit hallottam – felelte Bazsinka fölényesen. – Alsógatyát nem láttam. Alsógatyáról szó sem lehet.

Attila most már a legutolsó érveléssel hozakodott elő.

– Ez elvi kérdés, baszd meg!!!

Ebben a pillanatban megszólalt a villanycsengő. Kezdődött a következő óra. Bazsinka odakiáltotta, egy kicsit még fölényesebben, mint az imént:

– Egy írónak nem lehetnek elvei!

– Nono! – emelte fel a mutatóujját Sziklai Péter Pál, aki ezúttal nem aludt, hanem a Kritika című, nemrégiben kívül-belül megújult folyóiratot olvasgatta. – Nono! Csak lassan a testtel, mókuskám! Ki mondta neked azt, hogy egy írónak nem lehetnek elvei?!

A Kritika legfrissebb száma Heinrich Böll Nobel-díjas író Katharina Blum elvesztett tisztessége című kisregényéről közölt ismertetést. Megdicsérte a baloldali elkö-

telezettségű nyugatnémet szerzőt, amiért példás erkölcsi komolysággal ragaszkodva elveihez, leleplezi a burzsoá sajtó mesterkedéseit. A mű egy takarítónőről szól, akinek Heinrich Böll helyreállítja reakciós újságírók által megtépázott becsületét, mi több, átvitt értelemben az egész nyugatnémet munkásság becsülete is érintve van.

– Na látod, mókuskám! – folytatta Sziklai a hűség tanítvány oktatását. – Azt, ugyebár, nem vonjuk kétségbe, hogy Heinrich Böll az NSZK-beli valóság talaján áll, annak társadalmi összefüggéseit hasznosítja művészileg? És mégis vannak elvei, nagyon is vannak! Így kell ezt csinálni, mókuskám! Egy író nem vaktában használja a szemét meg a fülét, hanem elvi alapon!

Most már világhosszá vált Bazsinka számára: ha Böllnek nem derogált helyreállítani az ő Katharinája becsületét, akkor kicsoda ő, Bazsinka Jenő, hogy odaálljon Katika és az elvesztett tisztesség közé? Helyre kell azt állítani, nem vitás.

Igen, de hogyan? Mi ennek a módja?

Esetleg mégiscsak írjon rá a zuhanyozó Dezsőre egy alsógatyát?

Erre azonban a mester is azt mondta, hogy: hülyeség. Dezső alsógatyában a zuhany alatt, ez hiteltelen és életszerűtlen. Ilyesmit Heinrich Böll sem lenne hajlandó leírni, még akkor sem, ha a nyugatnémet munkásság egy emberként kérné rá! Alsógatyában csak a vietnami diákok zuhanyoznak, legalábbis ő, Sziklai a budaörsi kollégiumban így látta.

Gondterhelten ráncolta homlokát. Majd egyszerre csak felcsillant a szeme.

Mi lenne, ha Dezső helyett egy vietnami fiú állna a zuhany alatt, és ő viselné az alsógatyát?

Erre azonban a tanítvány mondta – megfeledkezve a köteles tiszteletről –, hogy: hülyeség. Hogy kerül egy vietnami fiú a vöröstéglás gimnáziumba? A nálunk tanuló vietnamiak egyetemre járnak!

A mester nem jött zavarba. Ez kivétel! Ez gimnazista! Magyarországon dolgoznak a szülei. Magyar iskolába járatták, hogy magyarul tanuljon.

Arcuk kipirult, hajuk összekuszálódott, homlokukon apró verejtékcseppek ültek. Egyszer megcsendült a telefon, de Sziklai azt mondta a kagylóba, hogy most benne van egy nagyon komoly és nagyon sürgős munkában; elnézést kért, és letette. Bazsinka még soha nem volt annyira boldog, mint ebben a pillanatban. Az ő mestere sürgősnek és komolynak nyilvánította az ő munkáját, és közösen dolgoznak rajta! Sziklai Péter Pál az ő társszerzője lesz!

Aztán eszébe jutott, hogy egy társszerző művésziileg nem feltétlenül produktív jelenség. Hiszen Attila is társszerző akar lenni. Az is eszébe jutott, hogy a hazánkban dolgozó vietnamiak zárt közösségben élnek, nemigen érintkeznek magyarokkal, gyermekeik iskolai oktatása pedig a követségben zajlik.

Egy kissé elszontyolodott, ám Sziklai nem hagyta magát megfertőzni a csüggedéstől. Mint szóadásüvegből a szénszavas víz, úgy spricceltek belőle a jobbnál jobb ötletek. Bazsínának igaz van – jelentette ki. Jobb lesz, ha a mi vietnami fiunknak magyar szülei vannak, mármint nevelőszülei. Nemrég történt, hogy egy híres magyar színésznő és filmrendező férje örökbe fogadtak egy vietnami kisfiút. Ilyen eset biztosan előfordult már többször is. Legyen a férfi orvos – mondjuk, sebész –, akit a nagy amerikai szőnyegbombázások után hivatalosan kiküldenek Észak-Vietnamba... ott egy kórházban rátalál erre a kisfiúra... akinek meghaltak a szülei... hazahozza Budapestre... örökbe fogadja...

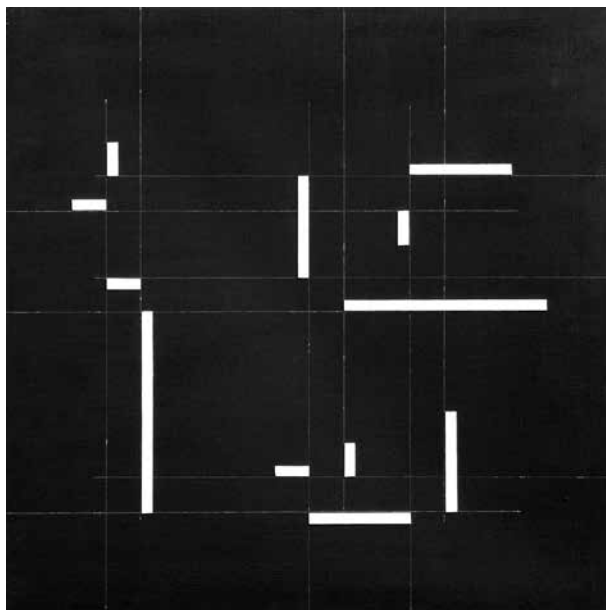
Fél órán belül készen állt egy fordulatokban gazdag, teljes élettörténet, melynek átélője – legalábbis

Bazsinka megírandó művének lapjain – alsónadrágban fog zuhanyozni, amikor majd Katica éppen arra jön az osztálynaplóval.

Sziklai elégedett volt. Hátradólt a karoszekékben, kifújta magát. Mondta, hogy az alkotási folyamatnak ez a szakasza lényegében ugyanúgy működik, mint egy koncepció per. Talán csak a következményei enyhébbek.

Ezt az észrevételt Bazsinka nem értette, de nem is törődött vele, mert hátravolt még egy apró, de nem lényegtelen probléma. Az alsónadrágban zuhanyozó vietnami fiúnak nevet is kell ám adnunk, még hozzá igazi vietnami nevet! Igaz ugyan, hogy ezt a nevet senki sem tudja helyesen kimondani vagy pláne megjegyezni, ezért a vietnami fiút mindenki úgy hívja majd, hogy Dezső, de azért kell neki egy valódi név is. Ezt kívánja az írói hitelesség.

Igen ám, de addigra már mindketten fáradtak voltak, így tehát egyetlen autentikus vietnami név jutott eszükbe: Ho Si Minh. Semmi egyéb. Azt meg Bazsinka is világosan látta, hogy humoros életképének alsó-

nadrágban zuhanyozó vietnami hőse ezt a nevet nem viselheti.

Sziklai Péter Pálnak azonban támadt egy újabb remek ötlete.

– Tudod, mit, mókuskám? – kiáltotta. – Szaladj át a vietnami követségre, itt van, egész közel, és kérj tőlük néhány személynevet. Mondjuk, hatot vagy nyolcat. Írd fel őket, aztán gyere vissza, és együtt kiválasztjuk a legjobbbat!

A vietnami követség ott volt a Bajza utca és a Benczúr utca sarkán; az MSZBT székháztól valóban csak egy macskaugrás. Bazsinka híven követte mestere útmutatását: mondta, hogy mindjárt visszajön, és elindult az említett utcárok felé.

Addig is, amíg lemegy az egykori bankárvilla márványlépcsőjén és kilép a kovácsoltvas kapun, röviden elmondom a tanulságot, merthogy ennek az elbeszélésnek tanulsága is van, melyet főleg a tizennyolc éven aluli prózáírók szíves figyelmébe ajánlanék. A tanulság... De nem. Inkább elmondom, mi lett Sziklaival.

Nos, Sziklai Péter Pállal nem történt semmi különös. Nem sokkal az itt leírt események után megnősült. Néhány év múlva elvált, egyszersmind otthagya az MSZBT-t is, melynek már leáldozóféltben volt a csillaga, és a filmforgalmazásnál helyezkedett el. Második felesége biztatására megtanult portugálul, és egy olyan céget alapított, mely portugál parafát adott el Magyarországon először kicsiben, később egyre nagyobb tételekben. Aztán, a kilencvenes évek derekán átállt a világhírű portugál fürdőszobacsempe, az úgynevezett „azulejo” forgalmazására, irigylésre méltó sikerrel.

Egyszer egy fürdőszobaügyi termékbeutatósnal találkozott Bazsinkával, aki – mint említettem – kozmetikai cikkeket állít elő. Beszélgettek a régi dolgokról, de csakhamar kiderült, hogy az irodalom iránt már egyikük sem érdeklődik. Hiába állította Sziklai annak idején, hogy novellát írni mindig le-

het: úgy látszik, mégsem lehet mindig. Ellenben a fürdőszobák varázslatos világa három évtized elteltével mégiscsak összehozta őket, mestert és tanítványt; és visszatekintve megállapították, hogy a Bazsinka novellájában szereplő tornatermi zuhanyzó e találkozásnak mintegy szerves előzménye volt.

* * *

Olyan irodalmi alkotás szerzőjeként, melynek első változata megsemmisült, második változata pedig nem készült el, gazdag és teljes élettörténettel rendelkező mellékszereplőnket érdemes előbb névvel felruházunk, és csak aztán alsónadrággal: ezt kínálhatom tanulságképpen. Kérdés, hogy az olvasó veszi-e hasznát. Bárhogy van is, az alsónadrágban zuhanyozó vietnami fiú, hiába írták be magyar nevelőszülei a vöröstéglás gimnáziumba, mindörökre névtelen maradt. Bazsinkát ugyanis – mondanom sem kell talán – a vietnami követségről minden teketória nélkül kidobták.

– Nálunk nincsenek nevek – mondták neki tört magyarsággal. – Tessék innen elmenni!

Amikor pedig a fejét lehorgasztva, dolga végezetlenül visszasétált az egykori bankár-villához, a portán tudomására hozták, hogy Sziklai Peti elvtárs nemrég távozott, és aznap már nem is jön vissza. Másnap a mester éppen értekezleten volt, amikor a tanítvány kereste. Kiüzent, hogy mostanában rengeteg sok a dolga. Csakugyan, közeledett november hetediké, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója, ilyenkor az agitációs és propagandaosztálynak megsokasodtak a tennivalói.

Mit tehetett Bazsinka? Hazament, leült, bámult kifelé az ablakon. Maga elé húzta édesanyja csehszlovák gyártmányú táskairógépét, de arról sem jutott eszébe semmi.

Attila pedig mindennap megkérdezte tőle, hogy írja-e már a javított kiadást.

Bazsinka azt felelte, hogy igen, írja; de mindketten tudták, hogy ennek még az ellenkezője sem igaz.

Egyébként Attila érdeklődése nemcsak magántermészetű volt: időközben ugyanis átvette a faliújság szerkesztését. Írni nem tudott, nem is próbált. Inkább az Ifjúsági Magazinból vágott ki rövidebb-hosszabb cikkeket, azokat rajzszögezte fel. A szerkesztés átvételekor vásárolt egy nagy doboz Herculest, úgyhogy rajzszöge volt neki bőven. Bazsinkának megmondta, hogy amíg a javított kiadás el nem készül, addig ő semmi egyéb írást nem hajlandó közölni tőle.

Bazsinka pedig, aki már sejtette, hogy olyan csapdába esett, melyből számára nincs menekvés, egy darabig törte a fejét. Miképpen lehetne az életkép javított változata egyszerre humoros és hiteles? Elvileg valóságfeltáró, gyakorlatilag a Katika becsületét helyreállító?

Hiába törte a fejét, nem talált elfogadható megoldást.

Három hónap telt el ezzel a hiábavaló, terméketlen kínládással. December közepén jártunk, esett a hó, közeledett a karácsonyi szünet. Egy napon Attila megelégedte az általa szerkesztett osztályfaliújság egyetlen szerzőjének hallgatását. Közölte, hogy Bazsinka szabotálja a rábízott feladatot, márpedig ezt ő nem tűri tovább. Ha Bazsinka holnap reggel be nem hozza a szeptemberben eltávolított humoros életkép javított kiadását, akkor ő, Attila az osztályfaliújság működését beszünteti, és ennek minden következményét Bazsinka fogja viselni.

Egyszóval, mindnyájunk jól felfogott érdekében áll, hogy a szerző végre összeszedje magát, és az elvárásoknak megfelelően. Arról nem is beszélve, hogy az ő barátnője, Katika már nagyon, de nagyon szeretné elolvasni a róla szóló egyrészt vicces, másrészt emberileg érdekes, mindenekelőtt azonban ártalmatlan és színingáz történetet.

Melyet ő, Attila afféle karácsonyi ajándék gyanánt óhajt átnyújtani kedvesének, aki szerfölött kényes a becsületére.

Ekkor fordult Bazsinka hozzám, és kérte a segítségemet, ahogy erről már beszámoltam az itt olvasható elbeszélésnek mindjárt az elején. Nem voltunk barátok, de ő megbízott bennem, és én a magam módján segítettem is.

* * *

Azzal kezdtem, hogy a következő szünetben odamentem Attilához, és – ahogy manapság mondani szokás – „egyeztettünk”. Nekem nem voltak erkölcsi aggályaim, nekem nem volt fontos a hitelesség. Én a magam részéről ügyet sem vettem rá, hogy azt írom-e, amit a valóságban láttam és hallottam, vagy valami mást. Én írói munkásságommal arra és csak arra törekedtem, hogy elnyerjem Attila tetszését.

Nem mintha különösebben szerettem vagy tiszteltem volna. Inkább némi megvetést éreztem iránta, de még ez sem volt valami nagyon erős érzés. Mégis az ő kegyeit kerestem, mert ő volt egy személyben az olvasóközönség. Világosan láttam, hogy ami neki tetszik, az fog tetszeni Katikának is.

Továbbá ő volt a rendelkezésemre álló teljes irodalmi nyilvánosság, annak minden kísértésével és csapdáival. Én azonban biztos érzékkel kikerültem azt a csapdát, melyben szegény önféjű Bazsinka elvérzett. Vagy még csak el sem vérzett, hanem forgott saját keserű levében. Én soha, egy pillanatig sem gondoltam azt, hogy egy írónak nem lehetnek elvei. Viszont azt sem gondoltam, hogy lehetnek.

Elhatároztam, hogy Attila akaratának mindenben engedni fogok. Ugyanakkor azzal is tisztában voltam, hogy Attila igazából maga sem tudja, mit akar. Előbb akaratnom kellett, hogy aztán a körvonalazódó akaratnak alávetessem magamat.

Először is felhívtam a figyelmét arra, hogy az esemény, melyről híven és részletekbe menően fogok tudósítani, három hónappal ezelőtt történt, olyan régen, hogy már senki sem emlékszik rá pontosan.

– Mire akarsz ezzel kilyukadni? – kérdezte gyanakodva.

Azt feleltem, hogy három hónap távlatából és magasabb erkölcsi szempontból a színgáz történet néhány mozzanata közömbössé válik. Például ma már édes mindegy, hogy három hónappal ezelőtt esett-e az eső vagy sütött a nap.

– Ezt hogy érted? – kérdezte, most már eléggé barátságatlanul.

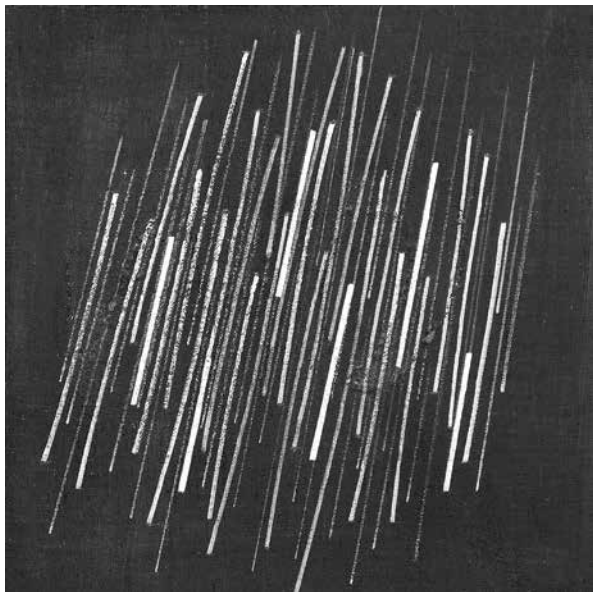
Én ezt úgy értem, hogy kénytelen vagyok az emlékezetemre hagyatkozni, és úgy emlékszem, hogy aznap verőfényes, meleg idő volt. Lehet, hogy tévesen vagy pontatlanul emlékszem, de ha sütött a nap, és nem volt sáros az udvar...

– Nem fogsz átverni, baszd meg! – förmedt rám Attila. – Ne nézzél már hülyének! A Dezső alsónadrágban fog zuhanyozni, ehhez ragaszkodom! Te pedig úgy írod a javított kiadást, ahogy meghatároztam! Ne is próbálj kibújni alóla!

Mondtam Attilának, hogy a Dezső alsónadrágját magam is jó ötletnek tartom. De most már nem elég. Szeptemberben, közvetlenül az események után elegendő lett volna Katika becsületének helyreállításához, de most már kevés. Mert ha most ráírok Dezsőre egy alsónadrágot, és kiteszem a faliújságra, mindenki azt fogja kérdezni: „Ennyi az egész? Ezzel kellett szarakodni három hónapig?” Nem, kedves Attila, most már az ötlet egészét kell átalakítanunk! Persze csakis úgy, hogy az írásmű változatlanul hiteles, vicces satöbbi legyen.

Attila elgondolkodott.

– Mégis mit képzelsz? – kérdezte.

Ezt pedig olyan hanghordozással és olyan arckifejezéssel kérdezte, mint aki nagyon szeretne már beleegyezni valamibe, csak egy kicsit is legyen számára elfogadható.

Elmondtam, mit képelek. Ellentétben Babsinkával, én a képzeletből mint hozott anyagból szerettem volna dolgozni, melyet csak szükség esetén helyettesít a saját raktárkészlet. Úgy képzeltem, vagyis úgy emlékeztem, hogy aznap, amikor a humoros életkép játszódik, ragyogóan sütött a nap. Az összes fiú kint van az udvaron, a tanár úrral együtt. A fiúk fociznak, a tanár úr a játékvezető. Ebből következik, hogy Katika az udvarra fogja kihozni az osztálynaplót. Már jön is! Világoskék iskolaköpeny van rajta. És nadrág. Sötétkék farmernadrág. És fehér tornacipő. Ez fontos lesz!

– Na várjunk csak! – szakított félbe Attila. – Azt is jó lenne megindokolnunk, hogy Katika miért nincs tornadresszben, és miért nem tornázik a többi lánnyal együtt! Még a végén azt gondolják, hogy Katika meglógott az órától!

– Nem lógott meg – mondtam önérzete-
sen. – Bizonyára menstruál.

– Nem! Ezt felejtsd el! – szorult ökölbe
Attila keze. – Az én csajomról nem fogod
kitenni a faliújságra, hogy menstruál!

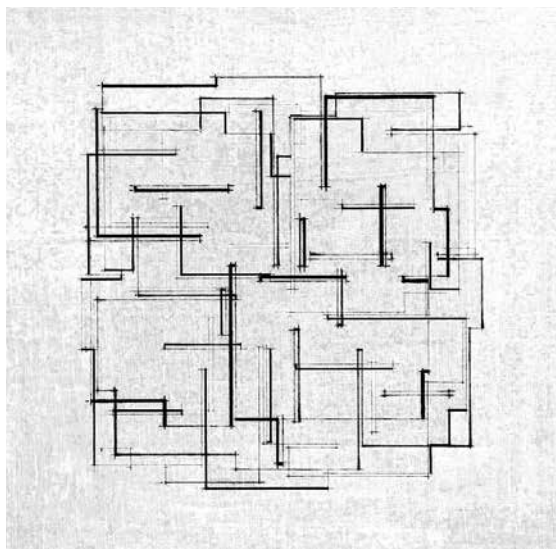
– Nem fogom én ezt leírni – feleltem. –
Csak erre gondolok.

– Erre ne is gondold! – fojtotta belém a
szót Attila.

Próbáltam nem gondolni Katika havi
vézésére. Nem vérzett, nem vérzik, nem
fog vérezni. Máris támadt egy újabb – igaz,
nem túl eredeti – ötletem:

– Akkor írjuk azt, hogy meg van fázva.
Nem fogadott szót az édesanyjának, ezért
meghűlt egy kissé. Ez jó lesz?

Attila ebbe már kénytelen volt bele-
egyezni. Ha menstruációra nem gondolha-
tunk is, megfázásra gondolhatunk, sőt írha-
tunk is róla, persze röviden. Folytathattuk
a munkát. Katika hozza az osztálynaplót, és
most kerül egy vonalba Dezsővel. Ismét-
lem, kint vagyunk az udvaron, szépen süt
a nap. Ebből következik, hogy Dezső egy
csöppet sincs besározódva. Még csak meg-
izzadva sincs, mert annyira azért nincs me-
leg. Ebből következik, hogy valószínűleg

nem fog zuhanyozni. Hogy most nem zu-
hanyozik, az viszont egészen biztos.

Attila még mindig nem értette saját szán-
dékát, melyet én már réges-régen kitaláltam.

Tehát – folytattam – egyfelől Dezső nem
zuhanyozik, másfelől Katika feléje sem néz
a fiúöltöző melletti zuhanyzónak. És ezzel
megoldottuk a problémát. Katika becsülete
helyre van állítva.

– Jó, jó – mondta Attila, egy kissé butább
arckifejezéssel a kelleténél –, de ha megvan
a becsület, akkor az egész történet mitől
vicces?

Éppen erre a kérdésre vártam. Több se
kellett nekem!

– Na ide figyelj, kedves Attila: most jön
a poén! Ott tartottunk, hogy Dezső nincs
besározva, és megizzadva sincs. Ja, és majd-
nem elfelejtettem: senki sem rúgta bokán.
Még csak el sem fáradt. Nagyon, de nagyon
jó formában van. Ezt azért fontos hangsú-
lyoznunk, mert szabadrúgás következik, és
azt a Dezső fogja rúgni. De még nem rúg-
ja, mert vita van arról, hogy igazából ki volt
szabálytalan. Dezső nagyterpeszben áll,
előtte ott a labda. Jön Katika, megtorpan.
Rá sem néz Dezsőre. Ő csak a labdát nézi.

Dezső sértőnek találja, hogy őt ennyire
semmibe veszik, és érdes, durva hangján
rászól Katikára:

– Mi van, kiscsaj? Nem láttál még fo-
cilabdát?

– Nono! – vágott közbe Attila. –
Nono! Álljon meg a menet! Az én csa-
jomra nem lehet azt mondani, hogy kis-
csaj!

Most már türelmetlen voltam, de
azért a tőlem telhető legszelídebb han-
gon érdeklődtem aziránt, hogy: akkor
Dezső tehát hogyan szólítsa Katikát?
Attila nem tudta. Mindenesetre szólítsa
úgy, hogy vicces legyen, viszont ne áll-
jon ellentétben a becsülettel!

Szólíthatja úgy, hogy „kisanyám”?
Vagy esetleg úgy, hogy „anyuci”?

Attila az anyucit részesítette előnyben. Ez – véleménye szerint – összefér a becsülettel, hiszen senki sem gondolhatja komolyan, hogy Katika a Dezsőnek az édesanyja, ám éppen ezért viccesen is hangzik.

– Mi van, anyuci? Nem láttál még focilabdát? – szól rá Dezső.

– És mi a poén? – kérdezte Attila, még mindig értetlenül.

A poén az, hogy Katika leteszi az osztálynaplót, és hófehér tornacipőjével hatalmasat rúg a labdába, mely átrepül Dezső terpeszben álló két lába közt, és kivédhetetlenül vágódik be a kapuba. Gól!!!

Attila szemében végre felragyogtak a megértés fényei.

– Hiszen te zseniális vagy! – kiáltotta.

Bevallom, jólesett a dicséret, még akkor is, ha olyan ostoba és erőszakos embertől kaptam, amilyenek Attilát igyekszem beállítani. Különbösen sem vesztegetett sok szót a dicséretre, mert máris újabb aggálya támadt.

– Az ilyen orvul rúgott gól nem érvényes! Nem fogja megítélni a játékvezető!

De én akkor már biztos voltam a dologban.

– A játékvezető csak a valóságban számít! – hangzott válaszom. – A novellában az a lényeg, hogy a labda bent van. Katika beakasztotta, és azzal vége. Hogy utána mi történik, azt már az olvasó képzeletére bízunk.

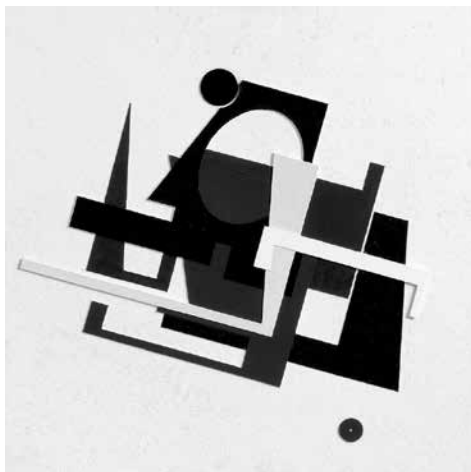
Attila gondolkodott egy kicsit, majd rábólintott a tervre.

– Jól van, te tudod – jelentette ki. – Te vagy itt az író. Tiéd a felelősség.

Aztán megveregette a vállamat, és hozzátette: – No meg a dicsőség is a tiéd.

Tizenöt évesek voltunk.

Délután megírtam a humoros életkép javított változatát, ahogy az előző oldalakon megbeszéltük. Nekünk NDK-beli írógépünk volt, egy Erika, azon kopogtam le. Si-

került betartanom a három oldal terjedelmet. Másnap megmutattam Attilának, aki meg volt elégedve a szöveggel. Mindössze néhány gépelési hibát javított.

Kirajkszögeztem az osztályfaliújságra, és vártam a hatást.

A kirobbanó siker, melyre számítottam, különös módon elmaradt. Bazsinka gúnyosan mosolygott. Mások odamentek, elolvasták a humoros életképet, elhúzták a szájukat, és nem szóltak egy szót sem. A legtöbben el sem olvasták, még csak egy pillantást sem vetettek rá. Katika, aki az első két órától hiányzott, most lépett be az osztályterembe. Levette a kabátját, odament a faliújsághoz, és olvasni kezdte a becsülete helyreállítására irányuló humoros életképet.

Hirtelen eltakarta az arcát, ráborult a padra. Csak úgy rázkódott a zokogástól. Aztán összeszedte magát, belebújt a kabátjába, és szó nélkül elment. Éppen aznap, amikor háromhónapi huzavona után végre sikerült helyreállítani a becsületét!

Akkor még nem tudtam, hogy a novellában gyakran az a lényeg, ami rejtve marad, és egyszerre csak a valóságban válik láthatóvá. A becsület helyreállításának reggelén Katika nőgyógyászati rendelésen járt, ahol kiderült, hogy három hónapos terhes.

Arany János
Vojtina ars poétikája

Tele vagyok, *dallal* vagyok tele,
Nem, mint virággal a rét kebele,
Nem mint sugárral, csillaggal az ég:
De tartalmával a „poshadt fazék”,¹
Vagy mint csatorna, földalatti árok,
Amelybe nem csupán harmat szivárog. –
Tele vagyok. Nincs túrni mód tovább:
Feszít a kóranyag, a zagyva táp.

Olvastam egypár száz kötetre ment
Regény-, beszély-, poéma-speciment:
Kit meg ne rontson aztán ennyi zöld! s
Ne rágjon ennyi éretlen gyümölcs! -
Melyből világok lettek, a kaosz -
Bennem hasonló zűr támadt ahoz,
Hemzsegeve tarkán „mint a beteg álma”:
Lássuk, ha e zűrből valami válna.

Költő *leánnyal, borral* nagyralát:
Tőlem ne várja senki már dalát.
Bort... legfőlebb ha néha megiszom:
S a szerelem... rég volt az! rég bizon.
Én is szerettem: (oh, ez édes emlék
Szivemre most is oly enyhítve ömlék!)
De halkan, zaj ne'kül... mint a virág
Egymásra hajlik és hangot nem ad
Midőn felpattan illatos pora
S előnti a kék boldog mómora.
Egy *mukkomat* se hallád, vaksi hold!...
(Látta-e, nem tudom, vagy ott se volt);
Nem kiabáltam a természetet,
Csak érzém, mit szivembe ültetett;
S midőn szerelmet a leánynak esdék:
Nem oly szagú volt mint a nyomdafesték.

De a *haszáról*... Úgy van, a hazal
Zengjen felőle hát a dal, nosza!...
Késő ez is: mi haszna lelkesül
Az ember, ha közében bélesül!

De meg, mit érne gyöngéd szó nekik,
Midőn a hont ordítva szeretik? –
Midőn legszebb virág a mályva-rúzsza:
Köténybe rejti kis bokrát a múzsza.

Volt a hazának egy-két énekem.
Bágyadt, igaz, s „örömtől idegen”:
De honfi keble érzé a panaszt,
A csendben, éjben jól kivette azt;
S a fájdalomban, mely elfojtva sírt,
Ön-fájdalmát lelé, s hozzá az irt.
Sebet tör a dal, de balsamteli
Ujjával ismét megengeszteli.

Most helyzetünk valóban istenáldás:
Ének se kell, csupán hangos kiáltás.
Ki a hazáról mond nagyot, sokat:
Csak rajta! nem hiába kurjogat.
De bár a hont szeretjük egyaránt:
Van a modorban néha, ami bánt;
Mert jóllehet az érzés egyre megy:
A költő, s a... cipész-inas, nem egy.

Én már ezentul illetén gyalog
Versen... csak így pálcán lovagolok;
Zúg, sistereg, szédül szegény fejem:
Nincs odafent, szárnyas lovon, helyem.
S azóta, hogy nem mondtam éneket,
„Mély hallgatásban torkom elrekedt”;
S mint hangjavesztett opera-dalár,
Lettem éneklőből... énektanár.

Mendacem oportet esse memorem:
Költőnek ezt ajánlani merem.
Nem épen tisztos, de derék szabály,
Versembe jól fér, s a mellett – talál.
Azaz – magyarra téve a szavak:
„Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak”;
Mert van egy példa, hogy: a sánta eb...
A sánta költő még keservesebb.

Hazudni rút. Ez ellen a morál,
A társas illem egykint perorál;
De költőnek, bár lénye isteni,

¹ Olla potrida. A. J.

Nemcsak szabad: – szükség fillenteni.
 Avagy felettünk nem hazud az ég,
 Bolttá simulva, melynek színe kék?
 A támadó nap burka nem hazud?
 S fejük felett, min jár, nem ál az út?
 A csillagok hullása nem csaló?
 Távolság, erdő kék színe való?
 Szívárvány hídjai nem csak tettetés?
 A látkör széle nem csúf rászedés?
 A délibáb, midőn vizet csinál,
 Melyben torony, fa kettészelve áll,
 Lebegve orma, tótágast az alja:
 Hát nem szemed, szomszéd ingerli, csalja?...
 Minden hazugság, földön ami szép:
 Csontváz, ijesztő a valódi kép;
 Azt vérrel, hússal ékesíteni
 Jer, jer költő!... hazudva isteni!

Győzz meg, hogy ami *látszik*, az *való*:
 Akkor neved költő lesz, nem csaló, –
 Amint nem az volt rég az átheni,
 Malacvisítást tudva színleni;
 Ellenben a pór, aki szűr alatt
 Rikatta disznát, és kuhin maradt,
 Bár a visítót gúnyosan emelte,
 A hallgatók fütyjét megérdemelte.
 Mert a közönség *érzé*, hogy amaz
 Úgy rí, miként *legtöbbször* a malac,
 Míg a valódi – csont és vér noha –
 Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.

Itt a különbség: hogy e látszatot
Igaz nélkül meg nem csinálhatod.
 Csakhogy nem ami *rész szerint* igaz, –
Olyan kell, mi *egészben* s *mindig* az.
 Talán nem való, hogy ez s ez úgy esett,
 Tán ráfogás a felhozott eset:
 Mátyás király nem mondta s tette azt;
 Szegény Tiborc nem volt élő paraszt;
 Bánk a nejevel, megvéniült falun,
 Sosem dühöngött többé a szarun,
 Evett, ivott, míg végre elalún:
 De mit nekem *valód*, ha ez esetben

Bánk törpe lesz, Mátyás következetlen?
 Ha semmi évszám, krónikás adat
 Engem le nem győz, hogy nem tett vadat?
 Nekem egész ember kell és király,
 Vagy férj, nejeért aki bosszút áll,
 S ember-, király-, meg férjben az egyén:
 Csip-csup igazgal nem törődöm én.

De bár egész, s örök – úgy pusztan-
 nyersen

Feladva, nem segít valód a versen.
 Itt kell már a szabály: „költő, hazudj!”
 Nem olyan ám mind, hogy belőle tudj:
 Mert van sok eszme, *igaz* fogalom,
 Mitől előre borsózik dalom.
 Az egyszeregy, bár meg nem dönthető,
 Képzelti szósszal bé nem önthető;
 Sem oly igazság, min függ a peres;
 Sem a rideg tan, elvont, rendszeres;
 Vond bár kívül reá költői mázad:
 A póre tartalom fejedre lázad;
 Vagy, mint midőn az óriás *boa*
 Nagy martalékkal hömpölyög tova,
 Gímet rabolván, vagy bölénytínót,
 Féltettel amely még száján kilóg,
 Hétszámra hordja az ágbogas fejet,
 Vélne az ember, egy erdőt evett,
 Hétszámra látni, hogy szerv- és idomra
 Különböző táppal vesződik gyomra:
 Úgy jár az istenadta költemény
 A nyers igazgal, mely dacos, kemény;
 Csakhogy sokára sem emészti meg:
 Marad nehéz, feloldatlan tömeg.

Akarsz repülni? hát csak rajta! höss!...
 Hanem szárnyadra ólomsúlyt ne köss.
 Bár fontos a földszint némely való:
 Ott fenn, a hígban, nem neked való;
 Kivéve hogyha tán bölcsen rakod
 Mint léghajóba, megmért súlyagod:
 Már táncol a *gömb*, mint betyár lova,
 Kit nem bocsát a csárda oszlopa,
 Már fel s alá kapkodja üstökét

Hogy elszakítsa tartó köldökét,
 Recseg az oszlop, enged a kötél,
 A tenger néző szívszorongva fél
 Hogy felnyilallik a könnyű golyó,
 S egy perc alatt eltűn a léghajó,
 El, végtelen világokon keresztül,
 A semmibe, örökre, mindenestül!...
 De te nyugodtan ülsz még a kosárba',
 Előtted óra, és a percre várva
 Midőn kiálthatsz: „a kötélre! vágd!”
 S többé a földdel semmi cimborád.
 Ám érzi súlyát a szélházi gömb,
 Megemelinti és azt mondja: öhm!
 Lassan, nehézkesen úgy szárnyra kel,
 Mint bérci sas ha nagy zsákmányt cipel.
 És ím! előtted ég és föld kitérül,
 Nézhetsz föl és le a közös határrul:
 De, hogy ne szálljon vakmerőn veled,
 A léghajót csinján mérsékeled,
 S midőn egékbe így zarándokol:
 Azt sem felejtetd : „hátha lebukol!”

Ily célra megjár a *bölcselmi* eszme,
 Különbben annyi, mintha kárbaveszne.
 S amit *tapasztalsz*, a *konkrét* igaz,
 Neked valóság, egyszersmind *nem az*:
 Vásár az élet: a földnek lakossa
 Lót-fut, könyöklí egymást, és tapossa,
 Ad-vesz, civódik, káromol, kacag;
 Por, sár megöl, megfojt a hagyma-szag;
 S ha kételkednél, hogy mindez *való*,
 Lépen bök egy rúd, feltaszít a ló: –
 Mit gondolsz? ha énekedbe öntenéd
 Úgy, mint *van*, e sok mozgó pecsenyét;
 Ha e vásárból egy karéjt levágva
 Beléilleszthetnéd a dalvilágba:
 Mit gondolsz, nyerne a költő vele
 Hogy *ily* igazzal zsúfolá tele?
 Hogy macskástúl-ebestül átvevé
 Azt, aminek *árnyéka* az övé?...
 Állok Dunánk szélén, a pesti parton:
 Elöttem a kép, színdús üde karton:
 Felleg s hegy által a menny kékje csorba.

A nap most száll le a város-majorba;
 Büszkén a Gellért hordja bársonyát,
 S fején, mint gondot, az új koronát;
 Lenn a Tabánban egy toronytető
 Gombjának fénye majdnem égető;²
 Míg fönt a Mátyás ódon temploma
 Szürkén sötétlik, múlt idők roma;
 És hosszú rendje apró sűrű háznak
 Fehérlik sorba', mint gyepen a vásznak;
 Alant a zölden tiszta nagy folyam,
 Mint egy smaragd tó bércet közt, olyan,
 Meg nem legyinti szellő' s fecske szárnya,
 Csak mélyén lüktet forradalmas árja;
 Felszíne tükör, és abban, mikép
 Tündéri álmot, az előbbi kép
 Tisztára mosdva, felfordítva ring,
 Mint lenge kárpit, a merő fal ing...
 Ábrándos lelkem a hullámba mélyed, –
 Vágyban elúszva búvárlom a mélyet:
 Itt, itt a nimfák! itt a cháriszok!...
 Az utcán por, bűz, német szó, piszok.

Nem a való hát: annak égi *mássa*
 Lesz, amitől függ az ének varázsa:
 E hűtlen hívség, mely szebbít, nagyít -
 Sulykot, bizony, nem egyszer elhajt:
 Ez alkonysúgár, mely az árnyakat,
 E köd, mely nőtetí a tárgyakat;
 E fénytörődés átlátszó habon,
 E *zöld*, esős lég egy május-napon;
 Ez önmagánál szebb, dicsőbb természet:
 Egyszóval... a költészet.

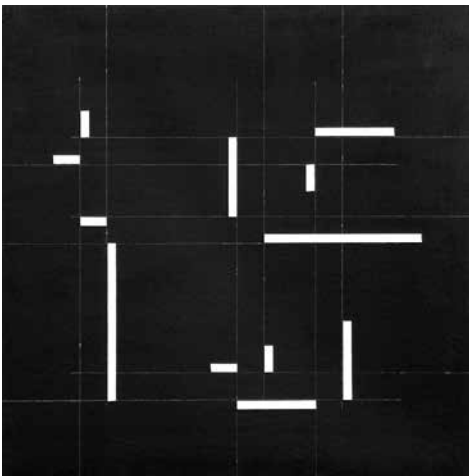
Azonban azt se véld, hogy a való
 Kirúgva jobb egészen láb alól,
 Hogy némi kósza föllengésben áll
 A híres eszmény, vulgo: *ideál*;
 Hogy csak néhány szó, egy kis *lexikon*
 Kell: és tiéd a Parnassz, Helikon:
 „Csermely, virág, lomb, szellő, hattyudal,
 Ábránd, minőt a sejtelem sugall,
 Kék távol, esti csillag, félhomály”

² Ez 1849-ben volt így. A. J.

(Tanuld meg: félig semmit se csinálj!)
 A „Hóra, Flóra, Grácia, Pszuché”
 S a többi, – hogy keverd mind együvé
 S *detur*, *signetur*:³ „ideál” Hahó!
 Csinján, barátom: több is kell *aból*!

Idea: *eszme*. Nem szó, nem modor.
 Azt hát fejezzen ki vers, kép, szobor:
 S eszményi lesz Béranger, mint Horác,
 Vagy a görög, melyet ő magyaráz;
 Nem is kell a bajszos Berzsényi
 Vállára ó palástot metszeni:
 Jobb, hogy találva *ő* van és *kora*,
 Mint régi Hellász... fűzött bocskora!
 Jelennek írunk... és tán a jövőnek,
 (Legtöbbje pénzért a betűszedőnek,
 De az sosem hallgatja Vojtinát,
 Gyártván *dívatboz* a vásárfiát;)
 Jelennek ír, ki a jelenben él,
 – Mondom – közöttünk hisz, szeret, remél,
 Küzd, vágy, remeg, örvend, szomorkodik:
 Mért élne *nisszább*, vagy húsz századig?
 Kinek szokott ruhája lenge burnus,
 Csak nyűg, teher lábán az ó kothurnus;
 S kiről tudom jól: ki apja-fia,
 Röstellem azt, ha élve *múmia*.

³ A recepteken alkalmazott M. D. S. rövidítés feloldására utal Arany: *Misce, detur, signetur* – ’Keverj össze, adassék, jeleztesse!’.

Petrás Éva

Álarcok mögött

Nagy Töhötöm életei¹

Az alábbi írás Petrás Évanak a Nagy Töhötöm-ről, a 20. század egyik legkülönlegesebb pályát befutó alakjáról, a KALOT (Katolikus Agrárf-júsági Legényegyletek Országos Testülete) egyik alapítójáról írt könyvének előszava. Nagy Töhötöm „sokértelmű” élete igazság és hamisság sokszor szétszalazhatatlan együttesének példája. Ahogy a szerző fogalmaz könyve epilógusában, Nagy Töhötöm „maga sohasem oldotta fel élete során annak rejtélyét, ki is ő valójában. Lehetséges, hogy az »álarcok mögött« nem egyetlen, valódi arca volt csupán – de személyiségét talán nemcsak a körülmények alakították így, hanem saját döntése is volt a többes identitás vállalása és folyamatos játékban tartása. [...] Az olvasó Nagy Töhötöm életrajzával folytatott belső párbeszédre bízunk annak eldöntését, hogy mi manifesztálódik ezekben a sorokban: utólagos identitáskonstrukció, önfelmentési szándék, egy jezsuita történeti gyökerekből táplálkozó kulturális azonosulási kísérlet egyéni és önkényes interpretációja, esetleg kockázatos és drámai magányos vállalkozás, egy személyiség fokozatos dezorientációja, erkölcsi hanyatlása, majd szétesése, vagy épp ellenkezőleg: szintéziskísérletének sikeressége és törekvéseinek következetessége, egy erőteljes hivatástudattal bíró történelmi szereplő utópisztikus humanizmusa és, ha úgy tetszik, hite.”²
 De vajon lehetséges-e az ítélet?

¹ Petrás Éva: *Álarcok mögött. Nagy Töhötöm életei*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó., 2019.

² Uo. 267–268.

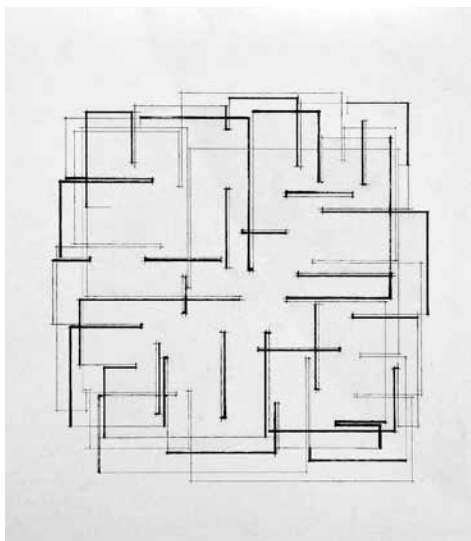
„Az idő [...] a történelem és a fikció kereszteződésével válik emberi idővé; a történelem visszairja az elbeszélés idejét a világ idejébe.”³

Nagy Töhötöm jezsuita szerzetes, később szabadkőműves fordulatokban és hajtűkanyarokban gazdag élete a 20. századi történelem egyik kortanújává tette őt. Nevét leginkább a Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete, a KALOT története okán említi a történettudomány, hiszen P. Kerka Jenő mellett egy időszakban Nagy Töhötöm is irányítója volt a múlt század egyik legsikeresebb katolikus hivatásrendi mozgalmának. Nagy Töhötöm szerepe azonban nem állt meg a KALOT-nál: 1944 végén átszökött a frontvonalon, hogy a szovjetekkel tárgyalva biztosítsa a mozgalom túlélését; majd 1945–1946-ban többször is határokon átszökve vitt és hozott híreket Róma és Magyarország, a Vatikán és a magyar katolikus egyház számára; XII. Piusz pápa megbízásából pedig titkos, puhatolózó tárgyalásokat folytatott a Szentszék és a szovjetek közötti kapcsolatok esetleges rendezéséről.

Szerepe tehát túlnyúlt a társadalomszervező, szociális küldetéssel dolgozó jezsuitáén. Egyházi diplomáciai szerepvállalása Mindszenty József esztergomi érseki kinevezése kapcsán is jelentékenynek mondható, azonban éppen a vele való kapcsolat lett számára problémák forrásává. Mindszenty hatására a jezsuita rend vezetése 1946 végén ugyanis már nem engedte Rómából hazatérni, hanem Dél-Amerikába helyezte, ahol folytatta ugyan szociális munkáját, de helyzetét száműzetésnek értékelte. Nehézségei katalizálták hivatásválságát, így 1948-ban elhagyta rendjét, majd Argentínában megnősült; 1952-ben pedig belépett a szabadkőművesek közé. Az 1960-as években ismét

az események sűrűjében találjuk: részt vett a buenos airesi nyomortelepek felmérésében, és mivel jó kapcsolatokat ápolt az argentinai jezsuitákkal, szinte természetesen adódott, hogy felmérő munkája során a dél-amerikai egyház szociális misszióját is testközelből látta. Szélesebb körben is ismertté vált 1963-ban spanyolul, majd 1965-ben magyarul megjelent, visszaemlékezésein alapuló *Jesuitas y Masones/Jezsuiták és szabadkőművesek* című művével. Nem volt azonban maradéktalanul elégedett új életformájával, ezért úgy döntött, hogy családjával együtt hazatelepül Magyarországra. Hazatelepülésének lehetőségéért azonban nagy árat fizetett: a magyar állambiztonság 1966-ban beszervezte és 1979-ben bekövetkezett haláláig ügynökként, majd titkos megbízottként foglalkoztatta.

Nagy Töhötöm életéről eddig még nem készült életrajzi monográfia. Kötetünk ezt a hiányosságot igyekszik pótolni, tudván, hogy egy ilyen életrajz – főként a források bizonyos egyoldalúságai miatt – szükségképpen még egy ideig töredékes marad, hiszen a Vatikáni Titkos Levéltár és a Jézus Társasága római központi levéltára az

³ Paul Ricoeur: A történelem és a fikció kereszteződése. In: Uő: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Budapest, Osiris, 1999. 373, 355.

1939 utáni időszakra vonatkozóan a kötet megírásának idején még nem volt kutatható. Hasonlóképpen nem elérhető például a buenos airesi magyar munkanyelvű szabadkőműves Kossuth Páholy iratanyaga, illetve más, dél-amerikai működésével, illetve szabadkőműves tevékenységével kapcsolatba hozható források.

Alfred Einstein zenetörténész híres zeneszerzők életrajzának írásakor szembesült az életrajzírás *ab ovo* töredékességének dilemmájával. Az írás közben felmerülő problémák kapcsán a következőképpen fejtette ki ezt: „A történelem szigorú értelemben véve nem tudomány. A történelem mindig »az értelmetlen értelmessé tétele«. Sohasem ismerjük az összes tényt és mindig fennáll a veszély, hogy azt a keveset, amit ismerünk, hamisan interpretáljuk. Száz esetből ötvvenszer ez történik. És még kérdésesebb a helyzet az életrajzi írások esetében. Egy embert – cselekvése teljes oktárával és annak titkos rugóival – sohasem ismerhetünk meg. Elképzélhető, hogy tökéletesen alakoskodik, leveleiben és kijelentéseiben is [...] mindegyikük kosztümöt, maszkot visel. Átlátunk a maszkon, túlságosan jól ismerjük az ellentmondást a felszín és az igazság között, a maszk és az arc között.”⁴

Hasonló dilemmával szembesülhet mindenki, aki Nagy Töhötöm életét kutatja, és az érdeklődő olvasó is, ha belemerül e könyv olvasásába. Nem tudunk és nem tudhatunk mindent, amit az alakváltó Nagy Töhötöm tudott és átélt. A rendelkezésre álló források mindazonáltal már lehetővé teszik egy árnyalt életrajz megírását.

Ki volt tehát Nagy Töhötöm? Jezsuita? Vagy második keresztnevét és édesanyja lánykori vezetéknevét is felhasználva egy Alejandro Nagy Varga nevű argentinai magyar szabadkőműves, aki még ham-

vait is szabadkőműves testvéreire bízta? Esetleg a „Kőműves Sándor” és „Franz Kirchenbauer” fedőnéven jelentéseit adó ügynök volt az igazi arca, aki baloldali elkötelezettségét bizonygatta tartóiszjtjének? Vagy valaki más volt, esetleg mindez egyszerre? E kötetben nem arra teszünk kísérletet, hogy ezeket a kérdéseket megválaszoljuk, hanem arra, hogy elkalauzoljuk az olvasót azon az úton, amelyen maga válaszolhatja meg azokat.

Nagy Töhötöm nem felülről látta és nem alulról élte meg a történelmet, hanem belülről. Ezért reményeink szerint az olvasó nemcsak életéről és az ennek kontextusában feltáruló történeti háttérrel gazdagodhat releváns új információkkal, hanem azt a folyamatot is végigkísérheti, ahogyan az emberi élet szövedékéből történelem válik.

Nagy Töhötöm kitűnő íráskészséggel rögzítette tapasztalatait az 1920-as évek végétől kezdve, ezért naplói,⁵ feljegyzései, levelezése⁶ és egyéb írásai különösen becses forrásai nem csupán saját életrajzának, hanem a mögötte kirajzolódó 20. századi magyar és világtörténetnek és az egyháztörténelemnek is. Személyi archívumát, amelyet évtizedek gondos munkájával ő maga hozott létre, az Országos Széchényi Könyvtár vásárolta meg még életében tőle. A gyűjtemény Budapest, Róma, Dél-Amerika, majd

⁵ Naplóból Keresztes András szerkesztésében jelent meg kötet (Nagy Töhötöm: *Napló, 1944–46*. Szerk. Keresztes András: EFO Kiadó és Nyomda, Százhalombatta, 2019), illetve a Magyar Elektronikus Könyvtárban is hozzáférhetővé váltak Nagy Töhötöm fiatalkori naplóból (1937–1940) részletek, ugyancsak Keresztes András sajtó alá rendezésében és szerkesztésében. Mivel ezek kötetünk vonatkozó fejezeteinek megírásakor még nem álltak rendelkezésre, ezért ebben a munkában mindig az elsődleges forrásra és nem e kötetekre hivatkozom.

⁶ *Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm levelezése (1939–1969)*. Szerk. Keresztes András. EFO Kiadó és Nyomda, Százhalombatta, 2019. Hasonlóan Nagy Töhötöm naplóihoz, munkámban az elsődleges forrásokra hivatkozom.

⁴ Alfred Einstein: *A zenei nagyság*. Budapest, Európa, 1990. 90–91. (Köszönöm Mártonffy Marcell Miklósnak, hogy a kötetre felhívta a figyelmemet.)

ismét Róma és Budapest között évtizedekig utazva őrződött meg, gyarapodott, de veszteségeket is szenvedett, illetve már Nagy Töhötöm maga is szelektálta tartalmát. A hagyatéék végül az OSZK Kézirattárában kapott helyet; ez képezi az életrajz gerincét. A többségükben ego-dokumentumokat (naplók, feljegyzések, levelezés) igazolványai, hivatalos iratai, KALOT-anyagok, egyházi és szabadkőművesekre vonatkozó dokumentáció és különböző munkáinak kéziratai egészítik ki. Nagy Töhötöm is ebből a gyűjteményből dolgozott, így például ez segítette őt a *Jezsuiták és szabadkőművesek* megírásakor is.

Személyi archívumának forrásanyaga és publicitást nyert műveinek, illetve kiadatlan kéziratának állításai azonban számos ponton eltérnek egymástól – a *faktumot* már ő maga több ízben a *fiktum* irányába mozdította el, hogy a személyét övező legendák és fikciók valóságtartalmát ne is említsük! –, ezért az életrajz bizonyos eseményeinek és történéseinek rekonstrukciójában főszabályszerűen saját narratívája mögé kerdeztünk, és az adott életeseményhez időben, helyzetben legközelebbi elsődleges forrást kerestünk, tudván, hogy még egy majdnem valós idejű naplóbejegyzés is műfaji jellegzetességeinél fogva: konstrukció.⁷ Így minden esetben egyéb kontrollforrással is igyekeztünk a dokumentumokat és visszaemlékezéseket egybevetni, illetve a különböző korszakok, helyek és tematikák történeti szakirodalmának megállapításait a források értelmezésekor figyelembe venni. A sodró történet mögötti forrásfeldolgozó és filológiai munka mélységdimenziójáról a lábjegyzetek és a kötet végén közölt jegyzékek adnak részletes tájékoztatást. A személyi archívum gyűjteményén túl a munká-

ban segítségünkre voltak a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Levéltárában másolatban megtalálható rendi iratok, az amerikai National Archives and Records Administration anyagaiban, a cseh és a román állambiztonsági szervek iratait őrző prágai és bukaresti levéltárakban (ABS és ACNSAS), a Prímási Levéltárban Esztergomban, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és Nógrád Megyei Levéltárában, és magánhagyatékekben található jelentős mennyiségű források is. Nagyszámú és fontos, ugyanakkor az anyag speciális jellege miatt körültekintő felhasználást igényelt a Nagy Töhötömről és Nagy Töhötömtől az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött kiterjedt forráscsoport is.

Az eredmény – szándékunk szerint – egy olyan történeti életrajz, amely az élet töredezettsége, Nagy Töhötöm „álarcai” és életvilágainak szélsőséges eltérései ellenére egy egységes elbeszélésbe próbálja foglalni életét. Ennek koherenciáját azonban nem a személyiség statikus állandóságának – a címszereplő Nagy Töhötöm kezdettől változatlan önzonosságának – a feltételezése vagy személyiségének a történeti időben való alakulása és ennek regisztrálása adja, hanem paradox módon a változás állandósága. Egyén és történelem viszonyában így lesz Nagy Töhötöm egy kor, a rövid 20. század jellegzetes képviselője.⁸

Olvasóinkban felmerülhet, hogy Nagy Töhötöm élete több tekintetben párhuzamba állítható Martinovics Ignác életével. Kiváló intellektus, ambíció és önreprezentációs készség mellett kettejüket rokonítja

⁷ Az önéletrások értelmezéséről lásd *Önéletrás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Szerk. Z. Varga Zoltán. Budapest, L'Harmattan, 2003.

⁸ A történeti életrajz módszertani kérdéseiről a legutóbbi időben is tanulmánykötet jelent meg. *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség – A történeti életrajz módszertani kérdései*. Szerk. Vonyó József. Pécs–Budapest, Magyar Történelmi Társulat–Kronosz Kiadó–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2017.

szociálisan forrongó korok – a 18. és a 20. század – társadalmi és szellemi mozgásainak szeizmografikus érzékenységgű érzékelése, az egyházi pálya és annak megtörése, a szabadkőművesség és a titkosszolgálatokkal való kapcsolat. Valamilyen szinten halálukban is találhatunk analógiát, még ha Nagy Töhötömöt nem végezték is ki a Vérmezőn, csupán úgy írt helyzetéről, mint akit bizonyos értelemben kivégeztek. Miként Martinovics, úgy Nagy Töhötöm utóélete, megítélése is ambivalens: csak abban egyezhetünk meg, hogy élete és személyisége senkit nem hagy közömbösen.⁹ Fraknói Vilmos Martinovics életrajzában írta: „Ismerem a történetíró kötelességét, hogy »hamisat ne állítson, igazat mondani ne rettegjen«; de nem ismerem el azon jogát, hogy a »caritas« sugallatára az igazságtól eltérjen.”¹⁰ Nagy Töhötöm életrajzírója is ehhez az alapelvhez ragaszkodott, így biztosítva annak lehetőségét, hogy mindenki önállóan alkothasson véleményt róla. Meggyőződésünk szerint Nagy Töhötöm számára is így nyújthatunk teret, hogy története által valamit megérthessünk személyiségéből és motivációiból. Bár az olvasó – ha erre figyel – lélektani vonatkozásokban is sokat megtudhat kötetünkől Nagy Töhötömről, de jelen életrajza mégsem pszichobiográfia: a történelem volt Nagy Töhötöm éltető közege, nemcsak meghatározottságaiban, de meghatározóként is ebben akarta pozicionálni magát, így meggyőződésünk szerint életrajza sem lehet más, mint történeti.

⁹ Martinovics Ignác alakjának és történelmi szerepének megítélése lefejezése óta vita tárgya a magyar szaktörténetírásban és történet-politikai gondolkodásban. Ezt részletesen is bemutatja Romsics Ignác: Martinovics Ignác: Kalandor és/vagy szabadsághős. In: Uő: *A múlt arcai. Történelem, emlékezet, politika*. Budapest, Osiris, 2015. 251–294.

¹⁰ Fraknói Vilmos: *Martinovics élete*. Budapest, Athe-neum, 1921. 6.

Agárdi Péter

„Szellemi Honvédelem” 1939-ben és 2019-ben¹

Nyolcvan évvel ezelőtt, 1939-ben kezdte meg a *Magyar Nemzet* (főszerkesztője Pethő Sándor) önálló rovatban közölni Szabó Zoltán, a bátor szociológus és publicista cikksorozatát a „Szellemi Honvédelem” jegyében, ezt a rovatcímet persze a jobboldali sajtócenzúra hamarosan törölte is. A pár évig azért folytatott sorozat a progresszív és antifasiszta magyar közírás értéke, számos máig érvényes gondolattal, tétellel, magyarságfelfogással és nem utolsósorban annak ethoszával. (A sorozatot modern kiadásban Kenedi János gyűjtötte össze és rendezte kötetbe, Gyurgyák János bibliográfiai mellékletével és András Sándor előszavával; a dátum nélküli kiadványt a Héttorony Könyvkiadó jelentette meg egy-másfél évtizede.) Nem szeretem az erőltetett analógiákat és összehasonlításokat, de a Földes György szerkesztette kitűnő esszékötetet (*±30. Esszék a közelmúltról és a közjövőről*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019) olvasva ez a múlt idéződött fel bennem. Számos kortárs politikai, kulturális, ideológiai jelenség láttán kell megtapasztalnunk a durva történetpolitikai hamisítások és a bornírt tévtanok, az álvalóság eszkalációját, a „posztmodern neohorthyzmust”. Ebben a friss kötetben végre a másik Magyarország szellemi-erkölcsi tradíciója, demokratikus, baloldali és liberális diskurzusa elevenedik meg, folytatódik: nem részletezem az analógiát, de mintha 8 évtized múltán a Szabó Zoltán sorozatához hasonló történelmi és

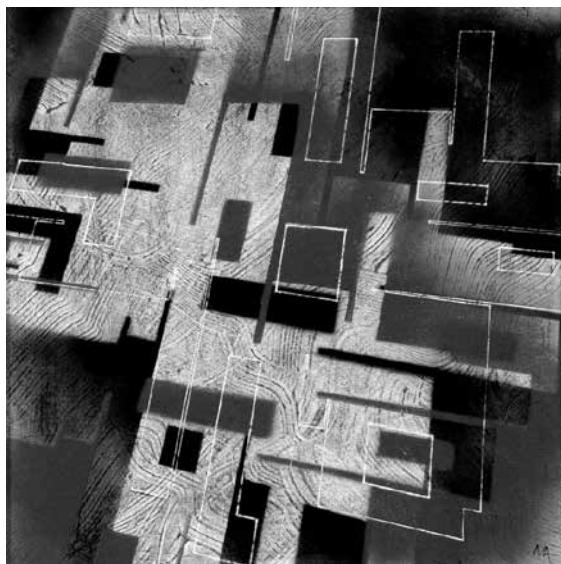
¹ Az írás korábbi változata megjelent a *Népszava* 2019. november 2-i számának Képző Szó mellékletében.

mentális szerepet töltene be ez a – persze egészen más műfajú, többszerzős – kötet.

A címbeli 30-as szám elsősorban természetesen az 1989–1990-es rendszerváltozás évfordulójára utal, de nem ünnepel és nem temet, mint ahogy a jövőre vonatkozó harmincéves távlat sem vállalkozik jóslásokra, futurológiára. Valójában nem a múltról és a jövőről, hanem a – címből paradox módon kimaradt – jelenről szól a kötet, a történelmi folyamatokba ágyazva. S éppen ez garantálja, hogy nem merül el a jelen idő pártpolitikai leírásába, az ellenségképek és a „mozgósító” szlogenek felszínes reflektálásába, elkerüli a prezentizmus vétkeit. Ezekben a hónapokban számos monográfia, dokumentum- és tanulmánykötet, konferencia, cikk, memoár és interjú eleveníti föl az elmúlt 30 évet és az azóta történeteket: megannyi tanulsággal, értelmes konzekvenciával, de sajnos több aktualizáló történelemhamisítással és öngigazoló csúsztatással is. (Érdemes lenne 1-2 év múlva „szigorúan” számba venni és szakmailag értékelni ezt a termést.) A Napvilág esszékötete eltér ezektől a jó és rossz példáktól – s éppen a választott üdítő *esszéműfaj* és a nyitott,

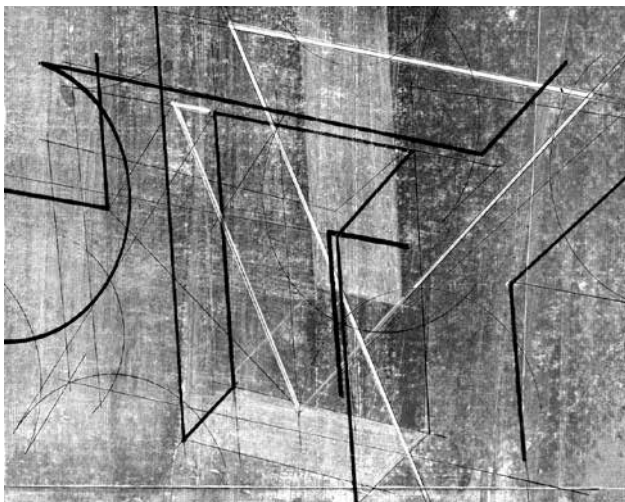
igényes szereplőválasztás okán. Van benne néhány alapos szaktanulmány (Bod Péter Ákosé, Ferge Zsuzsáé és Romsics Ignácé), az írások többsége ugyanakkor valóban személyes hangvételű. Érvelésük komolysága és komorsága ellenére is vonzó stílusú esszék, amelyek azonban nem a személyiség narcisztikus önmutogatásáról szólnak, hanem ellenkezőleg: életünk, históriánk, kollektív tudatállapotunk és mentálhigiénénk szubjektív, olykor szenvedélyes hitelesítéséről. Lehet, hogy az én ismerethiányomat bizonyítja, de nem olvastam még ennyire nyílt, kritikus, sőt rendszerkritikus írást a két nagyszerű lelkészről, Beer Miklóstól és Donáth Lászlótól. Kiemelkedő és bátor szöveg a magát konzervatív liberálisként identifikáló Gyurgyák Jánosé, aki – a fájdalmasan csalódott egykori barát keserűségével – immár élesen elmarasztalja Orbán Viktor kormányzását és karakterét, hübrisztét.

A napi pártpolitikai viták, ellenzéki bírálatok érvrendszerén túllépő, frázismentes írások ezek. Értéküket tovább növeli, hogy a progresszív magyar írástudók világnézeti-leg igen széles (bár nem parttalan) spektrumát képviselik, olykor egymással is vitában, de a lényegi helyzetértékelést és az értelmiségi felelősségérzet vállalását illetően azonos hangnemben. Az oktatás és a civil szféra „képviselésében” L. Ritók Nóra szólal meg; a globalizáció, a nemzeti kérdés és a kultúra, a művészet funkciójáról Földes György értekezik innovatívan. A határon túli magyarság életében bekövetkezett társadalmi, etnikai és nemzedéki „háborúkról” pedig Markó Béla, aki felidézi az RMDSZ élén eltöltött évtizedek során szerzett tapasztalatait is. Külön öröm számomra, hogy három kitűnő és tekintélyes szépíró is szerepel a kötetben, egyáltalán nem „esztétizáló”, nem apolitikus esszékkel: Nádas Péter, Spiró György

és – immár sajnos posztumusz – Térey János.

Érdeemes lenne alávetni a kötet teljes szövegét egy digitális content analysisnek, kimutatandó a kulcsszavakat, a jellegzetes nyelvi fordulatokat. A következő fogalmak, metaforák, érzületek dominálnak a szövegekben, szinte egybehangzóan, jóllehet eltérő ideológiai-politikai platformról: *periferikusság, visszacsúszás, peremvidék, új-feudalizmus, ciklikusság, nemzeti identitás, illetve lehetőség, felelőség és remény.* Egy mind sürgetőbbé váló demokratikus és szociális fordulat hívószavai ezek, szellemi-erkölcsi pilléreként, intellektuális felkészülésként, a különböző világnézeti megközelítések közös nyelvpolitikai erőtereként. És ennek a reveláló ténynek nem mond ellent az, hogy ahány olvasó, annyiféle olvasat lehetséges; magam is másként látok-értékelek olykor egy-egy állítást és minősítést, számos vitám van egyik-másik tétellel. Ezért is lenne érdemes szinte mindegyik esszét bemutatni és reflektálni, de itt és most aligha van erre lehetőség. Annak sincs értelme, hogy „számon kérjünk” hiányzó témákat és szerzőket: a szerkesztői koncepció így kerek. Nem emlékszem arra, hogy az elmúlt években születésnapokat köszöntő Festschrifteket és emlékköteteket kivéve napvilágot látott volna ilyen széles merítésű és átfogó tematikájú időszerű munka, amelynek oldalain egykori konzervatív miniszter, radikálisan baloldali szociológus és népszerű regényíró egyaránt otthonra lel. Erkölcsi-szakmai elismerés ez a részvétel az esszéírók részéről és elégtétel a reformer szocialista Földes György számára. Erre a beszédmódra van szükség ahhoz, hogy a praxisban is megtörténjen a *republikánus fordulat*, ami – talán – október 13-án, az önkormányzati választások fővárosi és több nagyvárosi eredmé-

nyében is megelőlegeződhetett. Utópiák, egzakt jövőképek és programok megfogalmazására nem vállalkozik a kötet – indokoltan. Nem ez a műfaja, nem ez ihleti a szerzőket, nem ez a küldetésük. Sokkal inkább annak az intellektuális aurának és érvrendszernek a megteremtése, kidolgozása a tét, amely az *írástudók felelőségére* apellálva szól bele a – napjainkban erősen korlátozott – társadalmi nyilvánosság alakításába.

A *nemzet* fogalma, objektív történelmi és tudati-kulturális-tömeglélektani valósága centrális témája a kötet szövegeinek – a globalizáció, az ökológiai fenyegetések, a kulturális értékörzés és megújulás, a függetlenség, az autonóm kisebbségi lét védelme, tehát az ún. sorskérdések és sok más egyéb. Ezekről is lehetne bővíteni a diskurzust. Számomra viszont az volt a legrokonzenesebb ebben a kötetben, hogy ezúttal a *nemzeti lét és tudat belső, emancipációs oldalára, a demokratikus patriotizmusra* esik a legnagyobb hangsúly. Nem csupán a nemzet „kifelé” irányuló, homogenizáló, etnokulturális és „külpolitikai” vonatkozásai kerültek szóba, hanem a modern európai nemzetté válás szociális, műveltségi, életformabeli előfeltételei, a riasztó *belső egyenlőtlenségek csökkentésének* elodázhatatlan kötelezettségei. A klímaválság következmé-

neyei is ebben a megközelítésben a legagasztoőbbak. A közép- és kora újkori nemesi sérelmi politikát újraélesztő és kirekesztő „emlékezetpolitikai” demagógiáktól, az irracionális „nemzeti” történelemfelfogásoktól és a „délibábos” ideológiáktól ugyanakkor távol tartják magukat a szerzők. E tekintetben sem jogtalan Szabó Zoltán sorozatára asszociálnom.

Nem lehet túlértékelni az esszékötet szellemi-erkölcsi értelemben integráló természetét, a demokratikus minimum közös nevezőjét és egyúttal villódzó sokszínűségét. A *népfrontosság* – sajnos többrendbelileg kompromittálódott, pedig eredeti szándékában releváns – fogalmát is merném használni rá. Ugyanakkor ezzel a kohéziós jelleggel egyidejűleg jól látható, hogy a különböző világnézeti és értékrendű narratívák, irányzatok saját keretei között ezekben a hónapokban új erőre kapott a *teoretikus és szociológiai alapozású innováció*, illetve a kritikai és programalkotási ambíció. Ezt nem csupán a hazai politikai állapotok és az „ideológiai frontok” természetes küzdelmei kényszerítik ki, hanem a világ régi-új kihívásai is. A kapitalizmus, a liberalizmus újragondolása a demokratikus, antifasiszta konzervatívizmusra ugyanúgy jellemző, mint a *radikális, rendszerkritikus baloldaliságra*. Ez utóbbira példaként az elmúlt hónapokból számos kreatív tudományos könyvet, internetes és élő ankétot, szakmai vitát és igényes publicisztikát említhetnék. Nem szabad veszélyes polarizálódásként, szakadásként tekinteni erre a kettőségre, nem érdemes féltetni egymástól a baloldali útkeresés, a *demokratikus szocializmus* olykor élesen antikapitalista diskurzusát és a *szellemi kohézió* olyan kísérleteit, mint a *±30. Esszék a közelmúltról és a közjövőről* kötetet. Politikai alternatívák, fordulatok és értelmes együttműködések megalapozásához mindkét megközelítés nélkülözhetetlen, főleg, ha egymás tisztelete, a kölcsönös figyelem szövi át ezt a közbeszédet.

Bojár Iván András

A megszabott idő gazdagsága

2019 szeptemberében, a Nyitott Templomok Napján nyílt meg Szalay Zoltán, Pulitzer-emlékdíjas és Táncsics Mihály-díjas fotográfus kiállítása a békásmegyeryi evangélikus templomban. A tárlatot rendező Kincses Károly fotómuzeológus a következő szavakkal ajánlotta a látogatók figyelmébe: „Ez a kiállítás elsősorban Szalay Zoltán (1935–2017) fotóriporterről és ránk hagyott kép-vagyonáról szól. Másodszorban szól az itt látható 33 képet a meglévő 20.000-ból kiválogató kurátor ízléséről, gondolatairól, a mai világhoz való viszonyáról. Harmadszorban szól erről a helyről, amely a kiállítást befogadta, s melynek szellemisége és ezek a képek meglehetősen korrelálnak. Mert a képek beszélnek az Életről, a Halálról, a Hitről, annak mindmegannyi megjelenési formájában, és beszélnek a Múlандóságáról és az Örökkévalóságosról, mindezt azzal a mélységgel, csipetnyi iróniával és elhivatottsággal, mely Szalayt jellemezte. És negyedszer, Szalay Zoltán életművének itt látható képei, ezen a helyen, a kurátor szándékai szerint szólnak Önökről, akik különböző szempontok, világlátások alapján nézik és befogadják ezeket a képeket. És azt hiszem, ez a negyedik a legfontosabb.”

Alább Bojár Iván András megnyitó beszéde mellett közöljük Spiró György szövegét is, amely Szalay Zoltán novemberben megjelent *Azok a batvanas, betvenes évek* című kötetének bemutatóján hangzott el. Illusztrációként Parti Nagy Lajos „képmelléírásaival” a kiállítás néhány olyan képe látható, amelyek megjelentek az új albumban is.¹

¹ *Azok a batvanas, betvenes évek*. Szalay Zoltán fotóalbuma Parti Nagy Lajos képmelléírásaival. Szerkesztő: László Ágnes, képszerkesztő: Kincses Károly. Budapest, Kossuth Kiadó, 2019.

Kásásan sűrű szürke hetvenes évek volt, amikor egy reggelen tán anyám szólt: délután, sulis után, ne lepődjem meg, jön a Zotykó – így nevezte – fotózni. Ötödikes-hatodikos voltam, önálló nagyfiú, ez a budavári gótikus szobrok megtalálása körüli időkben történt.

Sulis után hazamentem. Jött is Zoli a szokott lendülettel, jókevéen. Na, Bojárci! – így nevezett – állj meg ott a konyhában, készíték néhány képet. Válláról lefordult a fotótáska, gép, optikák csillantak meg a délután is félhomályos helyiségben. Állj most oda, mondta. Fogd meg a lábost, ami a sparheltelen van! Most meg mintha kavarnád az ételt. A fakanál tapintásemléke most is itt van az ujjbegyemen. Izgatott voltam, azt sejtettem, Zoli képén keresztül, ki tudja, hogyan, de a

Hallani, ahogy böködi a szegycsontot a szív, hé, ki akarok menni, hé! Semmi extra, csupán szisztolé. Van, hogy a libabőrig fáradt az ember, összehúzódik a sarokban, arccal az üvegen, úgy is marad meg, bajusz, hajnal, svájcisapka, pára.

rivaldába lépek, széles nyilvánosság elé. És közben semmit nem értettem az egészből: milyen kép, mihez kell, hogyan híresülünk el azáltal, ha minket Zoli újságokba fotóz?

Nagyon vártam, hogy teljenek végre a napok, a kép, amelyen én leszek, és a konyhánk, szeretett és szépnek, izgalmasnak tartott budavári otthonunk feltárul majd a lapban, s ettől talán valahogy majd, ki tudja, megváltoznak a hétköznapjaink.

Kijött a lap. Benne volt a kép.

Háromszor kellett átlapoznom az újságot, mire rájöttem, hogy az egyik mélyszegegyeségről szóló írás illusztrációja a raga-

ahogy egy parasztház letérdel
üres szomorú vályogállat
letérdel egy élet
tető és gyerekkád
megadja a víznek
letépi a láncát
vak fehér sötétség
majdnem tíz méternél
tetőzik Szegeden

csos sötétbe száradt helyiség, a mi konyhánk és a véletlen odavetődő fényben megmutató szánalmas étel, meg a reménytelenségből kivackolódní nem tudó szomorú élet, amit személyemben képviseltem.

Le voltam döbbenve.

Nem csalódott voltam, hanem döbbsent. Ilyen van? Ilyet lehet? A mi konyhánk, aminek ajtaján már tíz- és tízezerszer befordultam, s amiről én tartottam valamit, ugyanaz a látvány, ha egy eltérő fénytörésben nézem, ennyire más is lehet? Ennyire a szemem múlik minden? S hogy a szem a látványt nemcsak mechanikusan letapogató eszköz, de képes alkotásra is? Hogy létrehozson valamit, egy új minőséget, érzést?

Soha többet nem tudtam a konyhánkba lépni, hogy ne azt a valódi szegénységet lássam benne, ami a metlachipadlós, salétromos falú, festékét levedlett konyhaszekrényes valósága volt, amit mi családként ugyan kultúrával, sokakhoz képest színes életformával fedtünk, ám kétségtelenül az életünk meghatározó fizikai keretét adta.

Csak fekete-fehérben létezik, még a színek is, amik szavak, csupa mintha. Kábelszűrkek, kapualjak idült barnái és feketéi, egy lépcső puha márványa, reve és rózsaszínje, lopakodó, fakócska kötény-kékek, neonpirosok, némi késezüst, napfürdő macskával, muskátlival s a kiszítt vászonrolókkal: irigy salétrom zászlók, hogy *elíromlik* az élet.

Zoli tehát ekkor tanította elsőként a maga szemével az enyémet látni, rajtuk keresztül érzéseket befogadni.

Ez pedig nem működik az empátia és a részvét képessége nélkül.

Sok itt látható képen, szinte nem is érzékelhető, hogy aktuálisan milyen politikai berendezkedés teríti be a mindennapokat. E spród lepel alól mindenünnen előbukkan az emberi élet drámai egyetemessége: a gyász, a munkafáradtság, az alkotás okozta öröm, az iparkodó igyekezet. Zolit, noha a nagypolitika világának történelmi pillanatai izgatták, ez volt kenyérkereső hivatása, ez a szűk emberi lépték érdekelte. Ebben élte ki jó szívét. Sokszor még az úgynevezett nagyemberekről, politikusokról is esendő mivoltukat láttató képeken keresztül mesélt.

Mindennek megszabott ideje – volt, mondja a kiállítás címe.

Bennem még itt dolgozik Zoli halála híréül vételének vesztesélménye. És ráarakódnak más vesztesékek, most Konradé vagy Rajké, kiknek kitörölhetetlen szellemi lenyomata itt és most is jelen van. Zoli képén ott a katafalk, a nagy közös történelmi veszteség, értékmúlás alkalmi emlékműve, amelyet Rajk László Bachman Gáborral közösen tervezett, s amely a maga különös kifacsart konstruktivista forradalmi esztétikájával a történelem kifordulásának sarokpontja lett.

A megszabott idő keretbe zárt tól-ig idő. Valahogy sosem a keletkezése, a múlása

hagy nagyobb, fájdalmas nyomot. Ez a múlás-érzet itatja át Szalay Zoltán képeit. Egy szál géppel, optikával felfegyverkezett szellemi-lelki küzdelem az elmúlással szemben.

A múlás dolgozik a ma már nem is létező Színház utcai falakban, a saját kultúránk rontását jelképező pillanat, az oktalanul lerombolt Nemzeti Színház törmelékei közt bukdácsoló mi magunkban, a Tisza kiáradt vizébe rogyó házak szomorú látványában, a nyírbátori Krucsay-oltár szenvedő arcain, de még az örök pillanatba kifeszült, szabad szemmel nem felfogható táncmozdulat káprázatában is.

Ez a kiállítás sok évtizednyi munkásság, húszezer képből Kincses Károly kurátori koncepciója alapján kiszűrt anyag. Jól mutatja Szalay Zoltánnak, a pályatársai sokaságát a fényképezés hivatására terelő mesternek a sokrétűségét. Az életműből kimetszve bő negyed évszázad, az 1964-től 1990-ig terjedő idő látványnyomai sorakoznak itt. Ez is megszabott idő. Egy felelős, alkotó ember ideje. Alkalom, hogy üzenjen, sügjon, felrázzon, vagy épp csendes figyelemre irányítson minket, szemüket tanulva használó embereket.

Nem az első alkalom, s remélem bőven nem is az utolsó, hogy elmerülhessek Szalay Zoltán, Zoli – anyámnak Zotykó – megszabott idejének gazdagságában.

Spiró György

Azok a hatvanas, hetvenes évek

Szalay Zoltán fotóalbumáról

Hosszú az út, amíg egy fénykép belekerül egy albumba.

Először meg kell tanulni fényképezni, aztán sok ezer, sok tízezer képet kell exponálni, előhívni, megvizsgálni, a legjobbakat kiválogatni, aztán némi idő elteltével újra kell vizsgálni a korszakban készült fotókat, rendszerezni, archiválni, majd kötetet szerkeszteni, a sorrendet megállapítani, a kötethez találni valakit, aki a képek által ihletve élvezetes szöveget ír... Magányosan fényképez a fotós, mégis kollektív alkotás lesz az album, érintett és megérintett emberek együttes munkája.

Ebből az albumból, amely egy remek hivatásos fotósnak a hatvanas és hetvenes években készült hatalmas életművéből kínál válogatást, az derül ki, bárhol ütjük is fel, hogy Szalay Zoltán imádta a foglalkozását. Nem az egyes műfajok iránti rajongása döntötte el, mit lát meg, és mit fog exponálni, a képek között van portré és zsánerkép, árvízi

Peronálom, fut egy
mozi messze, belül,
hangja nincsen, kis
kuncogás fogselyemből,
köd vagy pára.
Vagonok motoznak,
távoli szívkalapácsok,
billentyűk, minden
sejt egy pici morze.
Az ölében egy másik
világ. Zsibbad a talpfa.

riport és szociofotó, groteszken mulatságos és végtelenül szomorú. Hasonló témát mások is lekaptak, de így semmiképpen.

Nézem a Szabó család című rádiósorozat színészeinek csoportképét, és ámulok. Véletlenül az első három részt is hallottam, amikor még az alkotók sem sejtették, hogy minden idők leghosszabban tartó sorozata lesz belőle. Ez az 1960-ban készült, beállított csoportkép a hat főszereplővel (lehetek volna még mások is rajta, például Horváth Tivadár) tökéletes jellemrajz arról, hogyan pózol a nagy színész, hogyan a jó színész és hogyan a többiek. Gobbi Hilda 47 éves, szemüvegesen és kópésan nevet, mimikája kissé túlzott, felül áll – konkrétan felül ül – az egészen, némi keveske megvetés is bujkál a vigyorral határos mosolyában, nyilvánvalóan utálja azt a szerepkört, amely összeforrott a nevével, de mit lehet csinálni, ha azzal lehet keresni. A Szabó bácsit játszó Szabó Ernő is bevallottan pózol, felettébb ártatlan, naív képet vág, mint ha a szerepe szerinti munkásember lenne, aki összeszedi magát, amikor fényképezik, ülve is magasabb akar lenni, mint állva. A másik

Egy számonkérő,
tátott száj.
Most hagyja ott
az utolsó néző,
bukdácsol át a sitten.
A metrómegálló ürügyén,
egy új színház ígézetében
fölrobbantották.
Telt-múlt az idő,
harminc röpke év után
lett belőle egy gödör,
egy naciogagyi olajkályha
a lágymányosi hídnál.
Hétre ma várrom.

négy szereplő üres szemmel, kihúzott derékkal bámul bele a kamerába, igyekeznek civilként szerepelni, az is szerep, persze, csak nem eléggé karakteres. Nem tudhatom, hány fénykép közül választotta ki ezt az egyet Szalay Zoltán, akkoriban a Rádióújság fotósa, de erős a gyanúm, hogy a legjellemzőbbet láthatom a kötetben.

Ha néhányat lapozunk, váratlanul egy 1965-ös, tehát öt évvel későbbi képre bukkanunk, egy aggódó, mélyen gondolkodó embert látunk, elsőre nem is ismerjük fel, megállapíthatatlan, hogy hány éves. Ezt a Gobbi Hildát soha nem láttuk sem fényképen, sem az életben, ilyennek a kollégák sem igen láthatták sem próbán, sem azon kívül, kivéve talán a legközelebbi barátokat. Beállított felvétel, jobb kezének mutatóujjával feltolja a szemöldökét, épphogy érintőlegesen, ahogyan a fotózottak szokták, ha a fotósok kérik, a merev mozdulat modoros – az arca mégis hihetetlenül őszinte és megnyerő. Nem játszik semmit, sem a csúnya nőt, amivel védekezni szokott, sem a színészt, ami minden ízében volt, holott tudja, hogy fényképezik. Feltehetőleg ez a kép is egy sorozat része, nem tudni, a többi képen mit látni, de ezen a képen önmaga, nem a színész, nem a ripacs, nem a magyar színhá-

zi múlt megmentője és propagátora, nem a nehéz emberi ügyekben a hatalmasaktól segítséget kijáró, hanem a gondolkodó. Soha nem láttam ilyennek, mégis azt érzem, ez az igazi. Ezt a képet kellene az önéletrajzának borítójára tenni, ha ismét kiadnák.

A nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás és még egyéb nyolcórás témakörökre szerkesztett kötetben a szociofotók gyakorolják az emberre a leginkább szívszorító hatást, a Bér és Savany dokumentumai, hogy Parti Nagy modora által ihletve mondjam. Az üggetőn feszülten figyelő közönség az életért fohászkodik csendben, a szemernyivel jobb életért, gyerekek és felnőttek egyaránt. A *Lakodalom Hartán 1966* sorozatból a kerítésen kívül álló, feketébe öltözött, fekete kendős özvegyasszonyok keserű tekintetéről nem tudjuk levenni a szemünket. Azt kutatom a képen, vajon hány évesek is lehetnek ezek a korán megvénült öregasszonyok. A görög drámák kórusát érdemes ezzel a képpel szemléltetni.

A *Fizetésnap Miskolcon 1970* sorozat maga a kilátástalanság; szépen látható, mi a különbség a *szocialista realizmus* és a *realizmus a szocializmusban* között. Tömeges magány, leeresztettség őszidőben, műszak után, részek között a félrészeg a király. Parti Nagy Lajos kísérelő szövegéből idézem: „Azok a lábnál, lábközt kushadó agársovány aktatás-kák, borszag és borszag”... „nincs megváltás/ üveg van vissza.”

Van jó is a korszakban, a szubjektív objektív nem csal. Az *Alsótagozatos földrajzóra Újfehértón, 1973* a számomra, aki az ötvenes évek első felében jártam alsó tagozatba, jelentős fejlődés dokumentuma: a kétszemélyes padokat összekötő lábazat immár fémből készült, nem pedig vastag fából, amibe állandóan belebotlott az ember, a fűtést pedig nagy méretű csempé-kandalló biztosítja – bár nekünk lett volna ilyen, de akkor még csak vaskályha jutott, amit délelőtt a második vagy harmadik óra alatt gyűjtött be a

Az egykorú sírvers szerint
„a balásban is van áldás /
itt nyugszik Rákosi ... Viktor”

De van változat Jenővel,
sőt tán Szidivel is.
Akár így, akár úgy,
se nyugvás, se áldás, 1962-ben
a bukott vezér épp a kirgizisztáni
Tokmokban várja, hogy hazatérjen
szeretett népéhez, hiába.

fűtő, mi örültünk, hogy a motoszkálása elviszi az óra jelentős részét; a terem kora délutánra ki is hűlt, hogy a délutánosok nagykabátban fagyoskodjanak este hatig-hétig. És mekkora földgömb van itt – mintegy vé-

letlenül – az első padra helyezve! De hogy változatlanul három padosor van az osztályban, az megnyugtatóan otthonos.

Sokféle helyzet, sokféle hangulat, mindig új, a helyzethez alkalmazkodó kompozíció – nehéz Szalay Zoltán szemléletét néhány szóval jellemezni. Talán mégis van e képekben közös, a – nyilván látszólagos – keresetlenség. Csak az olyan improvizáció sikerül, amelyet rengeteg próba és gyakorlás előz meg; az a gyanúm, hogy a képeit jellemző spontaneitás sok-sok előtanulmány tapasztalatából született meg. A szemet edzeni kell a látáshoz, a városban, a munkahelyen, a gyárban azt kell észrevenni, ami valódi. *Az ingázók* a kor legjobb fekete filmjeinek színvonalán mutatja a hajnali–alkonyi társas ürességet, a fényképnek mint műfajnak külön erénye, hogy egy-egy arcon nézőként sokáig elidőzhetünk. A Pusztaszabolcs és Budapest között 1964-ben ingázó, alvó lány arca olyan, mint egy halotti maszk, a svájcisapkás, párás üvegen át néző melós maga a bizalmatlanság, maga a korszak. A truvaille

az, hogy sehol semmi truváj, mintha véletlenül kattant volna el a gép, magától.

A *Tiszaiújvárosi lakótelep 1965* perspektívája a legkevésbé sem magától értetődő. Nem tudjuk, honnét nézünk, egy szomszéd házból-e vagy a levegőből, kötelen függeszkedve netalán. A kép balszélén egy fiatalnak mondható, jellegtelen házaspár hajol ki az első emeleti lodzsán, a hozzánk közelebbi alaknak, az androgün nőnek világos szőkére festett haja van, és nézik, nézik mereven a négyszintes épületekből álló kietlen új lakótelepet. Bámulják, amin nincs mit nézni, amit jobb lenne nem látni egyáltalán. Az ég a kép kétharmada fölött szürke, lapos, mélységtelen, semmilyen. A korszak egyik nagy fotója.

Balról jobbra egy láthatólag nem túl régen felújított vidéki ház fala előtt kocsit húz egy feketébe öltözött, fekete kendős öregasszony, az arcából csak az orrhegye látszik. Az kétharmadánál elhúzós függönyös ablakra belülről három kicsi partecédula van ragasztva, mind a három cédulán ugyanannak a személynek a felismerhetetlen, apró arcképe. A szöveg melléíró Parti Nagy Lajost idézem:

„Áthúz a képen egy kakastán egy kutyát két kosarat nyikorgó örökkévaló egy orr egy fekete kabát szénrajz e földi nap alatt a kiskocsin van négy kerék a rúdja keskeny fakereszt összefogja a két kezét mamusza tyúklépésbe lép hány hossz a fal a téglaláb nem siet áthúzza magát az egyre partecédulább illékony földi nap alatt és eltűnik és ittmarad”

Hetedik kötete ez a mostani Szalay Zoltánnak; nagyszerű album; néhány tucat kiváló könyvet még biztosan össze lehet állítani a hagyatékból.

Marosi Ernő

Gádor Magda 95

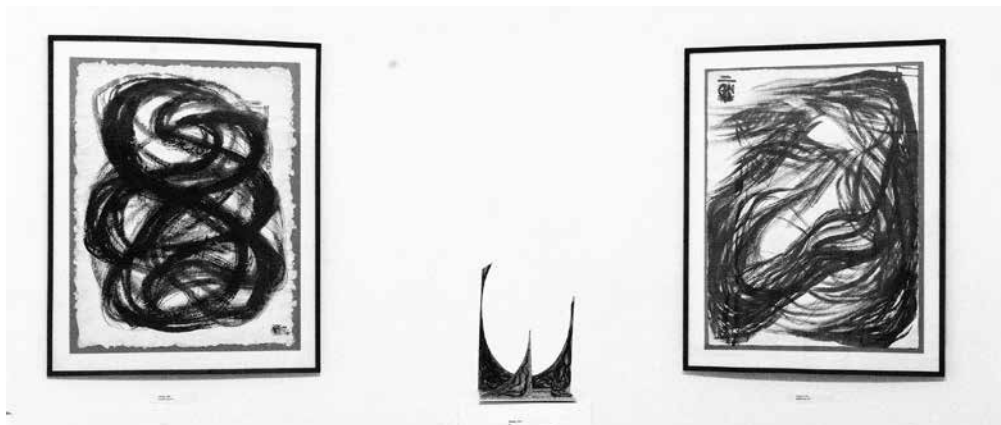
A Munkácsy-díjas Gádor Magda 1924. július 25-én született Budapesten. A 95 éves művészt – akinek szólóban és férjével, Nagy Sándor szobrászművésszel közösen is több kiállítása volt a békási evangélikus templomban, a Fészek Művészklub kamarakiállításán köszöntötték. A tárlatot Jerger Krisztina rendezte. Alább Marosi Ernő megnyitó beszédét közöljük.

Gádor Magda ma a Gaudiopolis Szeretetház lakója, tele energiával, művészi ötlettel: rajzol, kavicsokat fest és – ha formájukat tekintve nem is, de rövidségükben, aforizmaszerű tömörségükben, öniróniájukban mégis a japán haikukra emlékeztető – verseket ír. Akár rajz, akár plasztikus forma, akár szöveg – mind a 95 éves Gádor Magda szellemi és művészi inspirációjának elevenségéről tanúskodik.

Néhány évvel ezelőtt, a Képzőművészeti Egyetem Forradalom előtt című kiállításának előkészületei során előkerült egy fényképsorozat a tanulmányaikat a második világháború utáni években befejező művészek diplomamunkáiról. Ezek között ismertem meg Gádor Magda művét, egy fél térden álló, gyengéden virágot ültető, vagy talán inkább azt védelmező lány alakját. A növény inkább kukoricacsőre emlékeztetett, nem védtelen, gyenge palántára, formáinak a szobron leginkább a lány erőteljes, gazdag hajfonatának mintázása felel meg. Az egész lányalak duzzad az életerőtől, és mutatja, hogy a művész az 1953–1954-es tanévben legalább a testi érettségnek és egészségnek visszaadásában megfelelt annak a szobrászi ideálnak, amelyet szocialista realizmus gyanánt az egészséges táplálékot népszerűsítő plakáttól a sportig akkoriban minduntalan példaképpül állítottak, és nyilván a művésznövendékektől is elvártak. Nem is igen értjük, mi vezetett ahhoz a konfliktushoz, amelyről emlékezéseiben Gádor Magda be-

számolt. Sikeresen elitkolta készülő munkáját mesterei, Míkus Sándor és Kisfaludy Strobl Zsigmond elől is, talán azért, mert okkal sejthette, hogy munkája túl sokat tartalmazott a plasztika eredendő monumentalitásából és egyáltalán nem mutatott harci kedvet. Apja, Gádor István kiégette az agyagszobrot, amelyet végül minden további nélkül elfogadtak.

Ekkor Nagy Sándorral már férj-feleség voltak. Nagy Sándor feladata az lett volna, hogy úgynevezett „haladó szellemben” megnevelje Manykát. Bizonyos értelemben mindketten, évek hosszú során át eleget tettek ennek a feladatnak. Utaztak, tanulmányozták a művészet minden korszakának, a klasszikusoknak és az archaikusoknak is, a realiztikusoknak és az abszraktoknak emlékeit is. A világ nevezetes műemlékeit, múzeumait éppúgy együtt látták, mint gyakorlatilag minden hazai kiállítást. Ha először nem látta őket az ember egy-egy kiállításmegnyitón, biztos lehetett abban, hogy szerényen, ahogyan szokták, csak félrehúzódtak valahol. Mindent megnéztek, és közvetlenül semmit sem utánoztak. Talán mindketten az őskor műveit s az archaikus korszakok

emlékeit tartották legtöbbször, de mindketten a maguk módján, a maguk képzőművészeti gondolkodásának logikája szerint. A Képzőművészeti Főiskola anyagában Nagy Sándor diplomamunkája is megtalálható. Ez mezítlábas, gatyás-lajblis lázadó parasztot ábrázol, kezében fenyegetően emelt bunkóval. Ez egyszerűbb eset volt, mint a Gádor Magdái: Nagy Sándor művének „forradalmi tartalma” a parasztlázadások felidézésében állt, s ehhez később társult az archaikus szobrok monumentalitása, amihez Medgyessy Ferenc példája is fontos indítékot adott.

Magda útja bonyolultabb volt. Korai rajzai a diplomamunkájában is jelentkező,

életteli, kerekded plasztikus forma keresését, sokszoros rajzvonalakkal való körülírását mutatják. Nem úgy, mint a wölfflini művészetelméletben, ahol rajz, plaszticitás és festőség egymásra épülő, hierarchikus viszonyban álló kategóriák, nála a rajz mind a festménynek, mind a szobornak alkotó eleme, szövedéke mindent átfog.

Kritikusai az 1970-es évektől kezdve szóltak az e rajzi struktúrákban mindinkább jelentkező absztrakcióról. Felfigyeltek különös, mitikus ábrázolásaira, amelyek hol olyan címerszerűen elvontak voltak, mint napjaink nevezetes kétfarkú kutyái, hol pedig szobrai és rajzai megelevenedett csavarokulcsokra és fenyegető gépekre emlékezteték a szemlélőket.

Mindenesetre, rajz és szín, szín és domborulat úgy váltak bennük egymástól elválaszthatatlanná, mint a neolitikus őseink barlangrajzaiban. Amit Gádor Magda bevon színes pókhálóival, az úgy az ő világának részévé válik, ahogyan az ősi vadász rátette kezét a barlang falának állataira, és festékekkel körbefújta a nyitott kézfejet. Mindegy, hogy síkról van-e szó, vagy kavicsról, betoncipőről, kavicsról, síkfelületről és benne emelkedő geometrikus formáról. Az anyag sem számít. Mindez csak *volt*; most már egy másik világnak a része, amelynek egyszerre aggasztó és reményt keltő sejtelméről szintén a régi emlékezés szól, visszaemlékezve arra, hogy – esetleg – minden üres vázában előfordulhat egy gyerek.

Ez a lehetőség – vagy várakozás – ma, Gádor Magda 95 éves korában sem szűnt meg. A meghívó füzetbe írott versikék egyike is erről szól: „A szoborban titok van – Ha kutatod, elillan”. És ugyanitt: „Bajok jönnek sorjába – Ezek ellen nem harcolok – Bajok ellen Rajzolok – Rajzolok – Rajzolok és rajzolok.”

Manyika, Isten éltesse sokáig!

Fokozatok

Élek
félek
beszélek.

Fent és lent

Magasba járok
mélybe szállok
itt a földön botorkálok.

Születésnap

Hogy tetszik lenni?
Tetszik lenni?
Még mindég tetszik lenni?

TARTALOM

Donáth László: Imádság háború idején	2
Dsida Jenő: Tíz parancsolat VIII.	6
Paul Tillich: Az igazság cselekvése	7
Martin Luther: A nyolcadik parancsolat. Részlet a Nagy kátéból	9
Véghelyi Antal: „Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyúságot!” Luther a nyolcadik parancsolatról – avagy a politikai kereszténység diszkrét bája	14
Gáncs Tamás: Hazugság zsoltára	19
Koczor Tamás: Lehetséges-e nem ítélni?	20
Gerlóczy Ferenc: A nyolcadik te magad légy!	25
Németh Zoltán: Nyolcadik parancsolat	27
Kácsor Zsolt: Hazugságaink lassú története.	29
Parti Nagy Lajos: Az ártatlanság félelme.	31
Márton László: Amit láttál, amit hallottál	33
Arany János: Vojtina ars poétikája	50
Petrás Éva: Álarcok mögött. Nagy Töhötöm életei	53
Agárdi Péter: „Szellemi Honvédelem” 1939-ben és 2019-ben	57
Bojár Iván András: A megszabott idő gazdagsága	60
Spiró György: Azok a hatvanas, hetvenes évek. Szalay Zoltán fotóalbumáról	63
Marosi Ernő: Gádor Magda 95	67

A Hét Hárs mostani számát Matzon Ákos festőművész képeivel illusztráltuk.
Gádor Magda kiállításáról Felicides Ildikó készített fotókat.

HÉT HÁRS

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség lapja

Felelős szerkesztő: Donáth László lelkész

Szerkesztő: Ittész Nóra

Szerkesztőségi munkatárs: Bárd Anna

Cím: 1038 Budapest, Mező u. 12.

Telefon: +36 20 4601345

E-mail cím: hethars@gmail.com

Honlap: www.evangelikusbekas.hu,

www.gaudiopolis.hu

Típoográfia: Tellér Mária

Tördelés: Hartai Krisztina

Nyomtatás: mondAt Kft.

Adományokat az egyházközség

OTP 11703006-20013365 számlaszámára várunk.